

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2

การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

(Participation of Folk Wisdom and Cultural Conservation and Rehabilitation
for Sustainable Community-Based Tourism,
Kallayani-Vadhana District, Chiang Mai, Thailand)

โดย

นางสาวพิศพิมพ์ จันทรพรหม และนายโฆษิต ชัยประสิทธิ์

พฤษภาคม 2559

สัญญาเลขที่ RDG5750011

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2

โครงการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

Participation of Folk Wisdom and Cultural Conservation and
Rehabilitation for Sustainable Community-Based Tourism, Kallayani-
Vadhana District, Chiang Mai, Thailand

คณะผู้วิจัย

อาจารย์พิศพิมพ์ จันทร์พรหม

นายโฆษิต ชัยประสิทธิ์

สังกัด

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่

มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่

ชุดโครงการ การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยใช้การท่องเที่ยวโดย
ชุมชนเป็นเครื่องมือ กรณีศึกษาอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ระยะที่ 2)

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนอำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่องการสร้างเสริมขีดความสามารถให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง โดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือกรณีศึกษาอำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ (ระยะที่ 2) ซึ่งดำเนินการพัฒนาคุณภาพการให้บริการแก่กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอภักดีชุมพลทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่มสัก 2) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ 3) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น และ 4) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง

การศึกษาในครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมของแกนนำและสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 กลุ่ม รวมถึงได้รับการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกจากหน่วยงานในท้องถิ่นและพนักงานเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน รวมถึงผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ที่สนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลากรได้ทำวิจัยในชุมชนท้องถิ่น

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นรวมถึงที่มีได้กล่าวถึง และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่อุดหนุนทุนวิจัยให้กับคณะผู้วิจัย ทำให้ได้มีโอกาสพัฒนางานวิจัยที่มีคุณประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง ขอขอบคุณผู้ประสานงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาในการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

(นางสาวพิศพิมพ์ จันทร์พรหม)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้ชุมชนในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

2. พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน ใช้เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาตรฐานด้านที่ 3 เป็นเครื่องมือ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น

3.1.1 มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพหรือสื่อต่าง ๆ

3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง

3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริงหรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง

3.2.2 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ

3.2.3 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2.4 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

3.3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด

3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี

3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ

3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

3.3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน

3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม

3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน

3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอเกลียววัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้อาศัย กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการในการดำเนินการ มีขั้นตอนสำคัญมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การสืบค้นองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

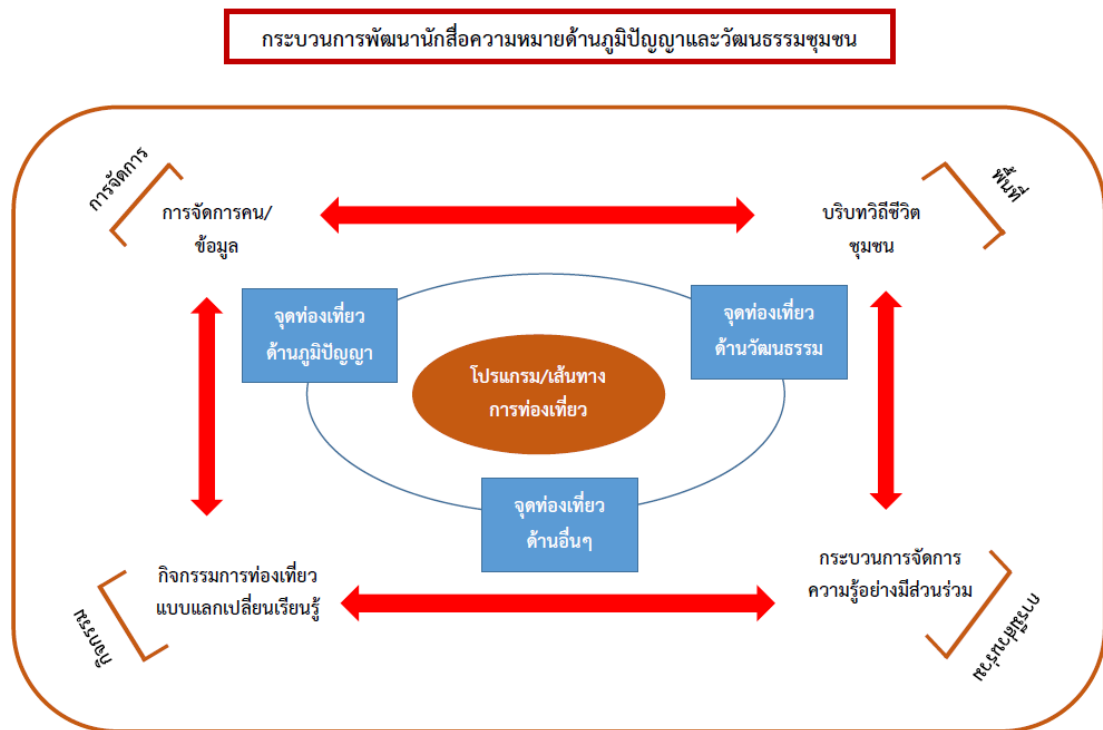
2. การทบทวนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยการกำหนดจุดเรียนรู้ในแต่ละฐานเรียนรู้โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยว

3. การวิเคราะห์และการประมวลผลองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

4. การนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน ไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว

5. การติดตามผลและการประเมินผลการนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนหลังการนำไปใช้

ซึ่งสามารถนำเสนอกระบวนการดังกล่าวได้ ดังแผนภาพ

ภายใต้กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มียุทธศาสตร์ความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตามโปรแกรมหรือเส้นทางการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้

3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นพัฒนานักสื่อความหมายโดยให้ผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวให้นักสื่อความหมายเพื่อให้นักสื่อความหมายได้เข้าใจและจดจำเพื่อจะนำไปใช้ในการสื่อสารแก่ผู้มาเยือน

4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นการยกระดับนักสื่อความหมายเดิมที่มีประสบการณ์ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถถ่ายทอดและพัฒนานักสื่อความหมายรุ่นใหม่เพื่อถ่ายทอดการเป็นนักสื่อความหมายชุมชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักสื่อความหมายเพื่อให้มีองค์ความรู้ที่กว้างขวางและชัดเจนยิ่งขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่คนในชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว และฐานเรียนรู้ของจุดท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้หมายถึงความรวมถึงการสื่อสารระหว่างนักสื่อความหมายกับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวด้วยกัน แต่หากจะให้เป็นการพัฒนาถึงเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้คือ ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าในอำเภอกัลยาณิวัฒนา เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างแท้จริง

กระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีกระบวนการสำคัญ คือ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ที่จะส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อนำมาร่วมกันกำหนดกระบวนการวิเคราะห์ ที่ยังผลไปสู่การคิดวิเคราะห์บนฐานความรู้และทุนเดิมของชุมชน ในการร่วมกำหนดวิธีการและวางแผนการปฏิบัติการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ และยกระดับไปสู่การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านการจัดการข้อมูล และวางแผนในการประเมินผลและสรุปบทเรียนเพื่อรองรับกระบวนการออกแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากกระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลให้

1. ชุมชนได้เรียนรู้และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
2. ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลและจัดการข้อมูลชุมชน
3. ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสรรหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน
4. ชุมชนเกิดจิตสำนึก เกิดความตระหนัก และเห็นความสำคัญของข้อมูลชุมชนในด้านต่าง ๆ
5. ชุมชนสามารถนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
6. ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ
7. ชุมชนเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา

ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวยังต้องการการหนุนเสริมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อสร้างกลไกในการขับเคลื่อนให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนถึงรูปแบบอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูในด้านอื่น ๆ ต่อไป

ชื่อโครงการ : การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อผู้วิจัย : นางสาวพิศพิมพ์ จันทร์พรหม¹

นายโฆษิต ไชยประสิทธิ์²

ระยะเวลาทำการวิจัย: 15 กรกฎาคม 2557 ถึง 14 กรกฎาคม 2558

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน พัฒนากล้องความหมาย และพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษา โดยใช้แบบประเมินชุมชนท่องเที่ยวตามมาตรฐานด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม, แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน และแบบประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านเต๊ะหว่าและวิถีชีวิตการเดินป่า ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดจันทร์ไข่มุกและอ่างปลา ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านม้งและการทอผ้าไหมกัญชง ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

¹คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดเสาแดง ดอยอิมะ และจุดชมวิวพระอาทิตย์ขึ้น ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนากล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ สภาพความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักท่องเที่ยวความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิม หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ) สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.87) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.87, 1.87, 1.87 และ 1.87 ตามลำดับ)

วัตถุประสงค์ที่ 3 พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหล่ขอ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้คือ วิธีการทำนา วิธีการทำไร่ วิธีการใช้ชีวิตในป่า ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้เดินป่า กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้คือ วัฒนธรรมประเพณีประจำปีของวัดจันทร์ เช่น พิธีชะโซ เป็นต้น ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วัดจันทร์และโซ่พู่หลู่ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้คือ ประเพณีกินเจและวิธีการทอดผ้าป่าโยกยง ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วิถีชีวิตบ้านม้งและฐานเรียนรู้วิธีการทอดผ้าป่าโยกยง กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้คือ วิธีการทำไร่และแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้จุดชมอาทิตย์ขึ้น 2. การประเมินตนเองตามแบบมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 5 ของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 กลุ่ม ผลการประเมินตนเองก่อนการพัฒนาพบว่า สภาพการบริการและความปลอดภัยของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาพรวมทุกกลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.10) โดยทุกกลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.12, 1.24, 0.83 และ 1.20 ตามลำดับ)

คำสำคัญ : การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา, วัฒนธรรมชุมชน, การมีส่วนร่วม, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

Project Name : Participation of Folk Wisdom and Cultural Conservation and
Rehabilitation for Sustainable Community-Based Tourism,
Kallayani-Vadhana District, Chiang Mai, Thailand

Researchers : Miss.Phisaphim Janphrom
Mr. Kosit Chaiprasit

Research Period : 15 July, 2014 - 14 July, 2015

Abstract

Participation of Folk Wisdom and Cultural Conservation and Rehabilitation for Sustainable Community-Based Tourism, Kallayani-Vadhana District, Chiang Mai, Thailand

The Community Culture and Wisdom Reservation and Restoration project purposes to collect all local wisdom which reflects traditional and cultural lifestyle, improve the communicators, and improve the cultural tourism of the community and community culture of the community tourism in Galyani Vaddhana District, Chiang Mai Province. This research uses the Research and Development as well as the Participatory Action Research: PAR to study along with Quantitative Research and the Tourism Community Evaluation Forms according to the standard no. 3. The tourism of the community includes the concepts of reservation and development of cultural heritage, Knowledge and skill evaluation forms, leading attitude of the communicators of local wisdom and culture as well as the evaluation forms of local wisdom and culture management used as the tools.

The Results

Objective 1 Collect all wisdom which reflects the traditional and cultural lifestyle of the tourism communities. Ler Sor community tourism network has selected and put the eco tour of Baan Der Wha and trekking in the tour program as their cultural and local wisdom tourism. Baan Wat Chan Community network has selected and

put the eco tour of Wat Chan Kho Phoo Loo and Ang Pla in the tour program as their cultural and local wisdom tourism. Dong Sam Muen Community has selected and put the eco tour of Baan Mong and Weaving Cloth in the tour program as their cultural and local wisdom tourism. Baan Sao Daeng Community has selected and put the eco tour of Wat Sao Daeng, Doi le Ma Da and Sun Set View Point in the tour program as their cultural and local wisdom tourism.

Objective 2 Develop the communicators of local wisdom and community culture of the tourism community. It was found that knowledge, skills and attitudes of the tour guides as the communicators of the all four communities after the developing process have become in the “GOOD” level (average 1.5). The all four communities are Lao Ser, Baan Wat Chan, Baan Dong Sam Muen and Baan Sao Daeng (average 1.50, 1.50, 1.50 and 1.50 respectively). It was found that cultures and local lifestyles of the all four communities after the developing process have become in the “GOOD” level (average 1.87). The all four communities are Lao Ser, Baan Wat Chan, Baan Dong Sam Muen and Baan Sao Daeng (average 1.87, 1.87, 1.87 and 1.87 respectively)

Objective 3 Develop the wisdom and cultural tourism activities of the tourism community. Ler Sor Community can manage to develop interesting activities as their tourism program which are rice farming, farming and forest-living developed from trekking. Baan Wat Chan Community can manage to develop interesting activities as their tourism program which are Annual Festivals of Wat Chan Temple, Sae So ceremony developed from Wat Chan and Kho Poo Loo learning. Dong Sam Muen Community can manage to develop interesting activities as their tourism program which are Vegetarian Season and Weaving Cloth from Weed developed from learning Mong Lifestyle as well as weaving cloth. Baan Sao Daeng Community can manage to develop interesting their tourism program which are farming and historical site tour developed from the Sun Set View Point tour.

Key Words : Participation of Folk Wisdom, Cultural Conservation, Community-Based Tourism, Rehabilitation for Sustainable Community-Based Tourism

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ช
Abstract	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงาน	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
1.5 กรอบการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานเกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	9
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาท้องถิ่น	16
2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	28
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	34
2.5 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	38
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน	47
2.7 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	51
2.8 เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Global Sustainable Tourism Criteria)	62
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	68
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	68
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	70
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	70
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	70

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	78
4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1	78
4.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2	91
4.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3	110
4.4 ผลการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น (ตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 3)	116
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	170
5.1 สรุป	170
5.2 อภิปรายผล	180
5.2 ข้อเสนอแนะ	184
บรรณานุกรม	186
ภาคผนวก ก. บทเรียนโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน	195
ภาคผนวก ข. หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน	207
ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม ที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ	238
ภาคผนวก ง. ภาพนำเสนอสรุปโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน	250
ภาคผนวก จ. ประวัติผู้วิจัย	295

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : UNWTO) คาดการณ์ว่าเมื่อถึงปี พ.ศ.2563จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 1,600ล้านคน โดยภูมิภาคที่มีแนวโน้มเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม คือ เอเชียตะวันออก และแปซิฟิก และกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจุดหมายการท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่มีผู้นิยมเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตลอดจนในปี 2558นี้ ประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภาครัฐกิจทุกแขนง ต้องตื่นตัว และเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียน และการเปิดเสรีบริการด้านการค้า ซึ่งรวมถึงธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้อง ภายใต้กรอบอาเซียนทำให้มีความเป็นไปได้สูงว่าแนวโน้มการแข่งขันในอนาคตจะยิ่งทวีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ข้อมูลว่า การท่องเที่ยวได้สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยกว่า 592,794 ล้านบาท ในปี 53 และประมาณการรายได้ในปี 54ไว้ที่ 700,000ล้านบาท ซึ่งเติบโตในอัตรา 18% ซึ่งให้เห็นว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับในด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม ความมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีของคนไทย การมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

คุณปิยะมาน เตชะไพบูลย์ ประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สทท.) กล่าวว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเปรียบเหมือนเก้าอี้ที่ต้องประกอบได้ด้วยขา 4ขา คือภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในท้องถิ่น และชุมชนการท่องเที่ยวจะสามารถเติบโตอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องสร้างความเข้าใจ และสร้างความภูมิใจให้กับทุกๆ คนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะทุกคนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ และทำให้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเติบโตอย่างยั่งยืน (<http://www.thai-aec.com/550#ixzz2WUeJqLjJ>)

จากความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดกระแสชุมชนท้องถิ่น (Localization) ที่จำนงค์ แรกพิณิจ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า การให้ความสำคัญแก่คนและชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย มีค่าและมีศักดิ์ศรี เป็นแนวคิดและแนวทางการพัฒนาประเทศที่สำคัญในปัจจุบัน (<http://elearning.aru.ac.th>) ซึ่งการให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ปรับปรุงความสามารถ

และศักยภาพของชาวบ้านด้วยการส่งเสริม ยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเอง ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาของตัวเองได้ก็จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถสร้างความเข้มแข็งของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ดังนั้นการที่จะให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวตามกระแสการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนที่ใกล้จะเข้ามาถึงนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวตามหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในขณะเดียวกันต้องให้คนในสังคมรวมทั้งประชาคมอาเซียนเห็นความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป เพื่อกระตุ้นให้เห็นความสำคัญและมาเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการใส่ใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ตามที่ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ถูกยกฐานะเป็นอำเภอใหม่เป็นกรณีพิเศษ ลำดับที่ 25 ของจังหวัดเชียงใหม่ ในพ.ศ.2551และจังหวัดเชียงใหม่ มีนโยบายให้อำเภอกัลยาณิวัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยและคณะได้เข้ามาดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้กับอำเภอกัลยาณิวัฒนาโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือมาตั้งแต่ปี 2552จนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ ประกอบไปด้วยบ้านห้วยครกและบ้านห้วยฮ่อม ตำบลบ้านจันทร์ขึ้นในปี 2553และเกิดกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ตำบลแม่แดด และกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ตำบลแจ่มหลวง ขึ้นในปี 2555 นั้น พิศาพิมพ์ จันทรพรหมและชูเกียรติ ชัยบุญศรี (2556) พบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนยังต้องการการอนุรักษ์และฟื้นฟู การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้

การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน จึงเป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่จะสามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้ชุมชนในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป โดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ

วัตถุประสงค์ของแผนงาน

1. รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษา ประกอบไปด้วยระเบียบวิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่

1. ชุมชนที่มีประชาชนรวมตัวกันเพื่อจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้ว จำนวน 4 กลุ่มดังต่อไปนี้

ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากรส่วนใหญ่เป็น ชาวเขา	ประชากร (คน)
แจ่มหลวง	บ้านเสาแดง	เผ่าลีซอ	309
บ้านจันทร์	บ้านวัดจันทร์	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	494
บ้านจันทร์	บ้านห้วยฮ่อม บ้านดอยตุง และบ้านห้วยครก	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	441
แม่แดด	บ้านดงสามหมื่น	เผ่าม้ง	331
รวม			1,575

2. ชุมชนเป้าหมายในการขยายผลการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3 ชุมชน ใน 3 ตำบล ดังต่อไปนี้

ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขา	ประชากร(คน)
แจ่มหลวง	บ้านห้วยบะบ้า	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	339
บ้านจันทร์	บ้านเด่น	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	434
แม่แดด	บ้านโป๊ะกะโล่ง	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	119
รวม			892

ขอบเขตเชิงปริมาณ

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของตัวแทนชุมชน
2. สถานภาพด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. ระดับการรับรู้ ความตระหนัก และความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยวจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับดี
4. ระดับความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับดี
5. ระดับการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับดี

ขอบเขตเชิงคุณภาพ

1. บทเรียนกระบวนการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. บทเรียนกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
3. บทเรียนกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. บทเรียนกระบวนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

5. รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การอนุรักษ์และฟื้นฟู หมายถึง การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาตามมาตรฐานด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้ กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน และกลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนได้คัดเลือกไว้ในเส้นทางหรือโปรแกรมการท่องเที่ยว ดังนี้

กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านเตื่อหว่าและวิถีชีวิตการเดินป่า ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดจันทร์ ไข่มุกห่อ และอ่างปลา ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านม้ง และการทอผ้าใยกล้วย ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดเสาแดง ดอยอีตะมะ และจุดชมวิวพระอาทิตย์ขึ้น ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้ การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

ความยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าในอำเภอกัลยาณิวัฒนา

เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรม แก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ

อำเภอภักกลยาณวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอ ภักกลยาณวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น และกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง

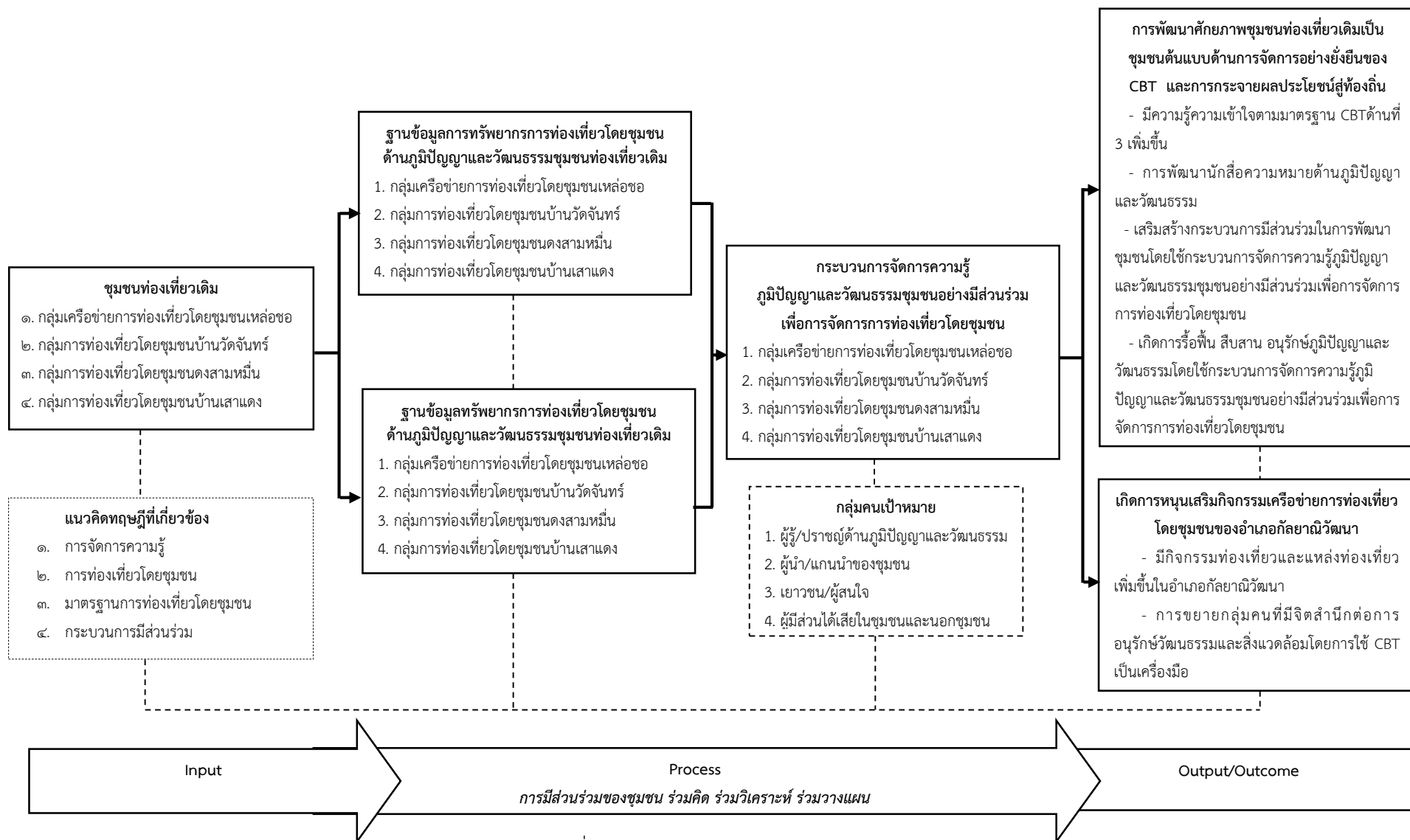
กรอบการวิจัย

สมมติฐานเชิงปริมาณ

1. ความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนสูงขึ้นหลังจากผ่านกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายอย่างมีส่วนร่วม
2. นักท่องเที่ยวมีการรับรู้ ความตระหนัก และความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยวจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนพัฒนาอยู่ในระดับดี
3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีระดับการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับดี

สมมติฐานเชิงคุณภาพ

กระบวนการจัดความรู้อย่างมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนทำให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของตัวแทนชุมชน
2. สถานภาพด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. ระดับการรับรู้ ความตระหนัก และความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยวจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
4. ระดับความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
5. ระดับการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. บทเรียนกระบวนการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. บทเรียนกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
8. บทเรียนกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
9. บทเรียนกระบวนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
10. รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้ชุมชนในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป โดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าวได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาใช้เป็นแนวทางดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
5. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
6. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7. เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

8. เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาตรฐานด้านที่ 3

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ กำลังได้รับความสนใจอย่างมากทั้งในการทำงานทางสังคมกับชุมชนท้องถิ่น งานวิชาการ และงานด้านธุรกิจ เนื่องจากปัจจุบันถือได้ว่าเป็น “ยุคหลังอุตสาหกรรม” หรือ “ยุคแห่งความรู้” ดังนั้นการจัดการความรู้จึงมีความสำคัญต่อกิจการทุกประเภท (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, 2556)และทำให้ “ความรู้” กลายเป็นสินทรัพย์ที่มีค่าที่สุดของบุคคล กลุ่ม และองค์กร รวมไปถึงชุมชนท้องถิ่นด้วยก่อนที่จะทำความเข้าใจกับแนวคิด “การจัดการความรู้” เราจำเป็นต้องเข้าใจก่อนว่า “ความรู้” คืออะไร

ความหมายของความรู้

เรเน เดส์คาร์ตส์ [Rene Descartes อ้างถึงใน Kamen Rider (นามแฝง),อ้างแล้ว] เป็นนักคณิตศาสตร์ซึ่งถือกันว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญายุคใหม่ เป็นผู้พัฒนาปรัชญาขึ้นใหม่ทั้งระบบโดยละทิ้งปรัชญาสมัยเดิมทั้งหมด เดส์คาร์ตส์ เห็นว่า “ความจริง” คือสิ่งที่รับรู้ได้อย่างแจ่มชัดและแน่นอนเท่านั้น ดังนั้นความแม่นยำคงที่ของคณิตศาสตร์จะช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความจริงของโลก

จักรวาล และสรรพสิ่งทั้งปวงได้ ในทัศนะของเขา จักรวาล โลก ธรรมชาติ และมนุษย์เป็นเสมือนวัตถุที่สามารถแยกเป็นชิ้นส่วนได้ เขาเป็นผู้สร้างวิธีวิทยา (Methodology) ในการหาความรู้ ความจริงอย่างใหม่ ด้วยการจำแนกแยกแยะความคิดและปัญหาที่ต้องการศึกษาออกเป็นชิ้นส่วน แล้วจัดเรียงใหม่ตามวิธีการทางตรรกะ ดังนั้น “ความรู้” ตามความหมายของเดร์คาร์สต์จึงหมายถึง “บทสรุปของความเข้าใจ จากความจริงที่ผ่านการพิสูจน์และทดลองแล้วเท่านั้น สามารถตั้งเป็นกฎนำไปใช้ได้จริง รวมทั้งสามารถทำนายผลได้” กระบวนทัศน์ที่เกิดขึ้นจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และโลกทัศน์ของเดร์คาร์สต์ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในเรื่องวิธีวิทยาในการหาความรู้ ความจริง และระบบคิดของมนุษย์ไปจากเดิมอย่างมากมาย

วิจารณ์ พานิช (2546) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างออกไป โดยกล่าวว่า “ความรู้” เป็นสิ่งที่ทำให้ชัดเจนได้ยาก เนื่องจากมี 3 สิ่งที่เกี่ยวข้องกันและต้องแยกจากกันให้ชัดเจน คือ ข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) และความรู้ (Knowledge) กล่าวคือ “ข้อมูล” อาจเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย หรือข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากมีการนำมาตีความวิเคราะห์ ประมวล แยกส่วนที่ผิดพลาดออกไป หรือสรุปย่อให้สั้นลง จะกลายเป็น “สารสนเทศ” และสารสนเทศจะเปลี่ยนไปเป็น “ความรู้” โดยคน โดยผ่านกระบวนการต่างๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การตรวจสอบผลกระทบ การเชื่อมโยงกับความรู้อื่น การนำมาอภิปรายโต้เถียงหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้เกิดขึ้นโดยกระบวนการภายในคนหรือกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร เราจะพบความรู้อยู่ในตัวคนและในกิจกรรมประจำวันขององค์กร ความรู้เหล่านี้ถ่ายทอดจากตัวบุคคลสู่ตัวบุคคล โดยกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่การพูดคุย ไปจนถึงการฝึกฝน หรืออาจถ่ายทอดผ่านสื่อ เช่น หนังสือ และสื่ออื่นๆ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (อ้างถึงใน กองบรรณาธิการวารสารฟ้าเดียวกัน, 2547) กล่าวว่า “ญาณวิทยา” เป็นเรื่องของทฤษฎีว่าด้วยความรู้ ซึ่งหมายความว่า ความรู้ทุกชุดต้องมีทฤษฎีเป็นฐาน ไม่มีความรู้ใดที่ดำรงอยู่โดยปราศจากทฤษฎี ประเด็นหลักที่ต้องนำมาพิจารณาถึง “ความรู้” ตามหลักทฤษฎีว่าด้วยความรู้คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุที่ศึกษากับตัวผู้ศึกษา 2) ฐานคติหรือความเชื่อของทฤษฎีแต่ละชุดที่ต่างกัน นำไปสู่การมองปัญหาที่แตกต่างกัน และ 3) ภาษา ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะวิธีหาความรู้ทุกชนิดต้องสื่อผ่านภาษา แต่ภาษาไม่ใช่สิ่งที่เป็นกลาง เนื่องจากภาษาทุกชุดอัดแน่นไปด้วยระบบคิด ระบบคุณค่าชุดหนึ่งเสมอ และพร้อมกันนั้นภาษาก็ถูก “ทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalization)” หรือ “ทำให้มีลักษณะเฉพาะ (Typically)” เพื่อให้ระบบคิด ระบบค่านั้นๆ ดำรงอยู่ได้ ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” มีองค์ประกอบ หลักเกณฑ์มากมาย ซึ่งองค์ความรู้ทุกชนิดทำหน้าที่ลากเส้นแบ่งว่า อะไรคือความรู้ อะไรไม่ใช่ความรู้ และเส้นแบ่งทุกชนิดคือ “อำนาจ” ดังนั้นความรู้กับอำนาจจึงแยกกันไม่ออก นอกจากนี้ความรู้ทุกชนิดยังสร้างตัวแสดง (Agents) ขึ้นมาเพื่อนเป็นสื่อให้ความรู้ชุดนั้นสามารถดำเนินต่อไปได้ หรือพูดอย่าง

สุดโต่งก็คือ “เราเป็นร่างทรงของความรู้” มีพิธีกรรมมากมายในการบ่มเพาะสร้างตัวแสดง เช่น ต้องเรียนรู้ศัพท์เทคนิคขององค์ความรู้ที่เราจะรับเอาไปเป็นข้อปฏิบัติแล้วพูดให้เหมือน เป็นต้น

ทวีลักษณ์ พลราชม (อ้างถึงใน กองบรรณาธิการวารสารฟ้าเดียวกัน, 2547) กล่าวถึง การมองความรู้แบบสตรีนิยม (Feminism) ซึ่งเชื่อว่า ความรู้ไม่สามารถแยกตัวตนของผู้สร้างความรู้ออกจากความรู้ซึ่งต่างจากญาณวิทยากระแสหลักแนวปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่แยกผู้ศึกษาและสิ่งที่ถูกศึกษาออกจากกัน คำถามสำคัญที่ญาณวิทยาแบบสตรีนิยมตั้งขึ้นก็คือ ความรู้ถูกสร้างขึ้นโดยใคร สร้างขึ้นมาอย่างไร และแพร่กระจายในสังคมอย่างไร พร้อมกันนั้นญาณวิทยาแบบสตรีนิยมได้เสนอการสร้างความรู้ในมุมมองของผู้หญิงเอง โดยใช้วัตถุติบจากพื้นที่ประสบการณ์ของผู้หญิง ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาท้าทายความคิดกระแสหลัก ที่มีลักษณะเหมาะสมและใช้ประสบการณ์ของผู้ชายเป็นศูนย์กลาง การมองความรู้แบบสตรีนิยมจึงเห็นว่า “ความรู้” เป็นสิ่งที่ผูกติดกับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ความรู้กับตัวผู้สร้างความรู้ไม่สามารถแยกขาดออกจากกัน ดังนั้นความรู้จึงไม่มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) เพราะกระบวนการค้นหาความรู้แบบเดิมมีความคับแคบ ไม่เปิดกว้างต่อการนำสิ่งต่างๆ มาคิดร่วมกัน โดยเฉพาะจุดยืน ตำแหน่ง แห่งที่ ความเป็นหญิง-ความเป็นชาย หรือเชื้อชาติของผู้ผลิตความรู้ ทำให้ความรู้ที่ได้มามีลักษณะบิดเบี้ยว

อาจกล่าวได้ว่า “ความรู้” ตามแนวคิดของทวีลักษณ์ สอดคล้องกับที่ดิซ นัท ฮันท์ (2544) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของ “ความจริง” ซึ่งไปเกี่ยวข้องกับ “ความรู้” ว่า ผู้รู้ไม่สามารถแยกออกจากวัตถุที่ถูกรับรู้ได้ การมองเห็นจะต้องมองเห็นวัตถุอะไรบางอย่าง การได้ยินก็ต้องได้ยินอะไรบางอย่าง การคิดก็ต้องคิดเกี่ยวกับอะไรบางอย่าง เป็นต้น ถ้าหากวัตถุที่ถูกรับรู้ไม่มีอยู่ ผู้ทำการรับรู้ก็จะมีอยู่ด้วย ดังนั้นการที่ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาจิต เขาจะได้เรียนรู้ถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างผู้รับรู้และวัตถุที่ถูกรับรู้นั้น ซึ่งท่านดิซ นัท ฮันท์ มีความเห็นเกี่ยวกับ “ความจริง” ที่แตกต่างไปจากเดร์คาร์สต์ โดยกล่าวว่า การพิจารณาความเกี่ยวเนื่องกัน เป็นการมองลึกเข้าไปในธรรมทั้งปวง เพื่อที่จะเข้าถึงธรรมชาติจริงของมัน เป็นการมองให้เห็นสิ่งๆ หนึ่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงอันยิ่งใหญ่ และมองให้เห็นว่าความจริงอันใหญ่นั้นไม่สามารถจะแบ่งแยกออกไปได้ ไม่สามารถตัดออกมาเป็นชิ้น ๆ แล้วให้แต่ละชิ้นมีความเป็นอยู่ของมันเองต่างหากได้ เพราะจะทำให้เราไม่สามารถมองเห็นความเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกันของสรรพปรากฏการณ์ การที่เราสามารถมองเห็นสิ่งหนึ่งในสรรพสิ่ง และเห็นสรรพสิ่งในสิ่งหนึ่งได้นั้น ก็หมายความว่าเราสามารถทำลายเครื่องกีดขวางอันสำคัญที่ทำให้คนเรามีทัศนคติต่อ “ความเป็นจริง” อย่างคับแคบ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ท่านไม่เห็นด้วยกับกระบวนทัศน์แบบกลไก-ลดส่วน-แยกส่วนของเดร์คาร์สต์

กล่าวโดยสรุป การนิยาม “ความรู้” คืออะไร มักจะไปเชื่อมโยงกับ “ความจริง” คืออะไรด้วยนอกจากนี้ยังทำให้เราคิดว่าผู้ที่เข้าถึงความรู้ จะเป็นผู้ที่เข้าถึงความจริงไปด้วย การนิยาม

ความรู้ ของผู้รู้หรือของสำนักคิดต่างๆ มีความหมายที่แตกต่างและหลากหลายไปตามฐานคติหรือความเชื่อของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับว่าเราจะใช้ทฤษฎีใดในการหาคำตอบนั้น ๆ เนื่องจากความรู้ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเรามีอยู่มากมายเกินกว่าที่จะกล่าวได้มันไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง ตายตัว สมบูรณ์ เด็ดขาด แต่มีลักษณะที่กำลังจะเกิดหรือกำลังจะเป็นอยู่ตลอดเวลา และเมื่อใดสังคมเปลี่ยนแปลงไป กฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าอะไรคือความรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และที่สำคัญคือ “ความจริง” ไม่สามารถจะแบ่งแยกออกเป็นชิ้น ๆ แล้วให้มีความเป็นอยู่ของมันเองต่างหากอย่างอิสระได้ เพราะจะทำให้เราไม่สามารถมองเห็นความเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์นั้น

ประเภทของ “ความรู้”

รัตน ฤ ลำพูน (2546) กล่าวถึงประเภทของ “ความรู้” สอดคล้องกับการจัดแบ่งประเภทความรู้ของวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2555) ที่แบ่งความรู้เป็น 2 ประเภท คือ ความรู้โดยนัยหรือความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) คือ ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้นอยู่ในคนทำงานและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง เป็นทักษะ ประสบการณ์ และความเข้าใจที่อยู่ในแต่ละบุคคล จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน และความรู้เชิงประจักษ์หรือความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) คือความรู้ที่สามารถบันทึกลงในสื่อ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศนวัสดุ เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การจัดแบ่งประเภทของรู้นั้น ได้ยึดเอา “คน” เป็นศูนย์กลาง เนื่องจาก “ข้อมูล” และ “สารสนเทศ” จะเปลี่ยนไปเป็น “ความรู้” ได้โดยคน ซึ่งความรู้เกิดขึ้นโดยกระบวนการภายในคนหรือกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่คนเข้าไปเกี่ยวข้องนั้น ซึ่งโครงการฯ ได้มุ่งเป้าไปที่การพัฒนาคนที่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการจะเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นใช้เอง แล้วถ่ายทอดไปสู่คนอื่นๆ ในชุมชนท้องถิ่นของเขาและชุมชนใกล้เคียงด้วย

การจัดการความรู้

เนื่องจาก “ความรู้” กลายเป็นสินทรัพย์ มีค่าที่สุดของบุคคล กลุ่ม และองค์กร และความรู้ของแต่ละองค์กรนั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้นนิยามของคำว่า “การจัดการความรู้” ของแต่ละบุคคลและแต่ละองค์กรจึงแตกต่างกันไปด้วย มีผู้ให้ความหมาย “การจัดการความรู้” เอาไว้มากมายพอสรุปได้ดังนี้

Ikujiro Nonaka and Hirotaka Takeuchi (1995) กล่าวว่า “ความรู้” ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างความรู้ฝังลึกในคน (Tacit Knowledge) กับความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) โดยผ่านวิธีการปรับเปลี่ยนความรู้ใน 4 ลักษณะ (Four Modes of Knowledge Conversion) หรือที่เรียกว่า “วงจรเซกิ (SECI)”

วิธีการปรับเปลี่ยนความรู้ใน 4 ลักษณะนี้ มีอยู่ 3 ลักษณะที่มักจะมีการกล่าวถึงกันมากในมุมมองของทฤษฎีการสร้างองค์กร (Organizational Theory) ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Socialization) 2) การผนวกรวมความรู้ (Combination) และ 3) การฝังหรือผนึกความรู้ (Internalization) ส่วนการสกัดเอาความรู้ออกมาจากตัวตน (Externalization) นั้นมักจะถูกทอดทิ้งไม่ได้รับความสนใจมากนัก ซึ่งรายละเอียดของวิธีการปรับเปลี่ยนความรู้ใน 4 ลักษณะมีดังนี้

- **Socialization (From Tacit to Tacit)** เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ข้อคิดเห็น ความเชื่อ วิธีการ ฯลฯ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึกในคนระหว่างตัวบุคคลโดยตรงแบบตัวต่อตัวและสร้างความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เรียกว่า Tacit to Tacit มีลักษณะของการแบ่งปันทักษะความชำนาญซึ่งเป็นตัวแบบที่อยู่ในจิตใจ ปราศจากการใช้ภาษา เป็นการเรียนรู้ผ่านการสังเกต เลียนแบบ และฝึกปฏิบัติ ซึ่งในองค์กรธุรกิจได้ใช้หลักการเดียวกันนี้ในวิธีการเรียนรู้จากงานที่ทำอยู่ (on-the-job training) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ปราศจากรูปแบบการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพราะมันเป็นการยากที่จะถ่ายทอดวิธีคิดที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลไปสู่คนอื่น ดังนั้นการส่งผ่านสารไปยังผู้รับจึงมักเป็นเพียงสัมผัสเล็กๆ (Little Sense) ที่สามารถถอดรหัสได้จากช่วงอารมณ์ บรรยากาศ และบริบทที่มีลักษณะเฉพาะ ที่จะทำให้ประสบการณ์นั้นประทับฝังตรึงเข้าไปในจิตใจ

- **Externalization (From Tacit To Explicit)** เป็นกระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบของ Tacit to Explicit ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล ไปเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเข้าถึงได้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถถ่ายทอดให้เข้าใจได้ง่าย รวมทั้งสามารถเก็บเป็นความรู้ขององค์กรได้ เช่น เปลี่ยนความรู้หรือทักษะให้อยู่ในรูปแบบของรูปภาพ แผนผัง ฟังก์ชัน สมการ คำอุปมาอุปมัย แนวความคิด สมมติฐาน เป็นต้น ซึ่งอาจทำได้โดยสการสนทนากลุ่ม จักรกลุ่มคุยเพื่อหาความคิดใหม่ๆ เป็นการแลกเปลี่ยนเป็นกลุ่มโดยปกติเรามักจะพยายามจับเอาหลักการสำคัญ (Conceptualization) ของภาพที่อยู่ในใจให้ออกมาเป็นภาษาเขียน แต่ถึงแม้ว่าเราเพียงแคพยายามนำเสนอภาพในใจออกมาเป็นคำพูด เราก็ยังรู้สึกว่ายังไม่เพียงพอ ยังไม่สอดคล้อง และยังไม่เพียงพออยู่เสมอ เพราะมันเป็นการไม่ลงรอยกันและมีช่องว่างระหว่างภาพในใจกับคำพูดที่นำเสนอออกมานั้น อย่างไรก็ตามกระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบนี้ได้ช่วยให้เกิดการสะท้อนภาพกลับ (Reflection) และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (ปัจเจก) ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความคิดรอบยอด (Concept) ที่ได้รับการกระตุ้นจากการสนทนา หรือการสะสมภาพสะท้อนกลับเหล่านั้นนั่นเอง

- **Combination (From Explicit to Explicit)** เป็นกระบวนการรวมความรู้ในแขนงต่างๆกันเข้าด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบ Explicit to Explicit เป็นการนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่มีอยู่มากมายหลากหลายมาจัดระบบให้เป็นแนวความคิด ที่นำไปสู่การก่อตัวของระบบความรู้ วิธีการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบนี้ได้รวมถึง

การผนวกเอาองค์ความรู้ที่ต่างกัน โดยการรวบรวมบันทึกเป็นเอกสาร การประชุม การสนทนาทางโทรศัพท์ การสื่อสารผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น เป็นการก่อร่างขึ้นใหม่ของสารสนเทศที่มีอยู่แล้ว ผ่านการจดเรียง เพิ่มเติม ผนวกรวมเข้าด้วยกัน และแยกแยะหมวดหมู่ของความรู้ชัดแจ้ง (ตัวอย่างเช่น การจัดทำฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์) นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่ยกระดับเพิ่มมากขึ้น ความรู้ในขั้นนี้จะอยู่ในรูปแบบที่เผยแพร่ได้กว้างขวาง ซึ่งการสร้างความรู้ในระบบการศึกษาและการฝึกอบรม ก็จะใช้กระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบนี้ ในองค์การธุรกิจนั้นการผนวกรวมความรู้โดยปกติแล้วจะเห็นได้ในการทำงานของผู้บริหารระดับกลางที่แปรหรือย่อยเอาวิสัยทัศน์ แนวคิดทางธุรกิจ หรือแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ เพื่อนำไปปฏิบัติงานให้บรรลุตามท้องถื่นครคาดหวัง ซึ่งการบริหารจัดการระดับกลาง (Middle Management) เป็นบทบาทที่สำคัญในการสร้างแนวความคิดใหม่ๆ โดยการประมวล จัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ของสารสนเทศและความรู้ที่มีอยู่แล้ว

- **Internalization (From Explicit to Tacit)** เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนความรู้ชัดแจ้งที่อยู่ในรูปของเอกสาร ให้อยู่ในรูปของทักษะหรือความสามารถของบุคคล กลับมาเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล เป็นกระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบของ Explicit to Tacit ซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้อ่าน หรือความรู้ที่มีคนสอนไปลองปฏิบัติให้เกิดความเชี่ยวชาญเป็น “รู้จริง” ใกล้เคียงกับคำว่า “Learning by Doing” เมื่อประสบการณ์ได้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Combination) จากนั้นก็จะประทับฝังความรู้นั้นไว้กลับมาเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (ปัจเจก) ที่อยู่บนฐานของการแบ่งปันทักษะความชำนาญตามตัวแบบที่มีอยู่ในจิตใจ และกลายเป็นทรัพย์สินที่มีค่า ซึ่งการสะสมความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (ปัจเจก) นี้จำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกคนอื่นในองค์กร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เป็นความรู้ฝังลึกที่ยกระดับขึ้นไปในตัวบุคคลที่กลายเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของวงจรการสร้างความรู้แบบ “เซกิ (SECI)” นี้ใหม่อีกครั้ง กระบวนการเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบ Explicit to Tacit นี้จะมีประโยชน์ถ้าความรู้นั้นสามารถถ่ายทอดเป็นคำพูด หรือจัดทำเป็นแผนภาพ (Diagram) บันทึกลงในเอกสาร คู่มือ หรือเรื่องเล่าได้ ซึ่งการบันทึกเป็นเอกสารนี้จะช่วยให้เกิดการประทับความรู้เข้าไปในตัวบุคคล (ปัจเจก) ด้วยเช่นกัน เพราะจะทำให้เขาได้รู้ตัวเองผ่านประสบการณ์อะไรมาบ้างซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวบุคคลด้วย

ประเวศ วะสี (2547) ได้กล่าวไว้ในบทที่ว่า “การรู้เห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง” โดย

กล่าวว่า การรู้ความจริงเป็นฐานทางปัญญา เนื่องจากมนุษย์มีสมองที่มีศักยภาพสูงยังสามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ แต่ปัญหาอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ การคิดไม่ครบแล้วทำไปเฉพาะส่วน แล้วไม่ได้ผล การจะทำอะไรต้องมียุทธศาสตร์ประกอบครบทั้งระบบเรื่องนั้น ๆ จึงจะดำเนินไปได้ ต้องพยายามคิดให้เชื่อมโยงกับครบทั้งระบบแบบ “อิทัปปัจจยตา” ในระบบใดระบบหนึ่งมีผู้เกี่ยวข้องมากมาย การที่ระบบนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ จะดำเนินไปอย่างได้ผลดีจึงต้องการการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการปฏิบัติงานนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นการทำโดยใช้อำนาจสั่งการ

หรือโดยการใช้ความรู้สำเร็จรูปตายตัว งานต่างๆ มักจะไม่ประสบผลสำเร็จเพราะขาดการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เราสามารถนำหลักการนี้ไปใช้ในการทำงานองค์กรหรือระบบต่างๆได้ ซึ่งจะ เป็น “การเรียนรู้ขององค์กร (Organizational Learning)” ด้วย

ปัญหาสำคัญของการจัดการความรู้ในท้องถิ่น วราภรณ์ หลวงมณี (2545) ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่สำคัญของการจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเป็นปัญหาของการจัดการความรู้ในท้องถิ่นด้วยอันได้แก่ แะระการแรกขาดการจดบันทึก ไม่มีการถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือขาดการจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างเป็นระบบ ประการที่สอง การหวงความรู้ ทำให้เกิดปัญหาการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้าน การถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าให้กับบางคนเท่านั้น และถ่ายทอดเพียงบางส่วนในรูปคำปริศนา ทำให้ความรู้ที่ได้รับสืบทอดมาไม่สมบูรณ์ การเผยแพร่สารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านจึงทำได้อย่างจำกัด ประการที่สาม ขาดการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านบางเรื่องสูญหายไปพร้อมกับตัวผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน และประการสุดท้าย การพัฒนาที่ไม่เคารพภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้มีการนำเอาภูมิปัญญาจากภายนอกเข้ามาโดยขาดความเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมไทยและท้องถิ่น ส่งผลให้ขาดความมั่นใจในองค์ความรู้ของตนเอง หันไปพึ่งพิงองค์ความรู้จากภายนอก รวมไปถึงทรัพยากรอื่นๆ ด้วย

จากแนวคิดการจัดการความรู้ที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ว่า “การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการที่หลากหลายในการเข้าถึง “ความรู้” และ “ความจริง” รวมไปถึงการเลือกเอาความรู้และความจริงเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต แต่เนื่องจากแหล่งของความรู้มีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในบุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ที่อยู่ภายนอกตัวบุคคลสามารถเห็นได้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ในการดำเนินโครงการวิจัยฯ จะให้ความสำคัญกับความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลมากกว่า เนื่องจากยังมีความรู้อีกมหาศาลที่ยังไม่ได้รับ “การจัดการ” หรืออาจกล่าวได้ว่าโครงการฯ ใช้ “กระบวนการจัดการความรู้” ที่ทำให้ได้รู้จักตัวเอง ได้รู้ว่าตัวเองรู้อะไร และจะหาความรู้อะไรเพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่จินตนาการอันเป็น “องค์ความรู้ใหม่ที่สร้างด้วยตัวเอง” และที่สำคัญจินตนาการทำให้เรากล้าคิดอย่างเป็นอิสระโดยปราศจากความกลัว ซึ่งก็คือกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างปัญญานั้นเอง

คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระสูตรบทที่กล่าวถึงเรื่อง “ธรรมะกำมือเดียว หรือ สีสปาสูตร” ที่ทรงกล่าวว่า ความรู้ที่พระองค์ทรงรู้นั้นมีมากมาย แต่ที่นำมาสอนพระสาวกมีเพียงนิดเดียว เพราะความรู้เหล่านั้นล้วนไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่ความรู้ที่นำไปสู่การดับทุกข์ แต่ความรู้ที่พระองค์นำมาบอกสอนคือ ทุกข์ สาเหตุของทุกข์ ความดับทุกข์ แบบข้อปฏิบัติให้ถึงดับทุกข์ ซึ่งความรู้เหล่านี้มีประโยชน์และเป็นหลักการใหญ่ของชีวิตอันประเสริฐ (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2545) หรืออาจจะสรุป

ได้ว่า ความรู้ที่มีอยู่มากมายนั้น ถ้าไม่ใช่ความรู้ที่ทำให้ชีวิตดีขึ้นแล้ว เราไม่จำเป็นต้องรู้ก็ได้ เพราะยังรู้มากก็ยิ่งแบบทุกซั้วมาก ดังเช่นความรู้และการโฆษณาชวนเชื่อที่ไหลบ่ามากับกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบสื่อสารยุคใหม่ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ก็ตาม แต่เนื่องจากความรู้ที่มีประโยชน์นั้นบางครั้งมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ค่อนข้างมาก ดังนั้นการจัดการความรู้เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่งที่โครงการฯ ได้นำมาใช้คือ “การย่อยความรู้” นั้น เพื่อลดระดับความเป็นนามธรรมลงมาให้ใกล้เคียงกับระดับปรากฏการณ์ (Phenomena) ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ และการเลือกใช้ความรู้ที่จะนำไปแก้ไขปัญหาในชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องผ่านตัวแทนที่เป็นคนในชุมชนท้องถิ่น หรือ “กลไกการจัดการความรู้ในท้องถิ่น” ซึ่งในโครงการวิจัยฯ คาดหวังให้ “วิทยากรกระบวนการ” เป็นผู้ทำหน้าที่นี้ เนื่องจากมีเพียงคนในชุมชนท้องถิ่นเท่านั้นที่จะเข้าใจบริบทของท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมรอบด้านทั้งระบบ และสามารถเลือกใช้ “กลไก” ในการจัดการความรู้ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 19 (2540 :245-248) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องราวทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากินการอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ

ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ฌ กลาง (2540, 11-12) ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา ไว้ในงานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย ว่า หมายถึง

...ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นๆ จากพื้นที่อื่น สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง...

การศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทยมีการพัฒนาการในหลายลักษณะ ดังนี้

1. พัฒนาการของภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทุกภูมิภาคเป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อมแล้วปรับตัวสร้างสรรค์ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมนั้นๆ และมีความผูกพันแน่นแฟ้นอยู่กับศรัทธาความเชื่อพระพุทธศาสนา รวมถึงระบบการพึ่งพาอาศัยกัน

2. ภูมิปัญญาใหม่ๆ ที่รับเข้ามาจากภายนอกมิได้เข้ามาทดแทนภูมิปัญญาสั่งสมหรือภูมิปัญญาที่พัฒนาไว้เดิมทั้งหมดในสังคมไทยระดับชาวบ้าน แต่ในหลายกรณีภูมิปัญญาสั่งสมอาจจะถูกทดสอบเลือกฟันและดัดแปลงให้สามารถใช้แก้ปัญหา หรือตอบสนองความต้องการในการปรับตัวตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และทำหน้าที่เป็นฐานรองรับภูมิปัญญาใหม่ๆ ที่เข้ามาผสมผสานต่อเนื่องไป ซึ่งเห็นได้ในเรื่องอาหารการกิน การรักษาพยาบาล การใช้สมุนไพร ตลอดจนเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อที่นำมาใช้เพื่อรักษาคุณภาพในระบบความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้จากความรู้ความสามารถในการปรับตัวโดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในบริบทใหม่ในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่เผชิญอยู่ เช่น การสืบชะตาแม่น้ำของคนในภาคเหนือ การแก้ปัญหาเรื่องน้ำของชาวอีสาน และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนภาคกลางที่ถูกสังคมเมืองและการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่รุ่มล่อม เป็นต้น

3. การปรับตัวของสังคมไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงแบบขุตราถถอนโคน แต่เป็นการปรับเปลี่ยนที่ยึดรากฐานภูมิปัญญาสั่งสมเดิมที่มีพลวัตในตัวของมันเองอยู่แล้ว ทั้งโดยจิตสำนึก

และจิตใต้สำนึก เห็นได้จากการปรับระบบความสัมพันธ์ที่ยังคงให้ความสำคัญกับเครือญาติและชุมชนของคนอีสานระบบอุปถัมภ์ในรูปแบบต่างๆ ที่ยังดำรงอยู่ในทุกภูมิภาค การจัดช่วงชั้นทางสังคมในแนวตั้งของสังคมภาคกลางและเมืองหลวง และการปรับระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการถ่วงดุลระหว่าง “อำนาจ” กับ “อิทธิพล” ในภาคกลาง

4. ภูมิปัญญาของคนไทยมีความหลากหลายตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และลักษณะสังคมที่แตกต่างกันระหว่างท้องถิ่นที่เป็นภูมิลำเนาของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ หลายภาษา หลายความเชื่อ ซึ่งความหลากหลายของภูมิปัญญาดังกล่าวมิใช่ความแตกต่างที่นำไปสู่การไร้พลัง แต่กลับเป็นความรู้รุ่มรวยมั่งคั่งทางปัญญาที่เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาถ้าเราสามารถเข้าถึงความหมายและคุณค่าแห่งภูมิปัญญาที่หลากหลายนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง

5. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในระดับพื้นบ้านเป็นการสะสมความรู้ และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ในการปรับตัวเข้ากับทั้งธรรมชาติและสังคมมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่ในปัจจุบันเราให้ความสำคัญน้อยเกินไป เพราะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในรูปของสถาบันศึกษาทั้งด้านวิธีการเนื้อหา และระบบปฏิสัมพันธ์ แต่จากการศึกษาได้พบว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติจะกลับมามีความสำคัญอย่างสูงในการปรับประยุกต์ให้เข้ากับเครือข่ายการเรียนรู้สมัยใหม่ในสังคมข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการประสานกันระหว่างการเรียนรู้ในโลกเทียมจริง (Virtual Reality) และโลกกายภาพที่มนุษย์เรารู้จักมักคุ้นกันมาแต่เดิม

ในทางมานุษยวิทยาพิจารณา ภูมิปัญญา ในฐานะที่เป็น มโนทัศน์ หรือ ระบบของความคิดที่ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสนใจภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นระบบความรู้ประเภทหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างจากความรู้สมัยใหม่ หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีลักษณะของการผสมผสาน ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีภูมิปัญญาที่บริสุทธิ์หรือวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ตามแม่แบบที่เป็นอุดมคติ

นอกจากนี้ยังมีการมองว่าภูมิปัญญาและระบบความรู้ ทั้งที่เป็นของพื้นบ้านเฉพาะถิ่นเฉพาะที่ และเป็นความรู้สากล ล้วนเป็นผลผลิตทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัย ภายใต้ปฏิบัติการของอำนาจที่คัดสรรกลั่นกรองและกำหนดคุณค่าว่า ความรู้ ความเชื่อและแนวปฏิบัติชนิดใด เรื่องใด สมควรที่จะได้รับการเปิดเผยและเชิดชู และแบบใดสมควรถูกเพิกเฉย หรือปกปิดไว้ ดังนั้นความรู้ทุกอย่างจึงเผยความจริงบางสิ่ง และอำพรางซ่อนเร้นบางสิ่งอยู่เสมอ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในทัศนะของ ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ (2542 : 51) เป็นความรู้ที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในประเด็นที่ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเชิงประจักษ์ ผ่านการพิสูจน์ทดลอง ผ่านกระบวนการคัดสรร ปรับปรุง และพัฒนาอย่างเป็นระบบ แต่ก็อาจจะมีข้อผิดพลาดไปจากวิทยาศาสตร์ 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่น พื้นที่ หรือระบบนิเวศชุดใดชุดหนึ่ง เป็นความรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช พลังตามธรรมชาติ ดวงวิญญาณ ที่ดิน แห้งน้ำ และลักษณะภูมิประเทศในอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่างๆ ที่ก่อให้เกิด ดำรงอยู่ และแตกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้น ซึ่งความเข้าใจอย่างลึกซึ้งนำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการ ปรับแต่ง ใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรในระบบนิเวศชุดนั้นอย่างยั่งยืน ในขณะที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีลักษณะเป็นสากลทั่วไปมากกว่า อาจจะไม่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาและจัดการทรัพยากรภายในระบบนิเวศท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งได้เสมอไป

ประการที่สอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางสังคมและสิทธิมนุษยชน หมายความว่า ระบบนิเวศวัฒนธรรมทุกชุดประกอบกันขึ้นบนเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคน ครอบครัว เครือญาติและชุมชน กับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันภายในระบบนิเวศธรรมชาติชุดนั้นๆ ซึ่งเรื่องราวความสัมพันธ์ดังกล่าวมักปรากฏอยู่ในตำนาน นิทานพื้นบ้าน เทพนิยาย เรื่องเล่า แสดงออกในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีต ประเพณี วิถีปฏิบัติการแสดง และศิลปะแขนงต่าง ๆ ซึ่งเรื่องที่ปรากฏนั้นอาจจะพิสูจน์ไม่ได้หรือดูไม่น่าเชื่อถือในฐานคิดและมุมมองทางวิทยาศาสตร์

โครงสร้างของระบบนิเวศในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการจัดระเบียบโดยผ่านการเจรจาต่อรองและการพึ่งพิงอิงกันระหว่างผี (เทวดา, คนตาย) มนุษย์ (คนเป็น) สัตว์ พืช ดิน น้ำ ภูเขา และพลังธรรมชาติอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกันผ่านความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ การพึ่งพา และการต่อรอง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (พืช สัตว์ ที่ดิน แห้งน้ำ อากาศ) และระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งก็คือระบบที่เรียกว่า วัฒนธรรม นั่นเอง

การมองระบบนิเวศวัฒนธรรมในลักษณะของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม มีผลต่อแนวคิดในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร กล่าวคือสิ่งมีชีวิตที่อยู่อาศัยในระบบนิเวศชุดหนึ่งๆ โดยเฉพาะมนุษย์มีพันธะหน้าที่ในการรับผิดชอบในการทำความเข้าใจ และรักษาคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างสรรพชีวิตทั้งหลายในระบบนิเวศชุดนั้น

จากการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยของศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ (2542

: 55) พบว่าองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ (1) ความรู้เรื่องอาหารและยา (2) ความรู้เรื่องระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร (3) ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติ และ (4) วิธีคิด

1. ความรู้เรื่องอาหารและยา เป็นความรู้พื้นฐาน หรือความรู้เชิงเทคนิคของมนุษย์ ที่จะต้องรู้ว่าในระบบนิเวศที่เขอาศัยอยู่นั้นมีพืชผักชนิดใดบ้างที่กินได้ พืชผักชนิดใดกินไม่ได้ พืชและสัตว์แต่ละชนิดมีคุณสมบัติอย่างไร ในบรรดาพืชที่กินได้นั้นควรกินส่วนไหน กินอย่างไร พืชชนิดใดที่มีสรรพคุณเป็นยา แก้อะไร โดยปกติทั่วไปผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการหาอาหารและยาเพื่อบรรเทาความเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ความรู้พื้นฐานเรื่องอาหารและยาในระดับพื้นฐานมักได้รับการถ่ายทอดจากยายสู่แม่ ส่วนความรู้เรื่องสมุนไพรและความสามารถในการรักษาความเจ็บไข้ในระดับเชี่ยวชาญเป็นพิเศษมีอยู่ในบุคคลพิเศษบางคน เช่น หมอสมุนไพร คนทรงหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งมักจะมีความรู้ในเรื่องเวทมนตร์คาถาและเทคนิควิธีในการรักษาพยาบาลด้วย เพราะในการรักษาพยาบาลต้องใช้ทั้งสมุนไพรและคาถาอาคมร่วมกัน

2. ความรู้เรื่องระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร เป็นระบบความรู้ที่มีลักษณะซับซ้อนและพัฒนาขึ้นมาจากความรู้พื้นฐานเชิงเทคนิคทางด้านอาหารและยา เป็นความรู้ในเรื่องเทคนิคในการจัดการระบบการผลิต วิธีการคัดเลือกปัจจัยในการผลิต ที่ดิน ฝนป่า พันธุ์พืชที่เหมาะสมและจำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ความรู้ในการสร้างระบบการจัดการน้ำ เช่น เทคนิคการทำเหมืองฝาย การทดน้ำ และการควบคุมน้ำ ความรู้ในการจำแนกประเภทที่ดินและฝนป่าโดยสามารถรู้และตัดสินใจได้ว่าดินประเภทไหนเหมาะสำหรับปลูกพืชอะไร การจำแนกพื้นที่ป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อการใช้ประโยชน์และเพื่อการอนุรักษ์ รวมทั้งการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมและองค์กรเพื่อการจัดการการผลิตและดูแลทรัพยากรส่วนร่วม เช่น การจัดตั้งกลุ่มเหมืองฝายเพื่อดูแลน้ำ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อการจัดการการผลิต คณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่า เป็นต้น

3. ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ เป็นผลพวงจากการสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชน ที่มีการสร้างแบบแผนและบรรทัดฐานในการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีจึงเป็นผลของการแสดงออกทางอำนาจของชุมชนในการบังคับในกฎระเบียบ ก่อให้เกิดวิถีการปฏิบัติแบบประเพณีที่มีพื้นฐานการใช้ทรัพยากรอย่างอ่อนน้อมยำเกรงและตระหนักในบุญคุณของธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในส่วนต่างๆ ทั้งป่า ชุนเขา ต้นไม้ แหล่งน้ำ และเกิดระบบความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของป่า ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ หน้าผา ถ้ำ และสถานที่ต่างๆ ซึ่งความเชื่อต่างๆ ได้ตกผลึกและพัฒนากลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมและการใช้อำนาจกำหนดกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานในการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยง

โดยตรงกับแบบแผนการผลิตในภาคเกษตร ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขในระยะยาว

4. วิธีคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่กลุ่มคนต่างๆ ยึดถือและปฏิบัติสืบเนื่องกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน เป็นวิธีคิดที่ผ่านการตรวจสอบและพิสูจน์ในชีวิตจริงมาเป็นเวลาช้านานจนตกผลึกกลายเป็นวิธีคิดและแสดงออกในระบบคุณค่าของวัฒนธรรมผูกพันเป็นพันธะฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกและถ่ายทอดจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างความผูกพันทางจิตวิญญาณระหว่างคนกับธรรมชาติที่ยากจะแยกออกจากกันได้ วิธีคิดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แฝงนัยของอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและวัฒนธรรมของชุมชน

การเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญา โดยทั่วไปมีกระบวนการดังนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540 : 45-46)

1. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาล การต่อสู้แย่งชิงสิ่งของ ที่อยู่ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และการเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่างๆ เมื่อล้มเหลวก็ถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของ พ้นภัยอันตราย ฯลฯ ซึ่งจากประสบการณ์ลองผิดลองถูก มนุษย์ก็สามารถสะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นานๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติ หรือสิ่งที่ห้ามประพฤติห้ามปฏิบัติก็กลายเป็นจารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มนั้นๆ เมื่อกาลเวลาล่วงไปมนุษย์อาจจะลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นๆ จึงจะอยู่รอดปลอดภัย หรือแก้ไข/ป้องกันปัญหาได้ ซึ่งความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง หลายๆ ครั้งพบว่าภูมิปัญญาที่ใช้มานานถึงภาวะที่ใช้การต่อไปไม่ได้เพราะเหตุปัจจัยและสถานการณ์เปลี่ยนไปจากเดิม มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาเอาใหม่ต่อเมื่อได้รับว่าคิดอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัติเช่นนั้นไว้ใช้ต่อไปถ้าล้มเหลวผิดพลาดก็จดจำไว้เป็นข้อห้าม ด้วยกระบวนการลองผิดลองถูก-ใช้-ทิ้ง-สร้างใหม่ดังกล่าวมนุษย์จึงมีภูมิปัญญาสั่งสมไว้ในการดำรงชีพมากขึ้นและมีความเสี่ยงน้อยลงเป็นลำดับ

2. การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์-สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง เพาะปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย ดังเห็นได้จากชาวภาคเหนือเรียนรู้จากการ

ร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป จนกลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. **การถ่ายทอดความรู้** การเรียนรู้จากการทำจริง ปฏิบัติจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (transmission) แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การส่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (literary tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านมักใช้วิธีการสาธิต และการสอนด้วยวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปวิทยาการระดับสูงที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้งจึงจะใช้วิธีลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือไม่กี่ผู้กเป็นวรรณกรรม คำสอน ภาษิต ตำนาน นิทาน ฯลฯ ตามแต่สะดวกและเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน ซึ่งการถ่ายทอดด้วยวิธีการต่างๆ ดังกล่าวไม่มีอะไรตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามเหตุ-ปัจจัย ที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คน ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม และในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมมาอาจจะถดถอยหรือสูญหายไปก็ได้

4. **การเรียนรู้โดยพิธีกรรม** ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติที่คาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมในการสร้างความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรม แต่ก็ไม่มีภาระเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังนี้ พิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท พิธีบั้งสุกุล พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ ฯลฯ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธีและมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังด้วย พิธีกรรมจึงมิใช่เรื่องเหลวไหลหรือมงายแต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังบ่มเพาะความเชื่อ คุณค่า และแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ออกมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณี หรือแม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่ง และให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์ พิธีกรรมก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณอยู่นั่นเอง เพราะมนุษย์ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์อย่างเดียว

5. **การเรียนรู้ทางศาสนา** ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศีลและวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีการต่อยอดภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอนอันเป็นสัจธรรมของชีวิตอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ศาสนามีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งหลาย ศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆ กัน ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่น่าถือศาสนานั้นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งเป็นทั้งแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ด้วย

6. **การแลกเปลี่ยนความรู้-ประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกัน** ทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐาน การทำมาหากิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนกันบ้าง ขัดแย้งกันบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งในด้านสาระ รูปแบบและวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัตโดดเด่นกว่าเดิม ส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีเครือข่ายของการขยายตัวการเรียนรู้ที่กว้างขวางและหลากหลาย

7. **การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม** ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและทางสังคมได้มีคนเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนมีอาชีพที่ต้องเสี่ยงโดยการบูชา ทรงเจ้าเข้าผีอันมีอยู่ดาษดื่นเพื่อขอลาภผล แก้วกฤตการณ์ในชีวิต หรือการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพรและการรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์ รวมถึงการให้หมอดูทำนายทายทักโชคชะตาในยามมีทุกข์ ขาดความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งไม่เกี่ยวกับการประเมินค่าว่าถูกผิดหรือชั่วดีแต่อย่างใด หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤติการณ์ท่ามกลางความซับซ้อนทางสังคมเสียยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา และ

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีทั้งได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์ และไม่สร้างสรรค์

8. การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป วิธีนี้เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู ตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เจียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาได้ส่อไปในทางชั่วร้ายไม่ เพราะเป็นวิถีธรรมชาติของชนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนัก และถ้ายอมรับนับถือกันว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งว่าไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาติในนิสสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้หนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลดีอีกทางหนึ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ซึ่งมีประสบการณ์กับความล้มเหลวในการพัฒนาตามกระแสหลัก แต่ประสบความสำเร็จอย่างสูงยิ่งในการพัฒนาบนฐานความรู้ของตนเอง ได้สรุปภาวะทุกข์ยาก และการขวนขวายเพื่อหาทางออกจากกองทุกข์ของชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาในกระแสความทันสมัยว่า

.....ขบวนการพัฒนาทำให้คนสูญเสียความมั่นใจ ความเชื่อมั่นและศรัทธาในตนเอง ความรู้ในการทำอยู่ทำกินที่บรรพบุรุษสะสมเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมเฉพาะถิ่นที่ถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูกโดยการปฏิบัติ ความรู้ทางธรรมที่ส่งเสริมความแจ่มชัดในเรื่องของการปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งโดยการพึ่งตนเองกลับไร้ความหมาย หมดบทบาท ภาคอุตสาหกรรมมุ่งหวังตัวเงินตอบแทน การสอนและการเรียนรู้ก็มุ่งเงินเป็นจุดหมาย วิชาเป็นสินค้า การเรียนเป็นการลงทุน จบแล้วจึงต้องขายความรู้ของตน ทุกคนที่ผ่านสถาบันการศึกษาจึงกลายเป็นแต่เพียงแรงงานหนึ่งในเครื่องมือการพัฒนาของระบบอุตสาหกรรม โดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว พอถึงวันนี้ชุมชนมีความสามารถน้อยลง อ่อนด้อย ความเชื่อมั่นในตนเองน้อยลง ในที่สุดไม่มีความรู้หลงเหลืออยู่เลย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการเรียนรู้ใหม่เพื่อไปเสริมความเข้มแข็งของชุมชน สิ่งที่จะต้องคิดก็คือ จะทำอย่างไรชุมชนจะกลับมาเชื่อมั่นในตนเอง และลุกขึ้นมาแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง กลับมาพึ่งตนเองได้มากกว่าที่จะไปรอความช่วยเหลือ หรือรอการสงเคราะห์จากคนอื่น เป็นภาวะจำยอม เพราะเป็นภาวะที่พึ่งใครไม่ได้ และไม่มีใครให้พึ่ง จึงต้องพึ่งตนเอง การฟื้นฟูพลังชุมชนต้องเริ่มที่การเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่สำคัญคือการเรียนรู้ตัวเอง ชาวบ้านต้องหันกลับไปทบทวนรากฐานของตัวเองและชุมชน ค้นหาเหตุแห่งทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้น ค้นหาภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ในตัวเองและคนอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน.....(UNDP. 2546: 6)

การฟื้นฟูภูมิปัญญาจะทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนสร้างความสัมพันธ์ใหม่บนพื้นฐานความสัมพันธ์เดิม สามารถเท่าทันความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงพึ่งตนเองได้ อยู่รอดได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตัดสินใจได้อย่างอิสระ จากสามปัจจัยหลัก คือ คน ทุน ภูมิปัญญาหรือความรู้ท้องถิ่น ในความเป็นชาวเกษตร ทรัพยากร ทั้งหมดทั้งมวลที่มีในชุมชนธรรมชาติ ภูมิปัญญาหรือความรู้ท้องถิ่นที่สั่งสมมาจนปัจจุบันผ่านกระบวนการเรียนรู้ คือ คนใช้ความรู้เป็น จัดการความรู้ที่มีอยู่ได้ และคนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างถูกต้อง และจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่าทรัพยากรทั้งหมดทั้งมวลที่มีจะสามารถสนองปัจจัยพื้นฐานของชีวิตได้อย่างพอเพียงสร้างสังคมและวิถีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นอันสูงส่งงดงาม ด้วยความเชื่อมั่นในตนเองและเชื่อมั่นต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ชุมชนจะสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ก่อประโยชน์แก่ยุคสมัยได้อย่าง สง่างาม

นักคิดสากล นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้านและนักพัฒนาในประเทศไทยได้ระดมความรู้ ความเห็น และประสบการณ์ในการจัดทำ รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย 2546 ให้กับสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme : UNDP) สรุปว่าความมุ่งหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการเสริมสร้างพลังชุมชนในประเทศไทย มี 3 ประการด้วยกัน คือ (UNKP, 2546: 32)

1. **การเสริมสร้างพลังชุมชนเพื่อแก้ปัญหาด้วยตนเอง** เป็นการสร้างรากฐานเพื่อให้เกิดภาวะพึ่งตนเองขึ้นมาใหม่ เป็นขั้นตอนที่สำคัญในลำดับแรกซึ่ง มิได้หมายความว่าชุมชนจะต้องถอนตัวออกจากระบบสังคมโดยรวม หรือจะต้องทำเองใช้เองทั้งหมด หากแต่ลดการพึ่งพิงพึ่งพาทั้งความรู้ ความคิด เงินทุน เทคโนโลยีที่เป็นกลไกกลไกรอนพลังอำนาจของชุมชนลงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นการรื้อฟื้นความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนเองจนเกิดการเรียนรู้ สามารถนำความรู้มาใช้ และสามารถประยุกต์ความรู้ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

2. **การเสริมสร้างพลังชุมชนเพื่อต่อรองและร่วมมือกับรัฐ** ชุมชนในการเจรจาต่อรองกับรัฐ และกลุ่มอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับ ได้มาซึ่งทรัพยากร และได้รับความร่วมมือ ซึ่งการเจรจาต่อรองจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อชุมชนสร้างทุนทางสังคมภายในชุมชนของตนเองได้ หรือมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ ที่ประสบชะตากรรมเดียวกันให้เป็นพันธมิตรในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3. **การเสริมสร้างพลังชุมชนและเครือข่ายเพื่อต่อรองและพิทักษ์สิทธิชุมชน** แรงกดดันทางสังคมจากภายนอกชุมชนเป็นอุปสรรคที่คอยจำกัดขีดความสามารถในการดำรงวิถีการทำมาหากินและการใช้ชีวิตอย่างอิสระของชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงต้องเรียนรู้วิธีการเรียกร้องสิทธิต่างๆ เพื่อก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าว นอกจากนี้ชุมชนยังต้องเรียนรู้ว่าจำเป็นต้องได้รับการหนุนช่วยจากกลไกพันธมิตรเพื่อ

สร้างน้ำหนักจากเสียงชุมชนให้สามารถ ขยายพื้นที่ทางสังคม ให้ได้รับการยอมรับออกไปในวงกว้าง รวมทั้งพยายามเปลี่ยนแปลงตนเองให้พ้นจากสภาวะไร้อำนาจอันเนื่องมาจากการเป็นชนกลุ่มน้อย หรือกลุ่มด้อยโอกาสในสังคม ชุมชนอาศัยพึ่งพาประโยชน์จากประชาสังคมที่กำลังเติบโตใหญ่ขึ้นในประเทศไทยโดยเชื่อมโยงเข้ากับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการที่เข้าใจปัญหา ตลอดจนสื่อมวลชนที่มีคุณภาพทั้งนี้ชุมชนจะต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้และนำเสนอองค์ความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนต่อสังคมภายนอก เพื่อสร้างความเข้าใจ และให้เกิดการยอมรับในสังคมวงกว้าง ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถประกาศให้สาธารณชนได้รับรู้ถึงสิทธิของตนในการดำรงชีวิตตามแบบแผนที่ชุมชนต้องการ และสิทธิในการพัฒนา

ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ยังได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของนักวิจัย ในฐานะนักพัฒนาชุมชนที่จะมีส่วนสำคัญก่อให้เกิดพลังอำนาจของชุมชน 2 ประการ คือ (2545: 114-116)

1. ทำให้เกิดสำนึกของชุมชนและประชาสังคมแจ่มชัด ชุมชนและท้องถิ่นมีวัฒนธรรม มีคุณค่า น้ำใจดีงามอยู่แล้ว มีประวัติศาสตร์ มีรากเหง้าอยู่แล้ว เพียงแต่ข้อมูลและคุณค่าเหล่านี้อยู่กระจัดกระจาย ไม่มีการบันทึกหรือถ่ายทอดมาสู่ระดับกว้าง หรือเคยปฏิบัติอยู่ แต่อ่อนตัวลงไป ทำให้เราไม่ทราบหรือทราบน้อยว่าฐานที่สมบูรณ์ของวัฒนธรรมของเราเป็นอย่างไร เราจึงควรทบทวน ค้นคว้า เรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน จะเป็นการศึกษาที่สะท้อนความคิด ความรู้สึก และปัญหาของชาวบ้าน ของประชาชนธรรมดาๆ เป็นการศึกษาที่สะท้อนความคิด ความรู้สึก และปัญหาของชาวบ้าน ของประชาชนธรรมดาๆ เป็นการศึกษาไม่ใช่เพื่อนักวิจัยเองเท่านั้น แต่เพื่อชาวบ้าน ปัญญาชนและนักวิชาการมีความสามารถที่จะประกอบภาพที่กระจัดกระจาย ประกอบขึ้นเป็นระบบ ซึ่งจะง่ายแก่การเข้าใจ และรื้อฟื้นขึ้นเพื่อท้องถิ่น หากภาพชีวิตชาวบ้านที่เกิดจากการศึกษาสามารถถูกส่งกลับไปให้ชาวบ้านได้เข้าใจ จะเป็นพลังก่อให้เกิดสำนึกในชุมชนที่จะรวมตัวพัฒนาอย่างเป็นอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่นมากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกำหนดให้แทน การพัฒนาท้องถิ่นทางเศรษฐกิจ การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ การมีเส้นทางการพัฒนาเป็นตัวของตัวเอง การพัฒนาประชาธิปไตย และการรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมส่วนที่ก้าวหน้าเอกลักษณ์ชุมชน ก็จะเกิดขึ้นได้จากพลังภายในของคนในท้องถิ่นเอง ยังผลให้ประเทศโดยรวมอันประกอบด้วยประชาสังคมท้องถิ่นเกิดเป็นประชาสังคมระดับชาติที่พัฒนาขึ้นโดยมีรากฐานที่มั่นคง การกระจายอำนาจเศรษฐกิจและการเมือง และมีความหลากหลายต่างกันไปตามความต้องการของประชาชนในต่างท้องถิ่น

2. เป็นผู้เชื่อมประสานชุมชนและประชาสังคมกับโลกภายนอก ปัญญาชนและนักวิชาการคือส่วนหัว ส่วนที่ก้าวหน้าที่สุดของคนชั้นกลางควรเป็นผู้นำที่จะทำให้คนชั้นกลางกลุ่มอื่นรับวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนและร่วมพัฒนาในชีวิตและเส้นทางของชุมชน คนชั้นกลางสามารถมีบทบาทได้มากในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จังหวัด และภูมิภาค เพราะเป็นผู้มีความรู้ มีวิทยาการและ

เทคโนโลยี หากสามารถลืกกำลังกับชุมชนและประชาชนได้ เทคโนโลยีและวิทยาการเมื่อถูกกำกับโดยวัฒนธรรม ก็จะถูกเลือกใช้ให้เหมาะสม ไม่เป็นสิ่งแปลกปลอม ไม่เป็นพิษ ชุมชน ประชาสังคม ท้องถิ่นและประเทศชาติก็จะก้าวหน้าได้อีกมาก ปัญญาชน และนักวิชาการยังน่าจะมีบทบาทเป็นผู้อธิบายวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของตะวันตก ของโลก ของมนุษยชาติ ให้อยู่ในรูปแบบที่สมาชิกแห่งชุมชนและประชาสังคมจะเข้าใจได้

ศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอแนะแนวทางและวิธีการในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นเพิ่มเติมอีกว่า หากเรามีความรู้ความเข้าใจระบบส่วนล่างหรือเรื่องของชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น พัฒนาแบบที่เอาระบบของท้องถิ่นและประชาชนเป็นตัวตั้ง โดยในด้านเศรษฐกิจ การผลิตอาจมุ่งไปสู่ผลิตเพื่อเลี้ยงชีพก่อน โดยพยายามใช้แรงงานอย่างเข้มข้น ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สร้างระบบชลประทานขนาดเล็ก พยายามทำการเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ สนับสนุนหัตถกรรมครัวเรือนอันมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและแรงงานในครอบครัวมากกว่าผลักดันให้ขายแรงงานโดยเฉพาะในเมืองไกล พยายามพึ่งกันเองและแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนและระหว่างชุมชน มีเครือข่ายภายในเครือข่าย ท้องที่ และชนชาติ คู่ขนานกับตลาดแบบทุนนิยม สัมพันธะระหว่างกันเองมากขึ้น แทนที่จะสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ รัฐ และระบบทุน

ในด้านวัฒนธรรม ก็ให้การสนับสนุน ฟื้นฟู และรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมชนชาติ ยอมรับการดำรงอยู่ของชนชาติต่างๆ เห็นความสำคัญของความภาคภูมิใจ และจิตวิญญาณท้องถิ่น ประชาชนอาจจะมีวัฒนธรรมสองชั้นซ้อนกัน คือ วัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมชนชาติของตน ขณะเดียวกันก็มีวัฒนธรรมประเทศไทยด้วย

นอกจากนี้ในประเทศไทยยังมีความเคลื่อนไหวทั้งในระดับมหภาพและระดับจุลภาพเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเพิ่มพลังอำนาจด้วยการพัฒนาที่เริ่มจากฐานชุมชน และได้รับการหนุนช่วยจากรัฐซึ่งเป็นแนวคิดและทิศทางการพัฒนาแบบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมไทย เป็นความพยายามในการพลิกวิกฤตเศรษฐกิจให้เป็นโอกาสในการปฏิรูปสังคมเมืองและชนบทให้ถึงระดับชาวบ้าน การปฏิรูปดังกล่าวควรเริ่มจากทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่แล้วในแต่ละท้องถิ่น รวมพลังเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้และเพิ่มศักยภาพในการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาวของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF)

กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนว่าในอดีตชีวิตชาวบ้านชนบทอาศัยทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่า ในการทำมาหากิน ชาวบ้านเรียนรู้และสั่งสมความรู้เรื่องการใช้ทรัพยากรจากการปฏิบัติจริงโดยคำนึงถึงศีลธรรมของการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและชุมชนอื่นๆ วิถีชีวิตแบบ “พออยู่พอกิน” อาศัยความเอื้ออาทรและการแบ่งปันระหว่างเพื่อนบ้านและกับคนต่างบ้าน

เป็นหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต ระบบคุณค่านี้แสดงออกและได้รับการตอกย้ำด้วยพิธีกรรมและประเพณีที่ยึดถือร่วมกันมา ความทรงจำนี้ยังเป็นภาพอุดมคติที่ชาวบ้านยึดถือเป็นแรงบันดาลใจในการกำหนดอนาคตของชุมชน (UNDP. 2546, น.81) จึงให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชน และเห็นว่า “กระบวนการกลุ่มและกระบวนการเรียนรู้” เป็นกลไกที่จะสร้างความเชื่อมั่น ความเข้มแข็ง และความสำเร็จในการจัดการปัญหาของตนเองได้ รัฐ องค์กรพัฒนา นักวิชาการ รวมทั้งเงินที่มาจากภายนอกเป็นเพียงปัจจัยหนุนเสริมในระยะต้นที่จะช่วยให้ชุมชนยืนหยัดด้วยตัวเองในระยะยาว

ในฐานะที่ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น การจัดการภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมด้วยวิธีการที่เหมาะสมจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งและมีสุขสภาวะได้ ดังนั้นแบบแผนและวิธีการการจัดการภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่ชุมชนเป็นสุขจึงน่าจะเป็นเรื่องเดียวกันกับแบบแผนและวิธีการในการพัฒนาชุมชน

แบบแผนทางความคิดและการปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับใช้เป็นวิธีการหรือมรรควิธี (means) ในการพัฒนาชุมชนที่ **สายนต์ ไพธัญจิตร** ทำการพัฒนาและกำหนดวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่างๆ โดยมีหลักการและเงื่อนไขที่สอดคล้องกับหลักการและเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชนเป็นตัวกำกับ ในทางทฤษฎีมีความเชื่อมั่นว่าถ้าการจัดการภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมในชุมชนใดๆ ดำเนินไปเป็นกระบวนการตามแบบแผนดังกล่าวนี้โดยเคร่งครัดแล้วผลที่ได้ก็น่าจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีพลังอำนาจในการต่อรอง มีตัวตน ผู้คนที่เป็นสมาชิกของชุมชนก็จะรู้สึกมีความสุขมากขึ้นด้วย และในทางปฏิบัติก็มีความสำเร็จเกิดขึ้นในระดับหนึ่งแล้วที่จังหวัดน่าน (สายนต์ ไพธัญจิตร, 2548) ซึ่งแนวคิดและแบบแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน “แนวโบราณคดีชุมชน” ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม ของทั้งศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และศาสตราจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

มนุษย์มีความสนใจเกี่ยวกับนิเวศวิทยาหรือสภาพแวดล้อมมานานแล้ว ผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์สามารถดำเนินชีวิตอยู่รอดมาได้โดยอาศัยความเคยชินกับสภาพแวดล้อมในการทำอาหารด้วยวิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะการหาของป่าและล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังใช้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเพื่อหา ที่อยู่อาศัยที่มีแหล่งน้ำและแหล่งธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและหาอาหารตามธรรมชาติ นอกนั้นมนุษย์ยังหาวิธีป้องกันภัยจากธรรมชาติอีกด้วย จึงทำให้มนุษย์

ดำเนินชีวิตตลอดมาได้ นี่คือตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันได้ว่ามนุษย์ได้พยายามทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อการปรับตัวและดำเนินชีวิต

จากการทำความเข้าใจในสภาพแวดล้อมธรรมชาติเพื่อการปรับตัวและดำเนินชีวิตผ่านมานั้น มนุษย์ได้สะสมประสบการณ์และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่มีต่อการดำเนินชีวิต เช่นนี้สืบต่อๆ กันเรื่อยมา จนกลายเป็นความเชื่อที่ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ผู้ที่เลื่อมใสในแนวความคิดนี้ก็เชื่อว่าสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ ศีลธรรมจรรยา การเมืองการปกครอง รัฐบาล ศาสนา จึงทำให้วัฒนธรรมมีลักษณะ แตกต่างกันไป ต่อมาเมื่อมีความคิดความเชื่อของนักปราชญ์อีกกลุ่มหนึ่งโต้แย้งว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ทำให้วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันสิ่งที่กำหนดความแตกต่างนั้นคือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ต่อมาแนวคิดของนักปราชญ์สองกลุ่มเสื่อมความนิยมลง เมื่อมีนักปราชญ์กลุ่มที่สามเสนอแนวคิดที่ว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน แนวความคิดและข้อสมมุติฐานของกลุ่มที่สามนี้เองที่กลายเป็นพื้นฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยจะได้กล่าวถึง

แนวคิดดังกล่าวโอกาสต่อไปความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์นับวันมีความสำคัญและปรากฏเด่นชัดขึ้นในทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ทศวรรษที่ 19 ปัญหาสภาพแวดล้อมกับมนุษย์นั้นกลายเป็นปัญหาใหญ่ระดับโลก ดังจะเห็นในปี พ.ศ. 2515 มีการประชุมระดับโลก จัดขึ้นที่กรุง สต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน มีสมาชิกจากประเทศต่างๆ 114 ชาติเข้าร่วมประชุมของสหประชาชาติที่ชื่อว่า การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์ (United Nations Conference on The Human Environment) ต่อมาเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 มีการประชุมสุดยอดในเรื่องสภาพแวดล้อมของโลก (Earth Summit) ที่กรุงรีโอเดจาเนโร (Rio De Janeiro) ประเทศบราซิล ภายใต้หัวข้อการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development) โดยตัวแทนจาก 118 ประเทศลงนามในสนธิสัญญา 2 ฉบับว่าด้วยการป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษโลกสูงขึ้น (Global Warming) และว่าด้วยการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพของโลก (Biological Diversity) พร้อมทั้งออกประกาศหลักการแห่ง สิ่งแวดล้อมและแผนปฏิบัติการสำหรับทศวรรษ 2534-2542 และศตวรรษที่ 21 เพื่อดำเนินการให้เกิดการพัฒนาเรียกว่า “สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา” (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2539 : 49)

ความหมายของนิเวศวิทยา

คำว่า “นิเวศวิทยา” เป็นคำ ที่ Ernst Haeckel นักชีววิทยาชาวเยอรมันบัญญัติขึ้นเป็นคนแรก ในพ.ศ. 2413 คำ นี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Oikos” แปลว่า การอาศัยอยู่หรือที่อยู่อาศัย ดังนั้นความหมายของคำ ว่า “นิเวศวิทยา” ตามแนวคิดของ Ernst Haeckel จึงมีความหมายว่า การศึกษาเศรษฐกิจครัวเรือน และสิ่งมีชีวิตโดยเน้นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม (Haeckel, อ้างถึงใน ชนัญ วงษ์วิภาค, ม.ป.ป. : 5)

Saresvalton (1927 อ้างถึงใน พระเทพเวที, 2535) ให้คำ จำ กัดความของคำ ว่า “นิเวศวิทยา” ว่าเป็น “การศึกษาประวัติศาสตร์ธรรมชาติทางวิทยาศาสตร์” (Scientific Natural)

Angdenavarsa (1961 อ้างถึงใน พระเทพเวที 2535) ให้คำ จำ กัดความของคำ ว่า “นิเวศวิทยา” ว่าเป็น “การศึกษาการแพร่กระจายและความมากมายของสิ่งมีชีวิตด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์”

Krebs (1985 อ้างถึงใน พระเทพเวที, 2535) ให้ความหมายของ “นิเวศวิทยา” ว่าหมายถึง “การศึกษาปฏิสัมพันธ์ที่เป็นตัวตัดสินการแพร่กระจายและความมากมายของสิ่งมีชีวิตด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์”

Darvin (1859 อ้างถึงใน ชนัญ วงษ์วิภาค, ม.ป.ป.) ให้ความหมายของ คำ ว่านิเวศวิทยาว่าเป็น “การศึกษาการต่อสู้ดิ้นรนและการปรับตัวเข้าหากันและกันของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดเพื่อความอยู่รอด”

อู่แก้ว ประกอบไวยกิจ ปีเวอร์ (2525 : 186) ให้คำ จำ กัดความของ นิเวศวิทยา(Ecology) ว่ามาจากคำ ว่า “นิเวศ” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่าบ้านหรือที่อยู่อาศัย และ “วิทยา” แปลว่า ศาสตร์ที่มีเหตุผลหรือวิทยาศาสตร์ ดังนั้น นิเวศวิทยาจึงแปลว่า วิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยที่อยู่อาศัย ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมประกอบกันเป็นที่อยู่อาศัย

นอกจากนี้ บางท่านยังอาจใช้คำ ว่า “ระบบนิเวศ” (Ecosystem) ซึ่งหมายถึง ระบบความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตทุกชนิด และสิ่งไม่มีชีวิต อยู่รวมกันในพื้นที่แห่งหนึ่ง อาจเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก เช่น หนองน้ำเล็กๆ หรือพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น ทะเล ทะเลสาบ ลักษณะความสัมพันธ์จะต้องมีการแลกเปลี่ยนสสารและพลังงานระหว่างหน่วยที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตด้วย (ชนัญวงษ์วิภาค, ม.ป.ป. : 9)

จากคำ นิยามหรือคำ จำ กัดความของนักปราชญ์ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับคำ ว่า นิเวศวิทยาที่กล่าวมานั้น ส่วนใหญ่มีสาระสำคัญตรงกันในความหมายที่ว่า นิเวศวิทยา คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีชีวิต กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตในชุมชนหนึ่งๆกล่าวโดยสรุปคำ ว่า “นิเวศวิทยา” เกิดจากการประสมกันระหว่าง นิเวศ กับ วิทยา คำว่านิเวศเป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า บ้าน หรือที่อยู่

อาศัย กับคำ ว่า วิทยา ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตเช่นกัน แปลว่า ศาสตร์ความรู้ที่มีเหตุผลหรือเรียกว่า วิทยาศาสตร์ ดังนั้น คำ ว่านิเวศวิทยาจึงหมายถึง วิทยาศาสตร์การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีชีวิต เช่น คน สัตว์ พืช กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น อากาศ น้ำ ดิน หิน ปูน ทราย แร่ธาตุต่างๆ ในชุมชนหนึ่งๆ

ความหมายของวัฒนธรรม

คำ ว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำ สมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต คำ ว่า “วัฒน” มาจากคำ บาลีว่า “วทณ” ซึ่งแปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำ ว่า “ธรรม” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ธรม” หมายถึง คุณ ความดี ดังนั้นคำ ว่า วัฒนธรรมถ้าหากแปลตามรากศัพท์ มีความหมายว่า “ลักษณะ” ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”(พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับที่ 2, 2485 : 96)

คำ ว่าวัฒนธรรมในภาษาลาว และภาษไทยนั้นตรงกับคำ ในภาษาอังกฤษว่า Culture และ คำ ว่า Culture มีที่มาจากภาษาฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสได้รากศัพท์มาจากภาษาลาติน เรียกว่า culture วัฒนธรรม (Culture) เป็นเรื่องของมนุษย์และสัมพันธ์กับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา นับแต่เริ่มมีมนุษย์ในโลกพิภพนี้ มนุษย์ก็เริ่มประดิษฐ์สร้างสรรค์ บทเรียนในการดำเนินชีวิตในทุกแห่งทุกมุม กลายเป็นความรู้ เป็นวัฒนธรรมสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน ดังนั้น ความหมายของวัฒนธรรมนี้กว้างขวางมาก ซึ่งนักปราชญ์และนักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความสนใจให้คำ อธิบายและคำ จำ กัดความเอาไว้อย่างมากมาย แต่ในที่นี้ผู้วิจัยเน้นแนวความคิดของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่ให้

Tylor (1871 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528) เป็นนักมานุษยวิทยาผู้แรกและเป็นบิดาของสาขามานุษยวิทยา ท่านได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม คือ ผลรวมของบรรดาสิ่งต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี อุปนิสัย และพฤติกรรมอื่นๆ ที่มนุษย์แสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

Green (1912 : 15) เป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกันให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรมคือ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมให้บุคคลเกิดความรู้ รู้จักวิธีปฏิบัติ มีความเชื่อตลอดจนเข้าใจผลิตผลทางศิลปะทั้งหลาย และดำรงรักษาสืบเสาะนั้นไว้ หรือเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่เหมาะสม”

Linton (1973 อ้างถึงในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528) เป็นนักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกันท่านได้ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นผลของความรู้ ทศนคติแบบแผนพฤติกรรมหรือลักษณะที่สมาชิกให้ร่วมกัน และถ่ายทอดไปยังสมาชิกรุ่นต่อมาในสังคมใดสังคมหนึ่ง” Rogers (1976 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528) เป็นนักสังคมวิทยา ชาวอเมริกันได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมเอาไว้ว่า “วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และเป็นที่ยอมรับปฏิบัติร่วมกันของ

สมาชิกสังคม รวมทั้งมีการถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อๆ มา” นอกจากชาวต่างชาติแล้วก็มีชาวไทยหลายท่านและชาวลาวก็ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม และให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมเอาไว้จะได้ นำ มาเป็นตัวอย่างดังนี้

พทยา สายหู (2514 : 3) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง แบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไปด้วยการสั่งสอน ทั้งทางตรงและทางอ้อม”

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2515 : 58-59) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่าวัฒนธรรมคือมรดกทางสังคม เป็นลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้สะสมไว้ในอดีต และได้ตกทอดมาเป็นสมบัติที่มนุษย์ในปัจจุบันนำ เอามาใช้ในการครองชีวิต หรือวัฒนธรรมหมายถึงแบบแผนแห่งการครองชีวิต

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528 : 5) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น และยอมรับปฏิบัติกันมา มีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่น ต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของมนุษย์”

มหาสิลา วิระวงศ์ (2533 : 169) นักภาษาศาสตร์ลาวชี้ว่า วัฒนธรรมมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีคือ “วทมน” แปลว่า ความเจริญ ความงาม ส่วนคำ “ธรรม” แปลว่า ความดี รวมวัฒนธรรมเข้ากันเป็นวัฒนธรรม (วัดทะนะท่า) แปลตามความหมายของศัพท์ว่า ความเจริญเกิดจาก ความดี หรือความดีสร้างให้เกิดมีความเจริญ ดังนั้นวัฒนธรรม คือ ผลรวมของความเจริญที่คนในสังคมร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาไปพร้อมกับการดำเนินชีวิต

จากการทบทวนคำ นิยามหรือความหมายของคำ ว่าวัฒนธรรมจากแนวคิดนักปราชญ์ นักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปความหมายของ คำ ว่าวัฒนธรรมออกเป็น 3 กระแสแนวคิด คือ 1) วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมา 2) วัฒนธรรม คือ ผลของความรู้ ทัศนคติแบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกใช้ร่วมกัน 3) วัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์และทุกสิ่งทุกอย่างของมนุษย์ที่ต้องอาศัยสัญลักษณ์เพื่อเป็นสื่อในการดำเนินชีวิต สำหรับผู้วิจัยให้ความหมายคำ จำ กัดความของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ วัฒนธรรมคือ ผลรวมของวิถีดำเนินชีวิตของกลุ่มชนได้สร้างขึ้นโดยผ่านประสบการณ์ในการดำรงชีพของหลายรุ่นคนด้วยการยอมรับ ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมา พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของกลุ่มชนตลอดมา

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยา และวัฒนธรรมที่กล่าวมานั้น จึงนำ ไปสู่ความเข้าใจคำ ว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรมดังนี้

คำ ว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นคำ ศัพท์ได้มาจากการผสมกันระหว่างคำ ว่านิเวศวิทยากับวัฒนธรรม เป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งความหมายของคำ ศัพท์ได้อธิบายมาแล้ว แต่เมื่อเอา 2 คำ ศัพท์มารวมเข้ากันแล้วจึงได้ความหมายที่แท้จริงของคำ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมคำ ว่า “นิเวศวิทยา

วัฒนธรรม” เป็นศัพท์ที่กำเนิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยนักมานุษยวิทยาได้อาศัยความคิดทางนิเวศวิทยาไปใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์

นิเวศวิทยาเป็นศาสตร์ที่แพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์มากกว่าที่จะพูดถึงมนุษย์ จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2473 นักมานุษยวิทยาได้ยืมเอาแนวความคิดนิเวศวิทยามาใช้อธิบายทางมานุษยวิทยา ซึ่งเรียกว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม”

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวความคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม Julian Steward นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อม ธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคม วัฒนธรรม

Steward มอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้นักมานุษยวิทยาปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่สทวดเสนอว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ อีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรม

Steward ปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่าซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่างๆ เหมือนกันหมด สทวดแย้งว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (Multilinear Evolution) และแต่ละแนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้ เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำ ต้องปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม แต่เมื่อ

เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า มากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็ลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสพการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Steward เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง 1) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ 3) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม (Steward, 1955 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 35)

ในผลงานสำคัญ ของ Steward ที่ว่าด้วยวิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนั้น Steward ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวพันต่อกันและกันอย่างยิ่ง ในความเข้าใจของ Steward (1955 อ้างถึงใน ชนัญ วงศ์วิภาค, ม.ป.ป.) หลักของวัฒนธรรมประกอบด้วยเรื่องราว ที่ว่าด้วยเศรษฐกิจ เหตุนี้ในข้อเขียนของ Steward ที่ว่าด้วย “วิธีการของนิเวศวิทยา วัฒนธรรม” นั้น จึงรวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่างๆ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่าง สภาพแวดล้อม และทัศนคติที่มนุษย์ใช้เพื่อหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
3. ผลกระทบที่แบบแผนของพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม

จากการนำ แนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่าพื้นฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือ การวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Butler, R.W. (อ้างใน พวงเพชร ธนสิน, 2547) นักภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวได้ทำการอธิบายไว้ในวารสาร Canadian Geographic เรื่อง The Concept a Tourist Area Cycle of Evaluation : Implication for Management of Resources ว่าแหล่งท่องเที่ยวจะประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอนคือ การสำรวจ การดำเนินการ การพัฒนา การเติบโตมั่นคง การชะงักงัน และความเสื่อมโทรมหรือไม่กับพื้นที่นั้นสภาพ

ตามแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 ระยะของ Butler ได้อธิบายไว้ว่าเริ่มแรกของการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจะถูกค้นพบโดยนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาและรักการผจญภัย ต่อมาเมื่อ

ประสบกับภาวะการณ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การท่องเที่ยวของมวลชนก็เริ่มเข้ามาเมื่อเวลาผ่านไป จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นมากก็จะค่อยๆ ลดลงและมาถึงภาวะการณ์ชะงักงัน ซึ่งในที่สุดแหล่งท่องเที่ยวก็จะเข้าสู่วงจรแห่งความเสื่อมความนิยมหรือไม่ก็อาจจะกลับมาฟื้นคืนสู่ความนิยมอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยการเพิ่มสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวหรือการจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่แต่ก่อนยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาที่มากพอ ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การบริหารจัดการและการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะสามารถฟื้นตัวได้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ แต่หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดีพอก็จะทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวนั้นเสื่อมโทรมลง

อัษฎาศ โปราณานนท์ (2544) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นผลเสียทางด้านกายภาพ ด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ นักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาท่องเที่ยว นอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินและการพักผ่อนแล้ว ควรจะได้รับการเรียนรู้ถึงลักษณะของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และไม่ทำลายคุณค่าของการท่องเที่ยวด้วย เพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณค่าและช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดีต่อไป

สร้อยดี อาสาสรรพกิจ (2542) กล่าวว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยที่สุด มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันทั้งทางด้านการพัฒนาและด้านการตลาด ที่นำนักท่องเที่ยวมาชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นๆ ได้เป็นประจำสม่ำเสมอ อันจะส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างต่อเนื่อง”

แนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวมปรับสภาพจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ขอบเขตการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยวคือ

1. กิจกรรมท่องเที่ยวต้องดำรงอยู่ได้
2. มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
4. กิจกรรมการบริหารมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ
5. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

เทพพนม เมืองแมน และพรพิมล วิกรัยพัฒน์ (อ้างใน วัฒนาพร สุญา, 2545) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นับตั้งแต่หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเกิดการปฏิวัติเขียวเป็นต้นมา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหลายๆ ประเทศในโลกรวมทั้งประเทศไทยได้มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจจนกระทั่งในที่สุดนำไปสู่สภาพแวดล้อมและสังคมที่เสื่อมโทรม ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดในการ

พัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อว่าหากจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้ว การอยู่ดีกินดี ความมั่นคงของสังคมมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้การพัฒนาจะอยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้ให้ความหมายของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง “การกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนขึ้นล่วงหน้าว่า จะดำเนินงานอะไร จะดำเนินไปทำไม จะดำเนินงานที่ไหน จะดำเนินงานอย่างไร จะดำเนินงานเมื่อไร และใครเป็นผู้ดำเนินงานหรือรับผิดชอบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพดีตลอดไป”

ศรีพร สมบุญธรรม (อ้างใน พวงเพชร ธนสิน, 2448) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นทางออกที่ดีทางหนึ่งของการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ โบราณวัตถุสถาน วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น แต่อุปสรรคที่สำคัญในการนำเอาแนวคิดมาลงมือปฏิบัติอยู่ที่ความสามารถในการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างกระแสการพัฒนาและกระแสอนุรักษ์ ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดสำหรับปัจจุบันและอนาคต โดยมีลักษณะสำคัญ 6 ประการที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจัง ก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ
2. ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ควรมีการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้ร่วมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ
4. ควรสนับสนุนให้มีการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเพื่อการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่างๆของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนและเป็นการเพิ่มรายได้กับคนในท้องถิ่นนั้นด้วย
5. การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่สามารถนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการการวางแผน และมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน โดยต้องอาศัยแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไป

โครงการการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดารงราชานภาพ (อ้างในพวงเพชร ธนสิน, 2448) ได้เสนอถึงหลักการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

2. องค์กรต่างๆในพื้นที่ เช่น สมาคมตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่นๆ

3. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่ทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค

นอกจากนี้คณะกรรมาธิการการท่องเที่ยวและกีฬา (อ้างในสุภารัตน์ ปัญญาทิพย์, 2545) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและความงามทางสุนทรียภาพ แต่ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

สำหรับกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย

1. การจัดการพื้นที่ ได้แก่ การจัดการเขตประโยชน์ (Zoning) การกำหนดมาตรการใช้ประโยชน์ปลูกสร้างอาคารและปรับปรุงพื้นที่ การควบคุมการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การให้การศึกษาและการสื่อความหมาย ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้ในด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการใช้มัคคุเทศก์ในท้องถิ่น

3. การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ มุ่งกิจกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสามารถที่จะป้องกันแก้ไขได้

4. การบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ ส่งเสริมการบริการที่มีความรับผิดชอบ สร้างการมีส่วนร่วมในการบริการของชุมชน สนับสนุนการบริการที่ได้มาตรฐาน

5. การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและลดผลกระทบ ได้แก่ กำหนดมาตรการจัดเก็บและกำจัดขยะมูลฝอย การควบคุมอาคาร กวดขันกิจกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อม

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

Reeder (1963 : 39) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมกันในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมเป็นกลุ่ม

WHO / UNICEF (1978 : 4-8) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมคือการที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม

Peter Oakley and David Marsden (1991 : 17-20) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไปสัมพันธ์กับเรื่องการสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง หรือมิฉะนั้นก็เอาไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือการเติบโตตามคำว่า “พัฒนา” ขึ้นมา หรือที่ใช้กันบ่อยๆ คือ ในแง่ที่รัฐบาลจะเข้าไปกับสภาพของการ “มีส่วนร่วม” ที่รัฐบาลใช้

ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างๆ เช่น การมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าร่วมกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูจะมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือแผนงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ระบุค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและความคุ้มครองทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมยหรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

Goodman (อ้างใน พงษ์ธร ธัญญสิริ, 2543 : 37) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง

1. กระบวนการซึ่งมวลชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม

2. มวลชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเกี่ยวข้องของกิจกรรมต่างๆ ของมวลชน ในกิจกรรมต่างๆ จะมี 2 ด้าน คือ

2.1 ด้านความคิดหรือกำหนดนโยบาย ซึ่งแบ่งได้อีก 3 ระดับคือ

- มวลชนเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อคิดเห็น (Information Input)
- มวลชนมีส่วนแบ่งในอำนาจตัดสินใจ (Share Decision Making)

- มวลชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย (Policy Formulation)
- 2.2 ด้านทำหรือด้านดำเนินการตามนโยบาย ซึ่งแบ่งได้อีก 3 ระดับ คือ
 - ร่วมกำหนดเป้าหมายแผนงาน
(Participation on Formulating Objective and Plan)
 - ร่วมดำเนินการในกระบวนการจัดการ
(Participating on Manageme Resourecs)
 - ร่วมหนุนช่วยทรัพยากรการบริหาร
(Supporting on Management Resources)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชนสมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

ปรีชญา เวสารัชช์ (2528 : 5) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน

สัณญา สัณญาวิวัฒน์ (2528 : 288) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง พฤติกรรมอันก่อรูปด้วยการร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมที่คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ หรือในความหมายก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การมีส่วนร่วม” ของประชาชนมีความหมายเป็น 2 นัยด้วยกัน คือ (พรชัย รัชมีแพทย์, 2540 : 225-226)

1. ความหมายอย่างกว้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชน เข้าไปมี ส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศ และการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการทางการเมือง เช่น การเป็นผู้บริหารพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเป็นรัฐมนตรี การเป็นคณะรัฐมนตรี เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นและ การเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นด้วย

2. ความหมายอย่างแคบ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชน เข้าไปช่วยสนับสนุนงานซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยกระทำการภายในกรอบของกฎหมาย หรือนโยบายของรัฐ

การที่ชุมชนจะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมกันในงานยุติธรรมชุมชน และร่วมรับผิดชอบในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระบบนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคล ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากภายนอก ดังมีผู้ให้ความเห็นไว้ ดังต่อไปนี้

Cohen and Uphoff (1977 : 17-19) เสนอว่าบุคคล 4 ฝ่ายมีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายปัจจัย ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ได้แก่ อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม เช่น ชั้นทางสังคม ศาสนาอาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการที่ดินถือครองและสถานภาพแรงงาน

หัตถาว บุญปาล (2530 : 27) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของชุมชนของบุคคลนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจตกต่ำ จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง นอกจากนั้นแล้วได้มีการแหล่งอำนาจและการตัดสินใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน 13 ตัวแปร ซึ่งจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ ด้านการศึกษา และการเงินเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางสังคม แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในชุมชน โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณีในชุมชน ก็อาจมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเช่นเดียวกัน

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (1980) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมว่ามีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา (Analysis)
2. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา (Decision Making)
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหา (Implementation)
4. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ (Benefits)
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์ (2526) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้
 ร่วมคิด : สภาพปัญหาที่มีอยู่ และสาเหตุปัญหา

1. ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหาพิจารณาทางเลือก
2. ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการและแผนกำหนดโครงการและแผนงาน
3. ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลความสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ และแก้ไข

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 212-213) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ 8 ประการ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร
2. ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กร หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หรือสนองความต้องการขององค์กร
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป

อคิน ระพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1981) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง ซึ่งเป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเองเพื่อแก้ไขปัญหากลุ่มของตนเอง โดยเน้นการกระทำที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งมีรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย
2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ ซึ่งเป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล เป็นรูปแบบโดยทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา
3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผลระยะยาว และจะมีผลเสียคือไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วม

สมลักษณ์ ไชยเสรีรัฐ (2549 : 142-149) ได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วม (Participation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่าย ดังนี้

การรับรู้ (Perception) ต้องสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชน มีความตระหนัก การรับรู้ การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย โดยภาครัฐนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องสร้างสำนึกใหม่ว่ากิจการที่ตนรับผิดชอบไม่ใช่ “รัฐกิจ” หรือ “กิจการของรัฐ” ที่ตนเท่านั้น มีสิทธิ

ตัดสินใจ แต่เป็นสาธารณกิจที่สาธารณชนชอบที่จะมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกระทำหรือตรวจสอบ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปรับทัศนคติให้ได้เช่นนี้ ก็จะต้องเผชิญกับสถานะที่อาจเกิดข้อขัดแย้งกับประชาชนกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมได้ ส่วนภาคประชาชน การตระหนัก การรับรู้และยอมรับในสิทธิ และหน้าที่ตลอดจนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องเข้าใจว่าตนและผู้อื่น ต่างก็มีสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมเสมอ กันตามหลักการเท่าเทียมกัน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องยอมรับการ “รอมชอม” และ “ประสาน ประโยชน์” มิฉะนั้นความแตกต่างในผลประโยชน์และจุดยืน จะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ในที่สุด

ทัศนคติ (Attitude) ต้องสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาค ประชาชนทั้งสองฝ่าย ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ภาครัฐจะต้องเห็น การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมเพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิ เพื่อการได้ ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดที่หลากหลาย รวมทั้งบุคลากรภาครัฐผู้รับผิดชอบด้านการมีส่วนร่วม จะต้องปรับทัศนคติที่ดีต่อประชาชนและต่อกระบวนการมีส่วนร่วม มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยม ตลอดจนต้องมีความอดทนในการทำงานกับประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีความจริงใจต่อประชาชน ในขณะเดียวกันภาคประชาชนเองก็ควรมีท่าที ที่เข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน และจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วม และต่อเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ทำให้ เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากทั้งสองฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้ว ความร่วมมือ “ประชารัฐ” ก็จะพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

การเป็นตัวแทน (Representation) การสรรหาและคัดเลือกตัวแทน จะต้องคำนึงถึง ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วม ด้วย จะได้ ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้น รวมทั้งควรคำนึงถึง คุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะและ ความสามารถที่เกื้อหนุนกัน ความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรม องค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงิน ความสามารถในการ สร้างความเชื่อมั่น เป็นต้น นอกจากนี้ กลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือ ผู้มีส่วนได้เสีย และมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องตระหนักถึง คือสมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกรู้สีกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) การมีส่วนร่วมนั้น ต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจและ มีความจริงใจในการเข้าร่วม สิ่งที่จะได้ตามมาคือความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร โดย การสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันนั้น ต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน กำหนดให้เป็นรูปธรรมและ

เป็นวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งการสร้างความเชื่อถือ ศรัทธา ความไว้วางใจกันและกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การสร้างความเชื่อถือไว้วางใจ อาจทำได้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาครบถ้วน รวมทั้งต้องมีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ บ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้าง และดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจการร่วมมือซึ่งกันและกัน

การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing) สร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริง และด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกอย่างหลากหลายลุ่มลึกและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา มีหลากหลาย และตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้ รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น โดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอ ในนโยบายที่ตนต้องการมีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบาย บางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใดอาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

ฉันทามติ (Consensus) การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยุ่ยากซับซ้อนร่วมกัน หาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม ซึ่งทุกคนยินยอมเห็นพ้องต้องกันในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเสาหลักของการมีส่วนร่วมที่ดีก็คือ การที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่าย แม้ว่าอาจจะมีความเห็นที่แตกต่างกันก็ตาม ก็ต้องสามารถที่จะปรับความเห็นที่ต่างกัน โดยการเจรจาหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้อย่างสันติวิธี เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นพ้องหรือฉันทามติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) องค์กรการมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์กร คือจะต้องจัด กิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นของกันและกันเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two Ways Communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกันและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่าง ผู้ที่เข้าร่วม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็เป็นกลไก ที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและรับ

การสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุก ๆ คน

ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose) ต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ การมีความมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุชัดเจน จะนำทางให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกันและเดินไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็น เอกภาพในการดำเนินกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กร นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย ในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่า มีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ รวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุไว้ในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอน และประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

การประเมินผล (Appraisal) ต้องมีระบบการประเมินผล เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม และถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารในการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด องค์กรใดที่มีการประเมินผลการปฏิบัติงานที่เป็นธรรม โปร่งใส และซื่อสัตย์คนคิดส่วนตัวออกได้มากที่สุด ถือว่าองค์กรนั้นใช้เครื่องมือนี้ได้อย่างได้ผลและเกิดประโยชน์ ในทำนองเดียวกันการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรได้เช่นเดียวกัน ซึ่งผลของกระบวนการประเมินผลก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลงาน (Performance Appraisal) จึงต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมควบคุม ร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่จัดทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ความโปร่งใส (Transparency) ปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรการมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใส เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจ สำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการ ลดการทุจริตและข้อผิดพลาดของนโยบาย แผน โครงการลงได้ โดยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในองค์กร ซึ่งความโปร่งใสเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย ความไว้วางใจ การเปิดเผยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูล และกระบวนการตรวจสอบ

ความเป็นอิสระ (Independence) องค์การการมีส่วนร่วมจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย โดยการให้เกียรติ ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สมาชิกทุกคนในองค์การมีอิสระทางความคิด การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหลักการและเงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ ความเป็นอิสระ หรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดม และการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing) องค์การการมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาส ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิด ประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐจะต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมและ เห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมด้วยการให้ความรู้ และการสร้างความเข้าใจในบทบาทของการมีส่วนร่วม ภาคประชาชน รวมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไป อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่ง บอถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม รวมทั้งจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะ เป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

เครือข่าย (Network) ส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ในลักษณะเครือข่ายคือ การที่จะต้องมาทำความเข้าใจกัน มาผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญต้อง เป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ แผนงาน ที่จะต้องอาศัย ความร่วมมือกัน ต้องผนึกกำลังขอความร่วมมือ หรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกันหลายองค์กร ซึ่ง เครือข่ายความร่วมมือจะต้องเกิดขึ้นจากวิธีคิดของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลในชุมชนเป็นหลัก โดย เครือข่ายความร่วมมือนั้น จำเป็นต้องให้มีตัวแทนของประชาชนมาพบปะพูดคุยเพื่อก่อตัวและกล่าวถึง วัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น เครือข่ายการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือ เชื่อมโยงองค์การการมีส่วนร่วมกับสมาชิก ประชาชน และกลุ่ม / องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในแนวราบขององค์การการมีส่วนร่วมและชุมชน รวมทั้งเป็น กระบวนการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายการมี ส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของคนและปัญหาส่วนรวมในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น CBT : เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กำหนดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวของ CBT สิ่งที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยว CBT กระบวนการพัฒนา CBT ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)

คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

1.1 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์การชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพา

ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ด้านองค์กรชุมชน

ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

ชุมชนมีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย

ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ด้านการจัดการ

ชุมชนมีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

ชุมชนมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับ

ชุมชนมีการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

ชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

ชุมชนมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ด้านการเรียนรู้

ชุมชนมีลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่แตกต่าง

ชุมชนมีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

ชุมชนมีการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

1.2 CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยว กับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชน ในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

1.3 CBT : เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

CBTเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

1.4 การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการประชุมระดับโลกรื่องสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ

- 1) กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
- 3) กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

1.5 กระบวนการพัฒนา CBT

CBT เป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีแนวคิดชัดเจน กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จุดเด่น ของ CBT คือ แต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นการท่องเที่ยวที่เห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

การท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชุมชนมีการนำเสนอจุดขายที่เหมือน ๆ กัน กล่าวคือ ที่พักและอาหารท้องถิ่น กิจกรรมนำเที่ยวก็คล้าย ๆ กัน คล้าย ๆ กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่สิ่งที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น คือ ระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และรูปธรรมที่จับต้องได้ว่าการท่องเที่ยวส่งผลประโยชน์ต่อชุมชนโดยภาพรวมอย่างไร ทั้งเรื่องการพัฒนาชุมชนและดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสถึงการต้อนรับที่อบอุ่น มีอัธยาศัยไมตรี มีโอกาสพบปะกับคนที่หลากหลายในชุมชน โดยที่ทุกคนรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของบ้านพร้อมต้อนรับแขกผู้มาเยือน ได้สัมผัสความเป็นชุมชนในการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นปกติ

ความรู้สึกเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเข้ามาควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว ผู้มาเยือนสามารถรับรู้ถึงความตั้งใจจริงนั้นได้จาก “กองทุนชุมชน” ที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน แม้ว่าสมาชิกในชุมชนอาจไม่ได้รับรายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยว แต่ผลการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้ตัดรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุนเพื่อให้ส่วนรวมได้ร่วมรับประโยชน์ รวมทั้งการมีกฎกติกาเพื่อให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนที่เคารพคนท้องถิ่น และไม่ทำการใด ๆ ที่ผิดจารีตประเพณีของชุมชน ขณะที่พักในหมู่บ้าน

1.6 ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

“ความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า” CBT เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

“วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง” CBT เป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่นักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน สร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือน และทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง

3) เที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาคน

“ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ของตน ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน” CBT ช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก มีความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนในการนำเสนอ “ปัญหาและความต้องการ” กับหน่วยงานภายนอก นำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนและหน่วยงานที่มาศึกษา-ดูงาน นอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษาแก่ “คนนอก” ด้วย

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น

“การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนคือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง และวัฒนธรรมดั้งเดิม จุดดึงดูดคือวิถีที่เรียบง่าย และมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริม ที่สามารถนำรายได้นั้นไปปรับปรุงที่อยู่อาศัย การออมทรัพย์ไว้ใช้จ่ายยามขาดแคลน เจ็บป่วย หรือเป็นทุนการศึกษาให้กับลูกหลาน โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว ในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเรื่องความสะอาด และสุขอนามัย นอกจากนี้ เมื่อชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักก็จะมีหน่วยงานลงไปสนับสนุนเรื่องอุปโภคบริโภค” การที่การท่องเที่ยวเป็นเพียง

รายได้เสริม ทำให้ชาวบ้านไม่คิดพึ่งพารายได้หลักจากการท่องเที่ยว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติต่อเนื่องไม่ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือไม่ก็ตาม

แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน)

ด้านที่ 1 การจัดการอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- ระบบการบริหารจัดการโดยชุมชนแบบบูรณาการทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ 2) วัฒนธรรม 3) สุขภาพ/สุขอนามัย 4) ความปลอดภัย 5) คน/สังคม 6) ผลประโยชน์ 7) คุณภาพการบริการ และ 8) การตลาด

มีการทำงานในระบบกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการ

1. คณะกรรมการมีความเข้าใจในเป้าหมายและหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. คณะกรรมการมีความรู้ ความสามารถที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน

3. สมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยวเป็นคนในชุมชน และเข้าใจเป้าหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. กลุ่มท่องเที่ยวมีการแบ่งหน้าที่และกระจายบทบาทการทำงานที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน

5. มีกลไกการประสานงานโดยมีผู้ประสานงานที่ชัดเจน

6. มีการจัดเก็บข้อมูลของกลุ่มอย่างเป็นระบบ และมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอทุก ๆ ปี

7. กลุ่มท่องเที่ยวมีแผนงานที่ชัดเจนและครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน

8. กลุ่มท่องเที่ยวมีระบบการเงินและบัญชีที่ชัดเจนโปร่งใสและตรวจสอบได้

9. กลุ่มท่องเที่ยวมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของสภาพพื้นที่ชุมชน

- การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน

1. กลุ่มท่องเที่ยวมีกระบวนการทำงานที่ให้โอกาสกับสมาชิกในการร่วมคิดวางแผนและตัดสินใจ

2. สมาชิกมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของที่แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเข้ามารับทราบข้อมูล ร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมแรงหรือร่วมทุน โดยการถือหุ้นร่วมกัน

3. มีการประชุมหรือเวทีแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อย

เดือนละ 1 ครั้ง

4. มีการกระจายข่าวสารการเคลื่อนไหวและกิจกรรมของกลุ่มท่องเที่ยวให้ชุมชนรับรู้อย่างต่อเนื่อง

5. เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มท่องเที่ยว (อย่างน้อยปีละ 1 กิจกรรม)

6. กลุ่มท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว (อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง)

- **การเสริมศักยภาพของคนในกลุ่มและชุมชน**

1. สมาชิกได้รับโอกาสพัฒนาความรู้และทักษะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของตนอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้นำและสมาชิกมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้แก่บุคคลและหน่วยงานที่สนใจได้

3. มีการหมุนเวียนให้สมาชิกได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมและฝึกอบรมต่างๆ

4. มีกิจกรรมในการเสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชน ซึ่งบรรจุไว้ในแผนการดำเนินงาน

- **ระบบประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน ที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน**

1. มีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมุดเยี่ยม แบบสอบถาม เป็นต้น

2. มีการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เวทีประจำเดือน ประชุมกลุ่มย่อยหรือการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. มีเวทีประชาคมเพื่อสร้างการรับรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4. มีการวิเคราะห์ผลการประเมินความพึงพอใจทั้งจากนักท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว และคนในชุมชน เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวต่อไป

- **การปฏิบัติตามกฎระเบียบของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว**

1. มีข้อตกลงหรือกฎระเบียบของกลุ่มท่องเที่ยวที่ได้รับยอมรับจากคนในชุมชน และสมาชิกปฏิบัติตามข้อกำหนดนั้น

2. กลุ่มท่องเที่ยวมีการกำหนดกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว และมีการแจ้งให้นักท่องเที่ยวรับทราบล่วงหน้า

3. กลุ่มท่องเที่ยวมีการจัดทำสื่อเผยแพร่กฎระเบียบให้กับชาวบ้านและ

นักท่องเที่ยวได้รับทราบ เช่น ป้าย ประกาศ แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว เป็นต้น

- **การตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างรับผิดชอบ**

1. มีการกำหนดเป้าหมายกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน และมีกิจกรรมที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย
2. มีการกำหนดปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้ประกอบการหรือนักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้า
3. มีการให้ข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์ในกิจกรรมและบริการที่เป็นข้อเท็จจริง
4. มีประสบการณ์ในการออกไปประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนตามงานเทศกาลท่องเที่ยวต่างๆ ใน ระดับจังหวัดหรือประเทศ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านที่ 2 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่นสังคมและคุณภาพชีวิต

- **สนับสนุนการพัฒนาชุมชน**

1. มีการจัดสรรรายได้ของกลุ่มเพื่อสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
2. สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในชุมชน
3. มีการทำงานร่วมกับภาคีอื่นทั้งในและนอกชุมชน
4. มีการผลักดันให้แผนงานของกลุ่มท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- **กระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสการมีรายได้เสริม**

1. สมาชิกในกลุ่มมีโอกาสในการมีรายได้ภายใต้การจัดการในระบบหมุนเวียนการให้บริการท่องเที่ยว
2. มีการส่งเสริมให้กลุ่มท่องเที่ยวและสมาชิกซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในชุมชน
3. กลุ่มท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว
4. มีการสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนมีการคิดค้นผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ๆ แก่นักท่องเที่ยวที่มาจากวัดถุดิบและภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น

- **การให้เกียรติด้านสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**

1. กลุ่มท่องเที่ยวไม่สนับสนุนการค้ายาเสพติด อบายมุข และการค้าประเวณี
2. เปิดโอกาสแก่เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ และคนพิการ ให้ได้รับประโยชน์และมี

โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่ม

3. ไม่มีการใช้แรงงานเด็กในบทบาทหน้าที่ๆ เสี่ยงภัย หรือทำให้ขาดโอกาสในการศึกษา
4. กิจกรรมท่องเที่ยวที่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกับเพื่อนบ้าน จะต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือรบกวนเพื่อนบ้าน

ด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมรดกทางวัฒนธรรม

- กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น
 - มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพหรือสื่อต่าง ๆ
 - มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้
- มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง
 - มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น
 - กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริงหรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง
 - เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ
 - มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
- มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน
 - มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด
 - สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี
 - มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ

- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน
- มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน
- กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม
 - มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน

ด้านที่4 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

- กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเผยแพร่ข้อมูล
- กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ
- สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้
- ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวสามารถถ่ายทอดข้อมูลความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปได้
- มีกฎระเบียบข้อควรปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อม และเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนและแขกผู้มาเยือนได้รับทราบ
- มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
 - มีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
 - กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
 - มีข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวและสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่ลดผลกระทบ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่เด็ดดอกไม้ในป่า การใช้ปืนโตแทนกล้องโฟม เป็นต้น นักสื่อความหมายท้องถิ่นสามารถแนะนำข้อปฏิบัติเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- นักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ
- มีกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

- กลุ่มท่องเที่ยวมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบตามสภาพของพื้นที่และคำนึงถึงความยั่งยืน
- กลุ่มท่องเที่ยวมีแผนงานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ และมีการนำแผนงานไปใช้จริง
- กลุ่มท่องเที่ยวมีคณะทำงาน/ตัวแทนชุมชนที่รับผิดชอบงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน
- มีการทำงานร่วมกับเครือข่าย/องค์กรภาคี/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/พันธมิตร ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกัน
- สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กลุ่มท่องเที่ยวมีกองทุนที่สนับสนุนชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีการนำกองทุนไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม
- มีกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ
- มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับคนรุ่นใหม่
- **การจัดการขยะในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว**
 - สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีระบบจัดการขยะทั้งในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม เช่น การคัดแยกขยะก่อน
 - นำไปกำจัด การทำปุ๋ย/น้ำหมักจากเศษขยะที่ย่อยสลายได้ การนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้น
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว
 - มีการจัดการขยะที่ดีในแหล่งท่องเที่ยว
 - มีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการขยะในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว
 - มีมาตรการ/วิธีการในกิจกรรมท่องเที่ยวแต่ละกิจกรรมเพื่อลดมลพิษและ

ปริมาณขยะ เช่น การใช้ย่ำม ถู ผ้า ปั่นโต ขวด/กระดิกน้ำแบบเดิมใหม่ได้ เป็นต้น

- **การจัดการทรัพยากรน้ำและน้ำเสีย**
 - บ้านพักนักท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวมีการใช้น้ำอย่างประหยัด
 - ชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรน้ำ
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีการวางแผนทางการปฏิบัติเพื่อป้องกันน้ำเสีย
- **การจัดการด้านเสียงรบกวน**
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีการออกแบบและการใช้เครื่องมือที่ลดมลภาวะทางเสียง
 - มีข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อควบคุมเสียงรบกวน
 - กิจกรรมท่องเที่ยวไม่รบกวนต่อชุมชน สัตว์ป่า หรือสภาวะแวดล้อม
- **การจัดการด้านพลังงาน**
 - มีการรณรงค์ให้สมาชิกกลุ่มและนักท่องเที่ยวใช้ไฟ น้ำมัน แก๊ส และเชื้อเพลิง

อื่นๆ อย่างประหยัด มีแนวทางในการใช้พลังงานอย่างประหยัด หรือการใช้พลังงานทางเลือกหรือพลังงานทดแทน

- **ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม**
 - ส่งเสริมสนับสนุนการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
 - มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว
 - ไม่สนับสนุนการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีวัตถุอันตรายที่ทำมาจากพืช สัตว์หายาก/ใกล้สูญพันธุ์

พันธุ์

- มีการส่งเสริมให้นำศิลปะท้องถิ่นและใช้วัสดุที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาทำการตกแต่งสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น บ้านพัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

- **อาคารสิ่งก่อสร้าง**
 - สิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ มีการออกแบบที่สวยงามสอดคล้องกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อม และคำนึงถึงความคงทน
 - มีการควบคุมกระบวนการก่อสร้างเพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านที่ 5 การบริการและความปลอดภัยของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความชัดเจน ปลอดภัยมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชน กลุ่มเป้าหมายและช่วงเวลา

- มีการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวและประเมินความเสี่ยงต่อนักท่องเที่ยวและ

คนในชุมชน

- มีข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัย แสดงจุดที่มีความเสี่ยง พร้อมชี้แจงให้นักท่องเที่ยวรับทราบ

- มีอุปกรณ์ด้านการท่องเที่ยวเพียงพอ และมีการตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน

- มีการจัดทำป้ายเตือนในจุดที่มีความเสี่ยง
- กิจกรรมท่องเที่ยวมีความสอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย
- กิจกรรมท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกับระยะเวลา สอดคล้องกับช่วงเวลาและ

ฤดูกาล

- กิจกรรม ราคา ระยะเวลาและระยะทางในโปรแกรมท่องเที่ยวมีความชัดเจน
- ที่พัก
- ที่นอน

- อุปกรณ์จำเป็นพื้นฐาน มีความสะอาด เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว พร้อมในการใช้งานและมีการทำความสะอาดทุกครั้งก่อนที่นักท่องเที่ยวเข้าพัก

- ที่นอนมีความเป็นสัดส่วน (ถ้าไม่มีห้องนอนควรมีฉากกั้นให้เป็นสัดส่วน)

- บริเวณที่นอนอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีกลิ่นอับ
- ที่พักมีถังขยะและที่แขวนหรือราวตากผ้า
- มีการเตรียมน้ำดื่มให้กับนักท่องเที่ยวในบริเวณที่นอน

- ห้องน้ำ

- ห้องน้ำมีความสะอาดและถูกสุขลักษณะ มีการทำความสะอาดอยู่เสมอ ไม่มีกลิ่น ถ้าห้องอาบน้ำและห้องส้วมอยู่รวมกัน ชันน้ำและถังรองรับน้ำที่ใช้ควรแยกกันให้ชัดเจน

- ห้องน้ำมีความปลอดภัย มิดชิด ประตูสามารถปิดล็อกได้ พื้นไม่ลื่น มีการระบายน้ำดี มีแสงสว่างเพียงพอ มีถังขยะ ที่แขวนผ้าหรือราวตากผ้า

- บริเวณบ้านและสภาพบ้าน

- ตัวบ้านมีความมั่นคงแข็งแรง ไม่อยู่ในสภาพชำรุด หรือเสี่ยงต่อการ

เป็นอันตราย

- หลังคาไม่รั่ว สามารถกันน้ำฝนได้ดี
- บ้านพักอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีกลิ่นอับ

- ไม่มีสัตว์หรือแมลงที่เป็นอันตรายและเป็นพาหะนำโรคในบริเวณที่พัก
 - บริเวณบ้านมีมุมให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นที่พักผ่อนได้
 - มีการจัดสรรจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับบ้านพัก
- โดยพิจารณาจากขนาดของบ้านพักและ จำนวนห้องน้ำที่มีให้บริการในบ้านพัก รวมถึงความสามารถในการดูแลนักท่องเที่ยวของเจ้าของบ้าน
- เจ้าของบ้านพักมีการจัดการกับสัตว์เลื้อยคลานนักท่องเที่ยวเข้าพัก เช่น ล่ามสุนัขหรือจับใส่กรง
 - บริเวณบ้านมีความสะอาดและเป็นระเบียบ
 - ภูมิทัศน์รอบบ้านมีความสะอาด ปลอดภัย สวยงาม ไม่มีขยะ หนู ไม้รก ไม่มีน้ำขัง มีการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ ผักสวนครัว
 - อาหารและเครื่องดื่ม
 - อาหารมีความสะอาด ถูกสุขอนามัย เป็นอาหารที่ปรุงสุกแล้ว มีการใช้ช้อนกลาง มีการล้างวัตถุดิบก่อนการ ปรุงอาหารทุกครั้ง คนทำอาหารควรล้างมือให้สะอาดก่อนลงมือทำอาหาร
 - ส่วนประกอบของอาหารมาจากวัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่
 - อุปกรณ์และภาชนะในการประกอบอาหารมีความสะอาด มีฝาปิดที่มิดชิด มีการล้างทำความสะอาดทุกครั้งก่อนและหลังการใช้งาน
 - ห้องครัวมีความสะอาด มีการระบายอากาศดี มีแสงสว่างเพียงพอ อุปกรณ์มีการจัดเก็บจัดวางอย่างเป็นหมวดหมู่
 - ทำอาหารให้สอดคล้องกับกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น อาหารมุสลิมหรืออาหารมังสวิรัต
 - เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมทำอาหารกับเจ้าของบ้าน
 - คุณภาพและปริมาณอาหารมีความเหมาะสมกับราคา เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว
 - รายการอาหารมีความหลากหลาย ไม่น้อยกว่า 3 อย่าง/มื้อ เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว และไม่ซ้ำในแต่ละมื้อ
 - มีการจัดเตรียมอาหารให้ตรงเวลา
 - อุปกรณ์ในการรับประทานอาหารมีเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว
 - มีการแนะนำรายการอาหาร

- น้ำดื่มมีความสะอาด ถูกสุขอนามัย เก็บในภาชนะที่สะอาดและปิด

มิดชิด

- ยานพาหนะและการเดินทาง

- มีการกำหนดอัตราค่าบริการที่เหมาะสม สอดคล้องกับระยะทาง สภาพเส้นทาง และช่วงเวลา มีการทำความสะอาด ตรวจสอบคุณภาพของยานพาหนะก่อนการนำไปให้บริการ มีการนัดหมายเวลาที่แน่นอน/ตรงเวลา

- มีแนวทางในการปฏิบัติงานและแผนรองรับในกรณีเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิด

- จัดยานพาหนะให้มีความเหมาะสมและเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว โดยมีการกำหนดจำนวน นักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับยานพาหนะ 1 คัน

- คนขับชื้อยานพาหนะมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เป็นคนในชุมชน มีใบขับขี่ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่อยู่ในสภาพเมาสุรา รู้จักเส้นทางเป็นอย่างดี

- มีอุปกรณ์ในการดูแลควบคุมความปลอดภัย เช่น เสื้อชูชีพ หมวกนิรภัย เป็นต้น

- มีแผนที่หรือข้อมูลการเดินทางเข้าถึงชุมชนที่ชัดเจน

- ยานพาหนะที่ใช้บริการนักท่องเที่ยวมีการทำประกันอุบัติเหตุ

- นักสื่อความหมายท้องถิ่น

- เป็นคนในชุมชนและเป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว รวมทั้งได้รับการยอมรับจากชุมชน

- มีคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นนักสื่อความหมายที่ดี ตรงต่อเวลา มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี เหมาะสมกับสถานการณ์และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี

- ผ่านการฝึกอบรม/รู้ข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี

- มีทักษะในการสื่อความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้องชัดเจน

- มีการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว รู้จักกาลเทศะ ไม่มีเรื่องซู้สาว

- มีสภาพร่างกายที่พร้อมในการปฏิบัติงาน ไม่อยู่ในสภาพที่มึนเมา ไม่สบาย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

- มีทักษะในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การแนะนำให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ข้อมูลกลุ่มท่องเที่ยว

- มีการแจ้งให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงการปฏิบัติตนในการท่องเที่ยวในชุมชน

และการทำกิจกรรมต่าง ๆ

- มีทักษะในการประเมินความพร้อมทางร่างกายและจิตใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมที่ทำ และสามารถให้คำแนะนำที่เหมาะสม

- มีความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลเบื้องต้น
- มีการแจ้งให้กับนักท่องเที่ยวทราบถึงจุดที่มีความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยและข้อควรระวัง มีการวางแผนและประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องล่วงหน้า

- มีจำนวนนักสื่อความหมายท้องถิ่นที่เหมาะสมกับจำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยว มีการกำหนด และระบุจำนวนที่แน่นอนในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวแต่ละครั้ง

- เจ้าของบ้าน

- มีทักษะการเป็นเจ้าบ้านที่ดี คือ แนะนำตนเอง สมาชิกในครอบครัว และจุดสำคัญต่าง ๆ ภายในบ้านพัก ต่อนักท่องเที่ยว ให้การต้อนรับที่อบอุ่น มีอัธยาศัยไมตรี แต่งกายสุภาพ ไม่มีเรื่องชู้สาวกับนักท่องเที่ยว ไม่ส่งเสียงดังในยามวิกาล คอยดูแลความปลอดภัยให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยว แนะนำสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ

- สามารถสร้างการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าบ้านกับนักท่องเที่ยว

- สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมและเต็มใจในการรับนักท่องเที่ยว
- เจ้าบ้านพักมีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างดี

- การติดต่อประสานงาน

- มีผู้ประสานงานชัดเจน ติดต่อได้สะดวก และมีตัวแทนในกรณีที่ผู้ประสานงานหลักไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ หรือติดต่อไม่ได้

- มีคุณสมบัติที่ดีของการเป็นผู้ประสานงาน ยิ้มแย้ม แจ่มใส
- มีทักษะในการสื่อสารและการกระจายข้อมูลถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง
- มีขั้นตอนการประสานงานที่ชัดเจน
- มีอุปกรณ์สื่อสารที่พร้อมใช้งานอยู่เสมอ มีระบบการจองล่วงหน้า
- มีการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนในเรื่องกิจกรรม การบริการ ราคา

กติกาของชุมชน

- มีการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว เช่น โรคประจำตัว อาหารการกิน เป็นต้น

- มีการส่งต่อข้อมูลนักท่องเที่ยวให้กับผู้สื่อความหมายท้องถิ่น เจ้าของบ้าน ฝายยานพาหนะ รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ และติดตามผลการส่งต่อนักท่องเที่ยว
- มีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน กลุ่มท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- มีระบบการทำสัญญาร่วมกับพันธมิตรทางการตลาด
- มีข้อมูลของพันธมิตรต่างๆ เช่น หน่วยงาน บริษัทนำเที่ยว สื่อมวลชน เป็นต้น และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ
- มีคู่มือการท่องเที่ยว แจกหรือจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว
- มีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ
- **ความปลอดภัย**
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีแผนรองรับความปลอดภัยในกรณีเกิดอุบัติเหตุมีการเตรียมการปฏิบัติงานทั้งในด้านของบุคลากร อุปกรณ์ ยานพาหนะ
 - กลุ่มท่องเที่ยวมีการวางแผนการที่เกี่ยวข้องด้านความปลอดภัย เช่น การฝึกอบรม การซักซ้อมในสถานการณ์จำลอง
 - มีการทำประกันอุบัติเหตุให้กับนักท่องเที่ยว
 - กลุ่มการท่องเที่ยวมีการจัดเวรยามดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว
 - มีเครื่องมือในการสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ วิทยุ หรือเครื่องมือในการสื่อสารที่พร้อมใช้งานตลอดเวลา
 - มีการประสานงานร่วมกับฝ่ายปกครอง หน่วยงานต่างๆ ในชุมชน เช่น สถานีอนามัย กลุ่ม อบ.พร. เพื่อวางแผนเรื่องความปลอดภัย
 - มีข้อตกลงที่เหมาะสมของคนในชุมชนเพื่อสร้างความรู้สึกลปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว
 - มีการเตือนนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สิน

เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Global Sustainable Tourism Criteria)

จุลสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (e-TAT Tourism Journal) ฉบับที่ 2 ปี 2552 ได้กล่าวถึง เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่พัฒนาขึ้นโดย องค์การที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนทั่วโลก รวมทั้งสิ้น 27 องค์การ ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “The Global Sustainable Tourism Criteria Partnership” ได้นำเสนอ “เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”

ในที่ประชุม The World Conservation Congress ณ นคร Barcelona ประเทศ Spain เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2551 มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์มาตรฐาน โดยยึดหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นสำคัญ และแต่ละเกณฑ์มาตรฐานนั้นประกอบด้วยรายละเอียดที่บ่งบอกว่าควรจะมีการหรือปฏิบัติในเรื่องใดบ้าง จึงสามารถนำไปสู่ความเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

เกณฑ์ที่ 1: สานิตให้เห็นถึงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

1.1 องค์กรหรือบริษัท มีใช้ระบบการบริหารจัดการที่ตระหนักถึงความยั่งยืนในระยะยาว เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงและขนาดขององค์กรหรือบริษัท และให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม-วัฒนธรรม คุณภาพ สุขภาพ และความปลอดภัย

1.2 องค์กรหรือบริษัท ปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายในประเทศที่เกี่ยวข้องทุกฉบับ รวมทั้งระเบียบปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ เช่น สุขภาพความปลอดภัยแรงงาน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

1.3 บุคลากรหรือทีมงานทุกคน ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ และวิธีปฏิบัติในเรื่องการจัดการและรักษาสิ่งแวดล้อมสังคม-วัฒนธรรม สุขภาพ และความปลอดภัย

1.4 มีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของลูกค้า หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

1.5 สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความ เป็นจริง และไม่สัญญาเสนอสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แก่ผู้รับบริการมากกว่าที่องค์กรหรือบริษัทสามารถทำได้

1.6 การออกแบบและการก่อสร้างอาคารและระบบสาธารณูปโภค - สาธารณูปการ มีลักษณะของการ:

1.6.1 ปฏิบัติตามประกาศของผังเมืองหรือเขตการใช้ที่ดิน และปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์เช่น อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ โบราณสถาน โบราณวัตถุหรือพื้นที่หวงห้าม อื่นๆ

1.6.2 เคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบ โดยสะท้อนให้เห็นจากการวางผังบริเวณ การออกแบบ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการได้มาซึ่งสิทธิในที่ดิน

1.6.3 ยึดหลักของการก่อสร้างอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

1.6.4 อำนวยความสะดวกให้มีการเข้าถึงสำหรับผู้ให้บริการที่มีความต้องการพิเศษ เช่น เด็กเล็ก ผู้สูงอายุคนพิการ ฯลฯ

1.7 มีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ให้บริการ พร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

เกณฑ์ที่ 2: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

2.1 องค์กรหรือบริษัท ให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ อาชีวศึกษา สุขอนามัย ความสะอาด ฯลฯ

2.2 องค์กรหรือบริษัท มีการจ้างงานคนท้องถิ่นในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ รวมทั้งตำแหน่งบริหาร และจัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะหากจำเป็น

2.3 รับซื้อสินค้าและบริการจากท้องถิ่นเท่าที่สามารถจะกระทำได้

2.4 องค์กรหรือบริษัท เสนอให้ความช่วยเหลือแก่ร้านค้ารายย่อยในชุมชนเพื่อพัฒนาและขายผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ซึ่งทำมาจากวัตถุดิบหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารและเครื่องดื่ม เครื่องหัตถกรรม ศิลปะการแสดง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ฯลฯ

2.5 องค์กรหรือบริษัท ให้การสนับสนุนจัดทำกฎ กติกา หรือจรรยาบรรณ สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่างๆของชุมชน แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการยินยอมและความร่วมมือของชุมชน

2.6 องค์กรหรือบริษัท มีการดำเนินนโยบายที่เป็นการต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอารัดเอาเปรียบต่อเด็กและเยาวชน เช่น การใช้แรงงาน การค้าประเวณี ฯลฯ

2.7 องค์กรหรือบริษัท ให้ความเท่าเทียมเสมอภาคในเรื่องการจ้างงานสำหรับผู้หญิงและชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในท้องถิ่น แต่หลีกเลี่ยงการจ้างงานเด็กที่ยังไม่ถึงวัย

2.8 องค์กรหรือบริษัท ให้ความเคารพต่อกฎหมายแรงงาน/กฎหมายคุ้มครองแรงงานของประเทศและระหว่างประเทศ และจ่ายอัตราค่าจ้างขั้นต่ำให้เพียงพอกับการดำรงชีวิต

2.9 การบริการพื้นฐานขององค์กรหรือบริษัท ได้แก่การให้บริการเกี่ยวกับน้ำ อุปโภคพลังงาน และสุขอนามัย ต้องไม่เป็นการสร้างปัญหาหรือเป็นข้อพิพาทกับชุมชนใกล้เคียง

เกณฑ์ที่ 3: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มรดกทางวัฒนธรรม และสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

3.1 องค์กรหรือบริษัท ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด

3.2 ไม่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือจัดแสดงโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ยกเว้นสิ่งที่ได้รับอนุญาตหรือถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

3.3 องค์กรหรือบริษัท ช่วยสนับสนุนการปกป้องรักษาสถานที่และทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์โบราณคดีวัฒนธรรม และสิ่งที่เป็นความเชื่อของท้องถิ่น รวมทั้งเปิดเส้นทางให้คนในท้องถิ่นเข้าถึงสถานที่และทรัพย์สินดังกล่าวได้

3.4 องค์กรหรือบริษัท ใช้องค์ประกอบที่เป็นศิลปะและ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือมรดกทางวัฒนธรรม ในการออกแบบ การตกแต่ง การจัดทำอาหาร และอื่นๆ แต่ต้องแสดงออกถึงความเคารพต่อทรัพย์สินทางปัญญาของชุมชนท้องถิ่น

เกณฑ์ที่ 4: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

4.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย:

4.1.1 มีนโยบายการจัดซื้อจัดจ้างที่เน้นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งวัสดุก่อสร้าง สินค้าทุน อาหาร และสินค้าอุปโภค-บริโภค

4.1.2 มีการตรวจนับ การซื้อผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถย่อยสลายได้หรือย่อยสลายยาก และสินค้าที่ใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้ง โดยองค์กรหรือบริษัทพยายามหาวิธีลดการใช้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าว

4.1.3 มีการตรวจวัดการใช้พลังงาน ทราบแหล่งที่มาและมีมาตรการลดปริมาณการใช้พลังงานโดยรวม พร้อมทั้งพยายามใช้พลังงานทดแทน

4.1.4 มีการตรวจวัดการใช้น้ำทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้น้ำโดยรวม

4.2 การลดมลภาวะสิ่งแวดล้อมและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

4.2.1 มีการตรวจวัดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งที่มาต่างๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรหรือบริษัท พร้อมมีกระบวนการและวิธีการลดและสร้างสมดุลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่จะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4.2.2 มีการบำบัดน้ำเสีย และน้ำทิ้งอย่างมีประสิทธิภาพและหากกระทำได้อีกก็นำกลับมาใช้ใหม่

4.2.3 การจัดการของเสียและขยะอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายให้มีของเสียและขยะเป็นปริมาณน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียและขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้

4.2.4 ลดการใช้สารที่มีอันตราย ได้แกยากำจัดวัชพืช สีทาบ้าน น้ำยาฆ่าเชื้อโรคในสระว่ายน้ำและน้ำยาทำความสะอาดให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามทดแทนโดยการใช้สารที่ไม่มีพิษมีภัยต่อสุขภาพ นอกจากนี้การใช้สารเคมีทุกชนิดต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

4.2.5 องค์กรหรือบริษัท มีวิธีปฏิบัติที่ช่วยลดมลภาวะทางเสียงและแสง มลภาวะอันเกิดจากน้ำไหลบ่าหน้าดิน การกัดเซาะพังทลายของดิน การใช้สารประกอบที่ทำลายโอโซน และสารพิษตกค้างในอากาศและดิน

4.3 การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศและภูมิทัศน์

4.3.1 ชนิดพันธุ์สัตว์ที่นำมาใช้เพื่อการบริโภค ขาย ส่งออก หรือนำมาแสดง กระทำได้ก็ต่อเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นถูกต้องตามกฎหมายและเชื่อมั่นได้ว่าการใช้ประโยชน์ดังกล่าว มีลักษณะที่ยั่งยืน

4.3.2 ไม่มีการกักขังสัตว์ป่า ยกเว้นกฎหมายจะอนุญาตและต้องกระทำอย่างเหมาะสม และสัตว์ป่าชนิดหวงห้ามหรือชนิดคุ้มครองที่ยังมีชีวิตอยู่ ควรมอบให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายเป็นผู้ดูแล โดยจัดให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมและมีการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

4.3.3 องค์กรหรือบริษัท มีการใช้ชนิดพันธุ์พืชท้องถิ่น ในการตกแต่งและฟื้นฟูภูมิทัศน์และหลีกเลี่ยงการนำชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูกในพื้นที่

4.3.4 องค์กรหรือบริษัท ให้การสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์ หรือพื้นที่ธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพสูง

4.3.5 การปฏิสัมพันธ์กับสัตว์ป่า ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความอยู่รอดของสัตว์ป่าในสภาพธรรมชาติและการดำเนินการใดๆ ขององค์กรหรือบริษัทต้องไม่รบกวนหรือรบกวนระบบนิเวศธรรมชาติให้น้อยที่สุด รวมทั้งอาจช่วยดำเนินการฟื้นฟูหรือบริจาคทรัพยากรเพื่อกิจกรรมการอนุรักษ์ต่าง ๆ ด้วย

2.8 เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาตรฐานด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ก่อนการดำเนินโครงการ

มาตรฐานด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น

3.1.1 มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ

3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง

3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น

3.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง

3.2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ

3.2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2.5 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

3.3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด

3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี

3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ

3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

3.3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน

3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน

3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษา ประกอบไปด้วยระเบียบวิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนในครั้งนี้ คือประชาชนอำเภอภักดีชุมพลในพื้นที่ 3 ตำบล 4 หมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันทั้ง 4 หมู่บ้านนี้ ได้รวมตัวกันเกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอภักดีชุมพลแล้ว

หมู่บ้าน	ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขา	ตำบล	ประชากร
บ้านเสาแดง	เผ่าลีซุ	แจ่มหลวง	309
บ้านดงสามหมื่น	เผ่าม้ง	แม่แดด	331
บ้านวัดจันทร์	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	บ้านจันทร์	494
บ้านห้วยฮ่อม, บ้านดอยตุง และบ้านห้วยครก	เผ่ากะเหรี่ยง(ปกากะญอ)	บ้านจันทร์	441
รวม			1,571

การสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างนั้นจะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากทั้ง 3 ตำบลโดยจะใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างจากประชากรโดยไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างประชากรแบบเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากเป็นพื้นที่เป้าหมายเดิม

กลุ่มตัวอย่าง คือ

- 1) กลุ่มกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ 4 หมู่บ้าน
- 2) กลุ่มเยาวชน

3) กลุ่มผู้รู้/ปราชญ์

โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยพิจารณาความเหมาะสมตามศักยภาพและความสนใจของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 60 รายนอกจากนี้อาจมีความร่วมมือขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย คือ ผู้นำ ผู้บริหารและ/หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจากพื้นที่ 3 ตำบลที่สนใจ ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 ราย รวมทั้งสิ้น 65 รายซึ่งบุคคลในกลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมาย

1. คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
2. หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนได้เสียในการท่องเที่ยว เช่น ออป. โครงการหลวง โรงพยาบาล เป็นต้น
3. หน่วยงานภาคเอกชนที่มีส่วนได้เสียในการท่องเที่ยว เช่น มูเจ็ควิลลอร์ท บ้านพักเอกชน เป็นต้น
4. หน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น อบต. อำเภอ พช. เกษตรฯ เป็นต้น
5. หน่วยงานภาคเอกชนที่สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น มูลนิธิบ้านและที่อยู่อาศัย เป็นต้น
6. องค์กรชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น สภาองค์กรเอกชนมูเจ็ควิลลอร์ท เครือข่ายยุวพุทธ เป็นต้น
7. อื่นๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้เสีย

เครื่องมือที่ใช้การดำเนินการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนและกิจกรรมในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
๑. ประชาพิจารณ์ คัดเลือกภูมิ ปัญญาและ วัฒนธรรม ชุมชนเพื่อการ จัดการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชนจาก ฐานข้อมูลจาก งานวิจัยปี 2555	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม -แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เทคนิคและกระบวนการ -จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่ เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการ ดำเนินกิจกรรมทบทวนบทเรียนการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน -สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ เสียเกี่ยวกับประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามที่ได้กำหนดเค้าโครงประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ -บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้าน และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)
๒. รวบรวมองค์ ความรู้ภูมิ ปัญญาและ วัฒนธรรม ชุมชนเพื่อการ จัดการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม -แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม -แผนที่ชุมชน ประกอบด้วย -แผนที่ทางกายภาพ -แผนที่สังคม -แผนที่วัฒนธรรม	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้า (Triangulation)

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
	เทคนิคและกระบวนการ -ประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเพื่อให้เห็นความสำคัญการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของอำเภอกัลยาณิวัฒนาในพื้นที่ 4 พื้นที่เป้าหมาย -สัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามประเด็นการสัมภาษณ์ที่ได้สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน 4 พื้นที่เป้าหมาย -สนทนากลุ่มย่อยกับผู้รู้ ปราชญ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ได้วางไว้ร่วมกัน	
๓. ทบทวนและ ประชากรพิจารณา ฐานการเรียนรู้ ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรม ชุมชนเพื่อการ จัดการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม -แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เทคนิคและกระบวนการ -จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทบทวนบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน -สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามที่ได้กำหนดเค้าโครงประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ -บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนากล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่ม
การท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
๔. ประเมินความรู้ ทักษะและ ทัศนคติการนำ ชมของนักท่องเที่ยว ความหมาย ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ชุมชนก่อนเริ่ม กระบวนการ	เครื่องมือ -แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การนำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ เทคนิคและกระบวนการ -จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่ เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการ ดำเนินกิจกรรม นความรู้ ทักษะ และทัศนคติการ นำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ -บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการ ประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของ นักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ	สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) - วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป - ข้อมูลส่วนตัว - ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ - ข้อมูลด้าน สังคม - ข้อมูลการ ได้รับข่าวสารและการ ฝึกอบรม - วิเคราะห์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การนำชมของนักท่องเที่ยว ความหมายด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชนก่อนเริ่ม กระบวนการ
๕. การจัดการ ความรู้ภูมิ ปัญญาและ วัฒนธรรม ชุมชน	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 พื้นที่ เป้าหมายในอำเภอภักกลยาณวัฒนา -แบบบันทึกการสังเกต -การถอดบทเรียน เทคนิคและกระบวนการ	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
	-จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน -การสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มคณะกรรมการการท่องเที่ยว ผู้รู้/ปราชญ์ เยาชน และนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน -บันทึกการสังเกตจากเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการและการสนทนากลุ่มย่อย -ถอดบทเรียนการจัดการความรู้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
๖. ประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายในอำเภอกัลยาณิวัฒนา -แบบประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน -การถอดบทเรียน เทคนิคและกระบวนการ -จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน -ประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้แบบประเมินฯ ที่ร่วมกันพัฒนาตัวชี้วัดในข้างต้น -บันทึกการสังเกตจากเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) - วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป - ข้อมูลส่วนตัว - ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ - ข้อมูลด้านสังคม - ข้อมูลการได้รับข่าวสารและการฝึกอบรม - วิเคราะห์ผลการประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและ

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
	- ถอดบทเรียนการประเมินการจัดการ ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม	วัฒนธรรมเพื่อการ จัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
๗. ประเมินความรู้ ทักษะและ ทัศนคติการนำ ชมของนักท่องเที่ยว ความหมาย ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ชุมชนหลัง เสร็จสิ้น กระบวนการ	เครื่องมือ - แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การนำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ เทคนิคและกระบวนการ - จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่ เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการ ดำเนินกิจกรรม - ประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการ นำชมของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ - บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการ ประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของ นักท่องเที่ยวความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ	สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) - วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป - ข้อมูลส่วนตัว - ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ - ข้อมูลด้าน สังคม - ข้อมูลการ ได้รับข่าวสารและการ ผูกอบรม - วิเคราะห์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การนำชมของนักสื่ อยความหมายด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชนก่อนเริ่ม กระบวนการ สถิติ t-test วิเคราะห์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การนำชมของนักสื่ อยความหมายด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรม

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
		ชุมชนก่อนและหลัง กระบวนการจัดการ ความรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอย่างมี ส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ที่3 พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของ
กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
๘. เวทีชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน	เครื่องมือ - การประชุมเชิงปฏิบัติการ - การสนทนากลุ่ม - แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เทคนิคและกระบวนการ - จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน - สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
	-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	
๙. เวทีนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชนต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	เครื่องมือ -การประชุมเชิงปฏิบัติการ -การสนทนากลุ่ม -แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เทคนิคและกระบวนการ -จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน -สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน -บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	การถอดบทเรียน การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)
10. การจัดทัวร์นำร่องเพื่อทดสอบศักยภาพของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวรวมถึงทดสอบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์		

กิจกรรม	เครื่องมือ/เทคนิคที่ใช้	การวิเคราะห์ข้อมูล
โดยกำหนดนักท่องเที่ยวนับจำนวน 5-10 รายซึ่งในจำนวนนี้จะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านต่างๆ เพื่อประเมินความรู้และทักษะในการสื่อความหมายด้านสิ่งแวดล้อม (หมายเหตุ: เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการจัดกิจกรรมทัวร์นำร่องนี้แผนงานวิจัยจะเป็นผู้รับผิดชอบทั้งด้านงบประมาณและการดำเนินกิจกรรมเนื่องจากหลายโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัยนี้สามารถใช้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้เพื่อตอบคำถามวิจัยของแต่ละโครงการย่อยได้ตามตัวชี้วัดมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 5 ด้าน ซึ่งได้ใช้เป็นแนวทางหลักในที่ใช้ศึกษาวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้)		

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษา ประกอบไปด้วยระเบียบวิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้ผลการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การรวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การจัดทำเวทีชุมชนเพื่อทำประชาพิจารณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ชุมชน ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อกำหนดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว

เครื่องมือ

- การประชุมเชิงปฏิบัติการ
- แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม
- แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

เทคนิคและกระบวนการ

- จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทบทวนบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

-สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามที่ได้กำหนดเค้าโครงประเด็นการสัมภาษณ์ไว้

-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย

ผลการดำเนินการ

1.1 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านเตื่อหวาและวิถีชีวิตการเดินป่า ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดจันทร์ ไข่พูลู่ และอ่างปลา ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านมั่งและการทอผ้าใยกล้วย ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดเสาแดง ดอยอีตะมะ และจุดชมวิวพระอาทิตย์ขึ้น ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

2. รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกำหนดฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของคนในชุมชน จากนั้นจึงได้มีการรวบรวมองค์ความรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของคนในชุมชนเพื่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในฐานะเรียนรู้

เครื่องมือ

- การประชุมเชิงปฏิบัติการ
- แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม
- แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม
- แผนที่ชุมชน ประกอบด้วย
 - แผนที่ทางกายภาพ
 - แผนที่สังคม
 - แผนที่วัฒนธรรม

เทคนิคและกระบวนการ

-ประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเพื่อให้เห็นความสำคัญการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของอำเภอ กัลยาณิวัฒนาในพื้นที่ 4 พื้นที่เป้าหมาย

-สัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามประเด็นการสัมภาษณ์ที่ได้สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง คณะผู้วิจัยและชุมชน 4 พื้นที่เป้าหมาย

-สนทนากลุ่มย่อยกับผู้รู้ ปราชญ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ได้วางไว้ร่วมกัน

ผลการดำเนินการ

1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ

1.1 ฐานเรียนรู้บ้านเต๊ะหว่า

1.2 ฐานเรียนรู้เดินป่า

2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

2.1 ฐานเรียนรู้วัดจันทร์

2.2 ฐานเรียนรู้โพพหลู่

2.3 ฐานเรียนรู้อ่างปลา

3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

3.1 ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมบ้านม้ง

3.2 ฐานเรียนรู้ทอผ้าใยกล้วย

4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง

4.1 ฐานเรียนรู้วัดเสาแดง

4.2 ฐานเรียนรู้ดอยอิตะมะ

4.3 ฐานเรียนรู้จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น

3. ทบทวนและประชาสัมพันธ์ฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เครื่องมือ

-การประชุมเชิงปฏิบัติการ

-แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม

-แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

เทคนิคและกระบวนการ

-จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทบทวนบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

-สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามที่ได้กำหนดเค้าโครงประเด็นการสัมภาษณ์ไว้

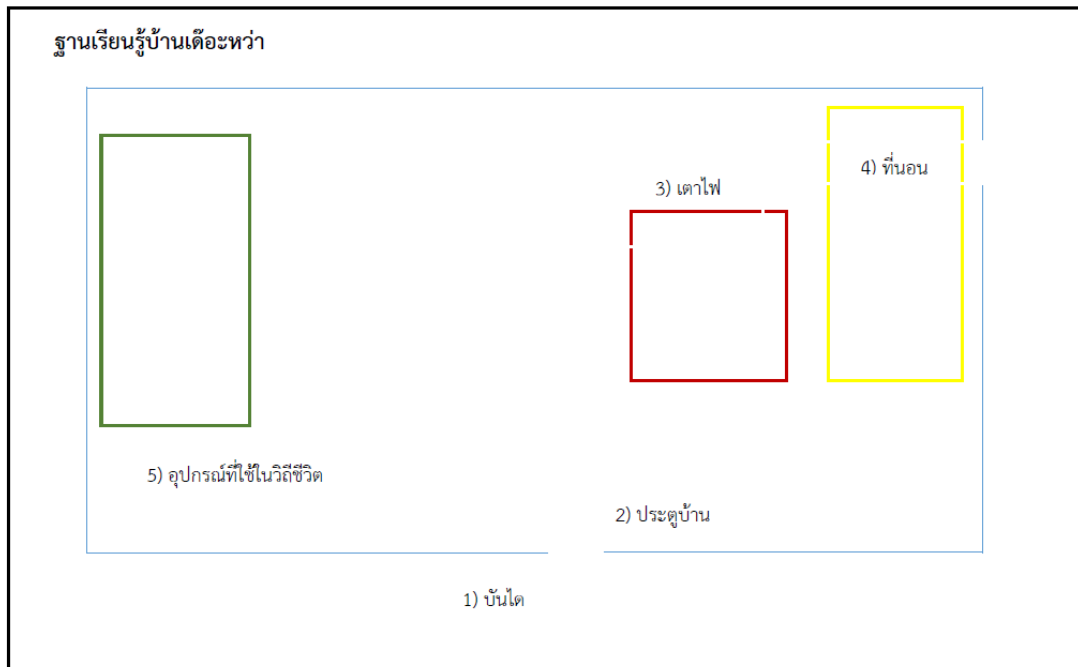
-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย

ผลการดำเนินการ

1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ

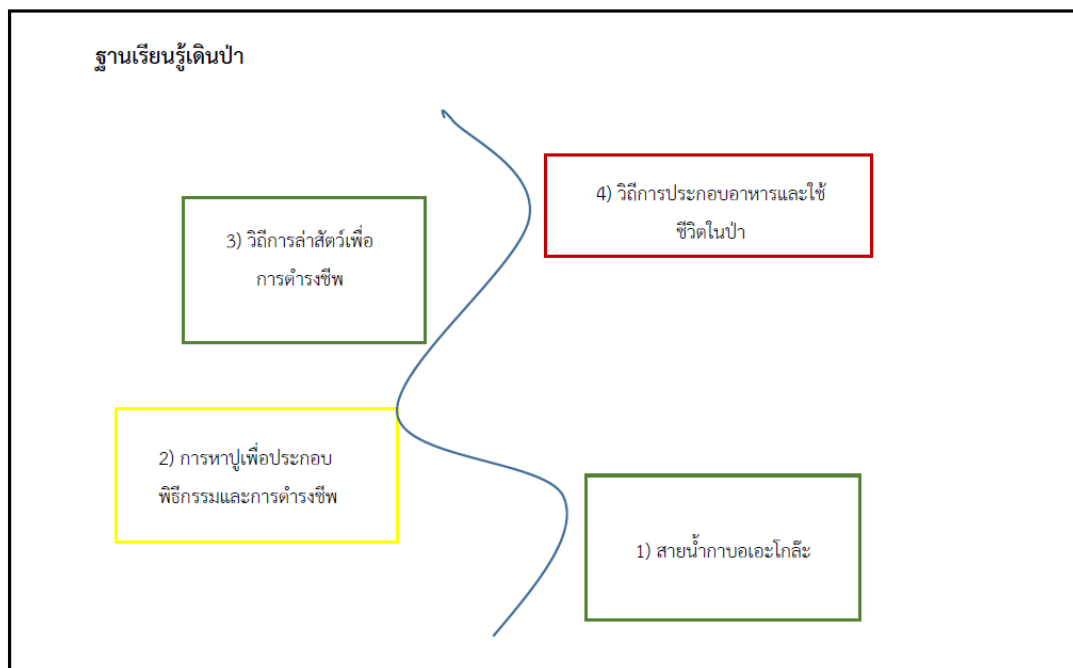
1.1 ฐานเรียนรู้บ้านเตอะหว้า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) บ้านไต่บ้าน
- 2) ประตูป้าน
- 3) เตาไฟ
- 4) ที่นอน
- 5) อุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิต

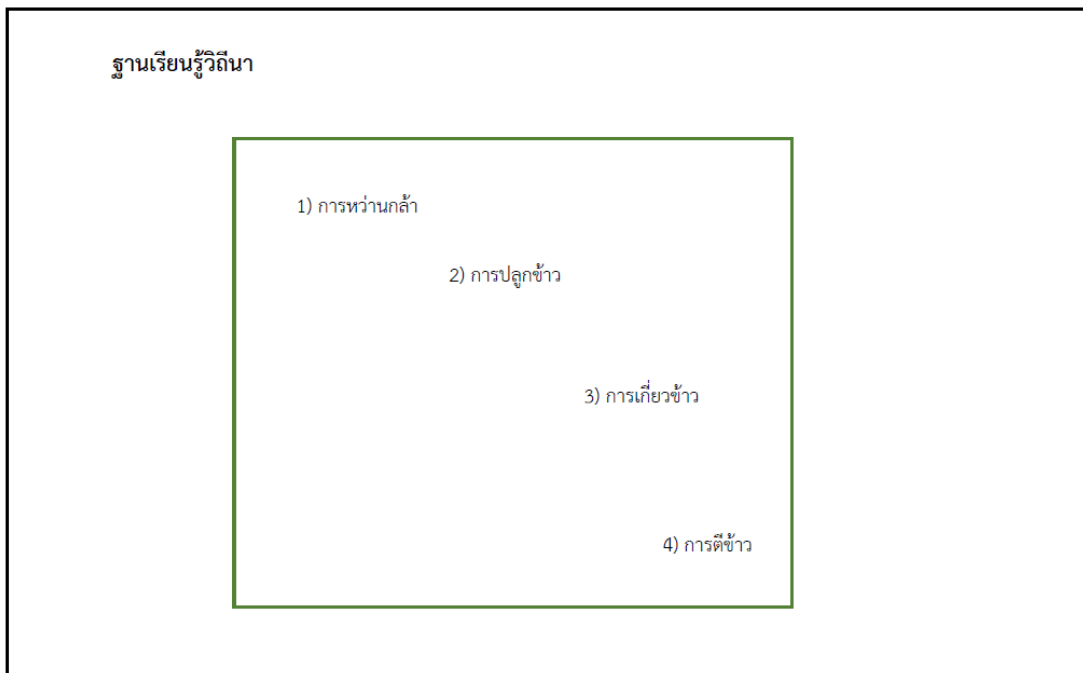
1.1.2 ฐานเรียนรู้ดินป่า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) สายน้ำกาบอะโอะโก๊ะ
- 2) การหาปูเพื่อประกอบพิธีกรรมและการดำรงชีพ
- 3) การล่าสัตว์เพื่อการดำรงชีพ
- 4) การประกอบอาหารและการใช้ชีวิตในป่า

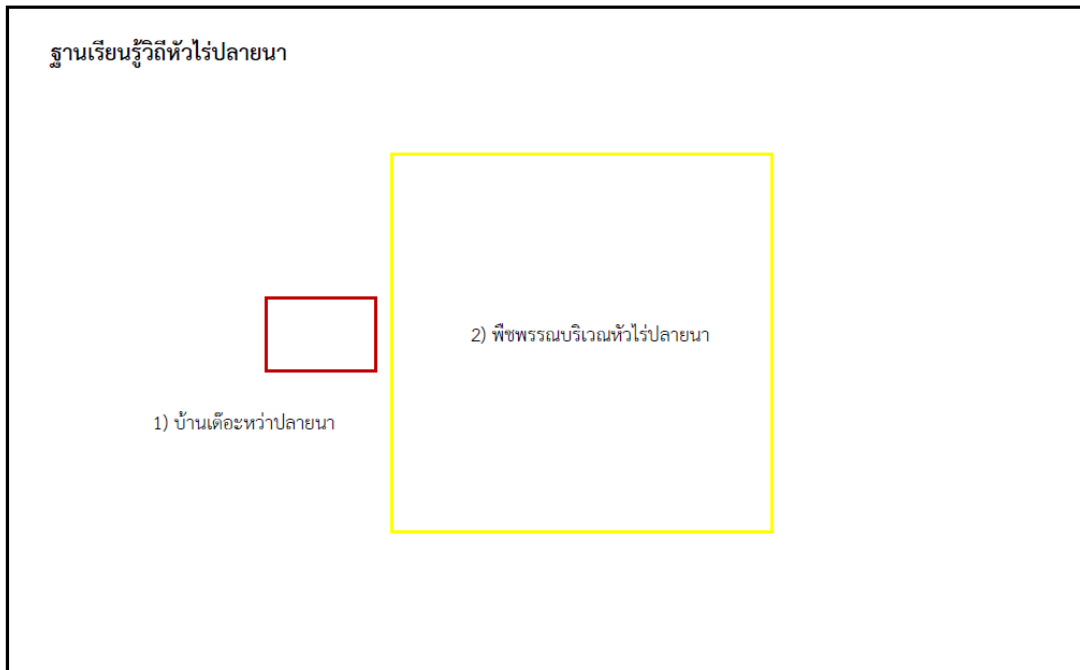
1.1.3 ฐานเรียนรู้วิถีนา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) การหว่านกล้า
- 2) การปลูกข้าว
- 3) การเกี่ยวข้าว
- 4) การตีข้าว

1.1.4 ฐานเรียนรู้วิถีหัวไร่ปลายนา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

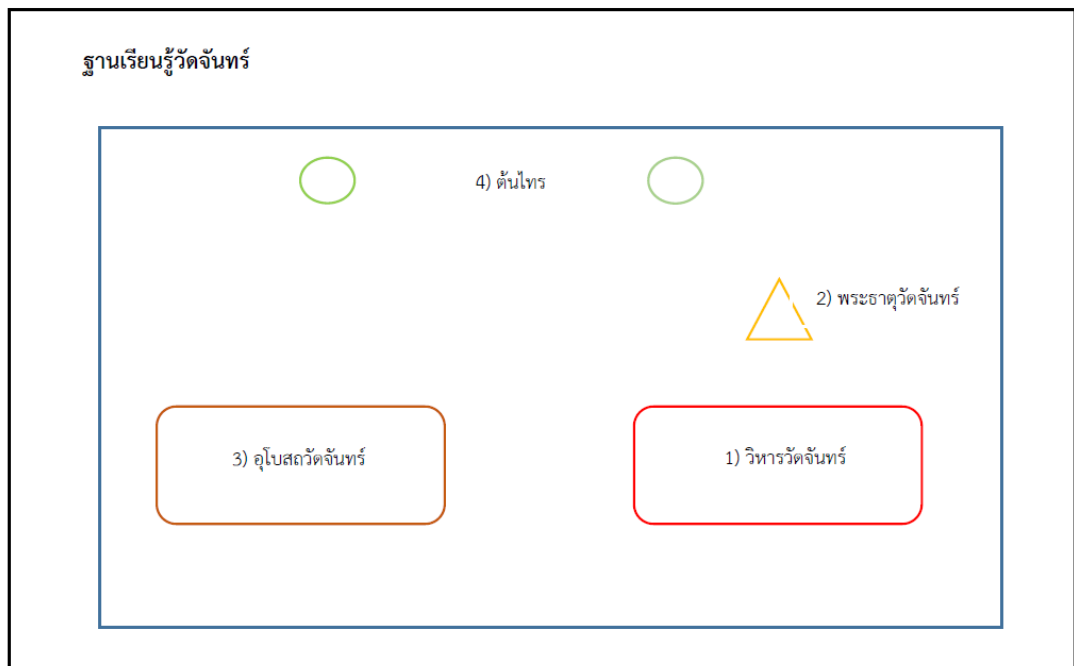
- 1) บ้านเตื่อะหว่าปลายนา
- 2) พิพิธภัณฑ์บริเวณหัวไร่ปลายนา

1.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

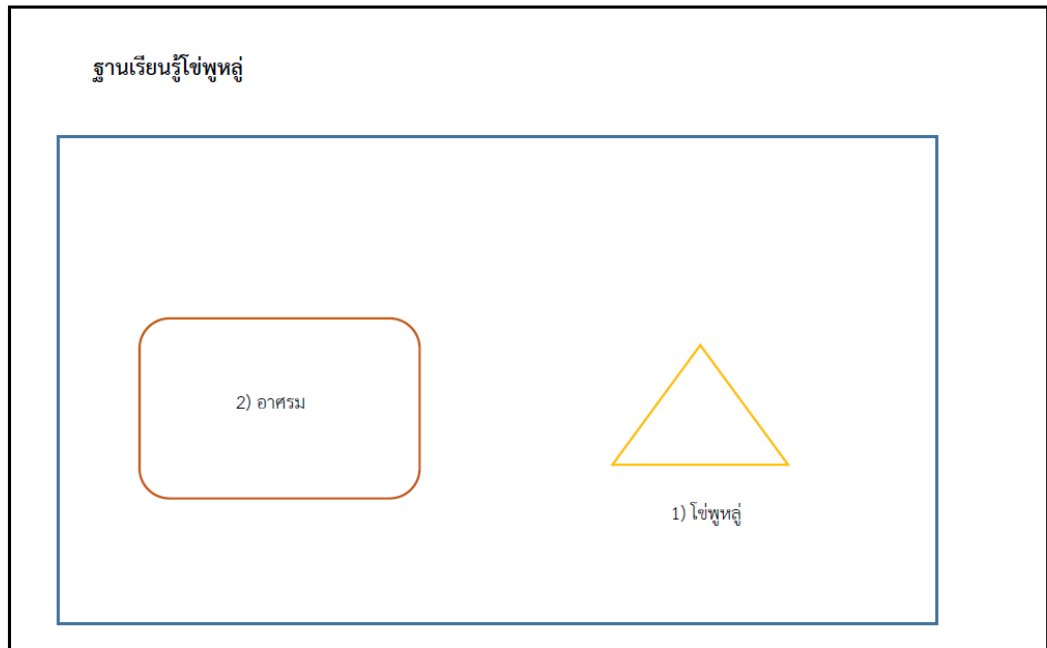
1.2.1 ฐานเรียนรู้วัดจันทร์ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) วิหารวัดจันทร์
- 2) พระธาตุวัดจันทร์
- 3) อุโบสถวัดจันทร์
- 4) ต้นไทร

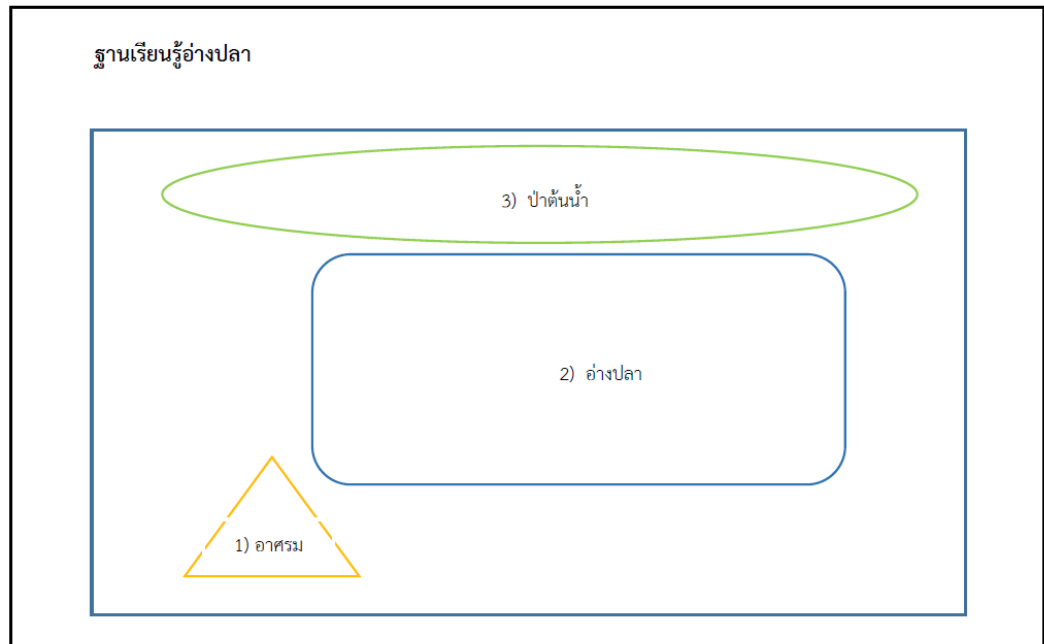
2.2 ฐานเรียนรู้झेพูลู่ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) อาศรม
- 2) ژهพูลู่

1.2.3 ฐานเรียนรู้อ่างปลา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

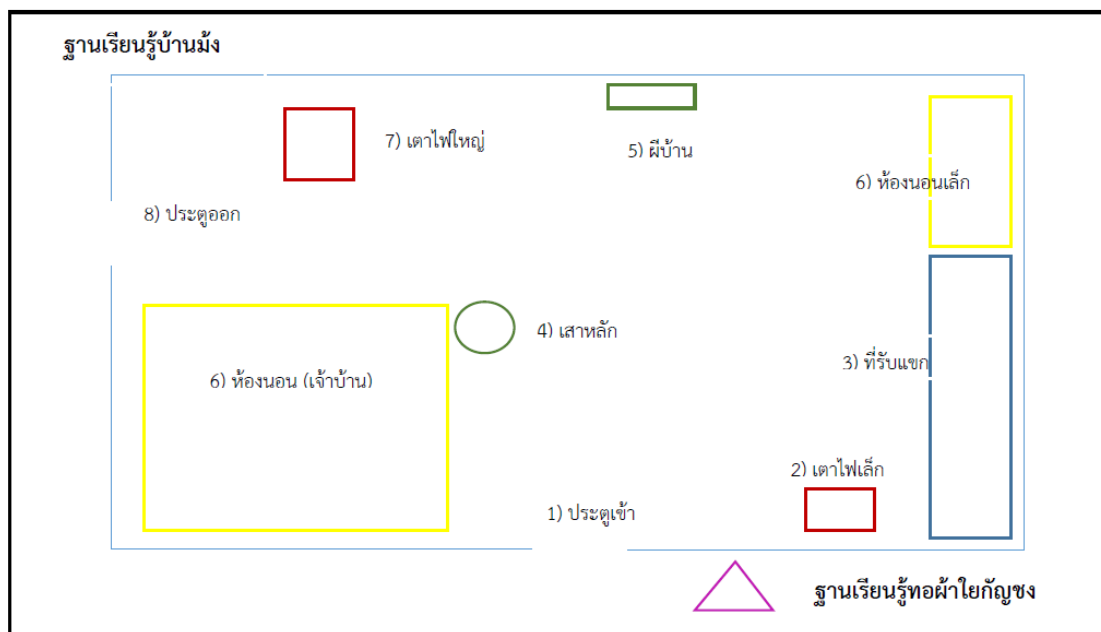
- 1) อาศรม
- 2) อ่างปลา
- 3) ป่าต้นน้ำ

1.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

1.3.1 ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมบ้านมั่ง ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) ประตูทางเข้า
- 2) เตาไฟเล็ก
- 3) ที่รับแขก
- 4) เสาหลักบ้าน
- 5) ฝับ้าน
- 6) ห้องนอน
- 7) เตาไฟใหญ่
- 8) ประตูทางออก

1.3.2 ฐานเรียนรู้ทอผ้าใยกล้วย

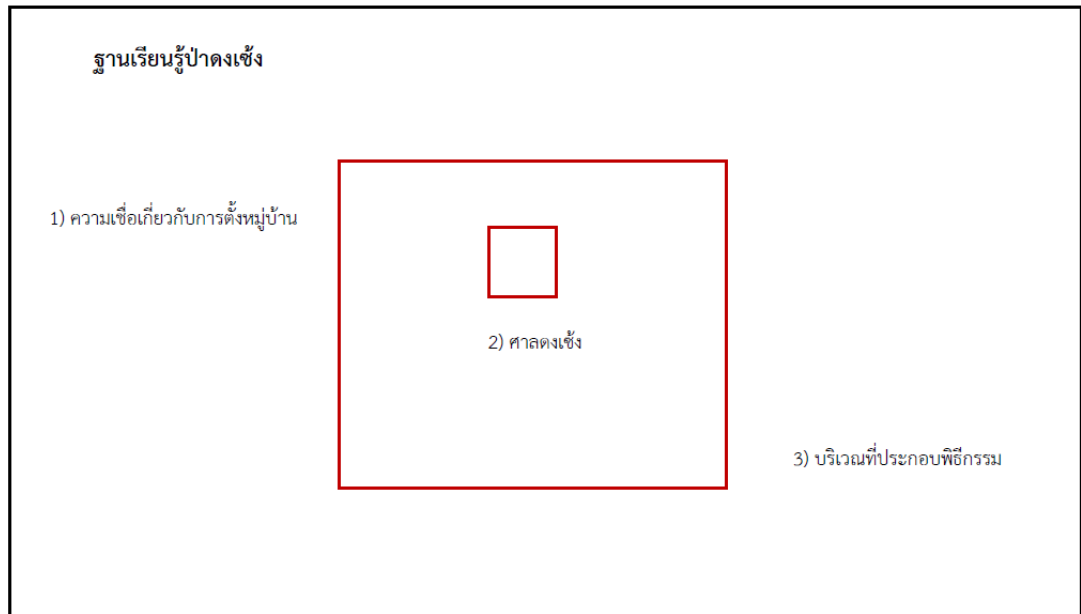
- 1) การลอกเส้นใยกล้วย
- 2) การตีเส้นใยกล้วย
- 3) การมัดเส้นใยกล้วย
- 4) การต้มเส้นใยกล้วย
- 5) การตากเส้นใยกล้วย
- 6) การทอเส้นใยกล้วย
- 7) การย้อมสีบนผ้าทอ
- 8) การปักลายบนผ้าทอ

ฐานเรียนรู้ผ้าทอใยกล้วย

<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>
1) การลอกเส้นใยกล้วย	2) การตีเส้นใยกล้วย	3) การมัดเส้นใยกล้วย
<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	
4) การต้มเส้นใยกล้วย	5) การตากเส้นใยกล้วย	
<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>	<input style="width: 40px; height: 40px; border: 2px solid red;" type="checkbox"/>
6) การทอเส้นใยกล้วย	7) การย้อมสีบนเนื้อผ้า	8) การปักลายบนเนื้อผ้า

1.3.3 ฐานเรียนรู้ป่าดงแซ้ง

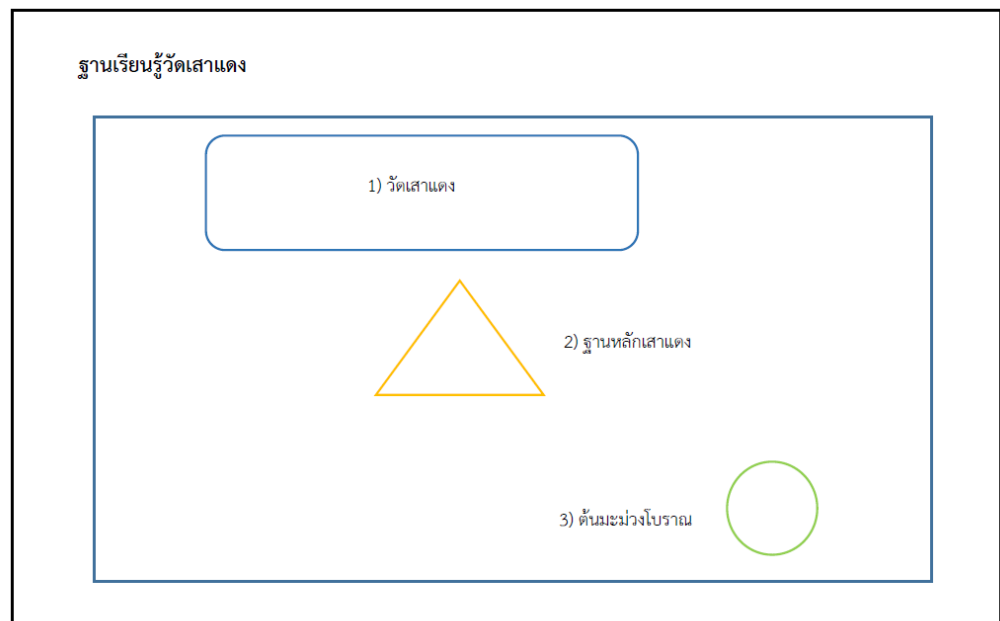
- 1) ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน
- 2) ศาลดงแซ้ง
- 3) บริเวณประกอบพิธีกรรม

1.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

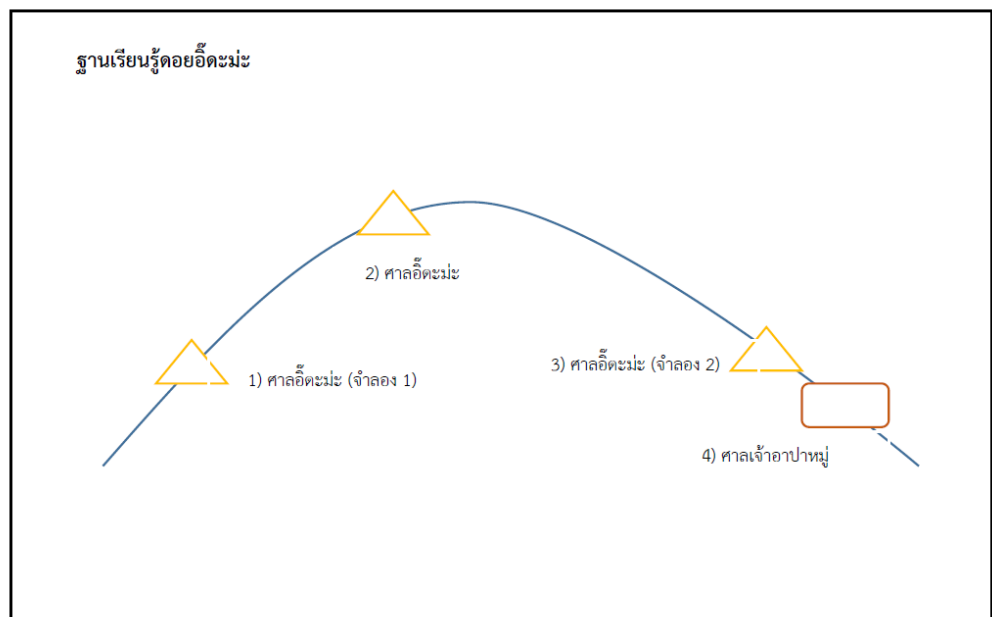
1.4.1 ฐานเรียนรู้วัดเสาดัง ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) วัดเสาดัง
- 2) ฐานหลักเสาดัง
- 3) ต้นมะม่วงโบราณ

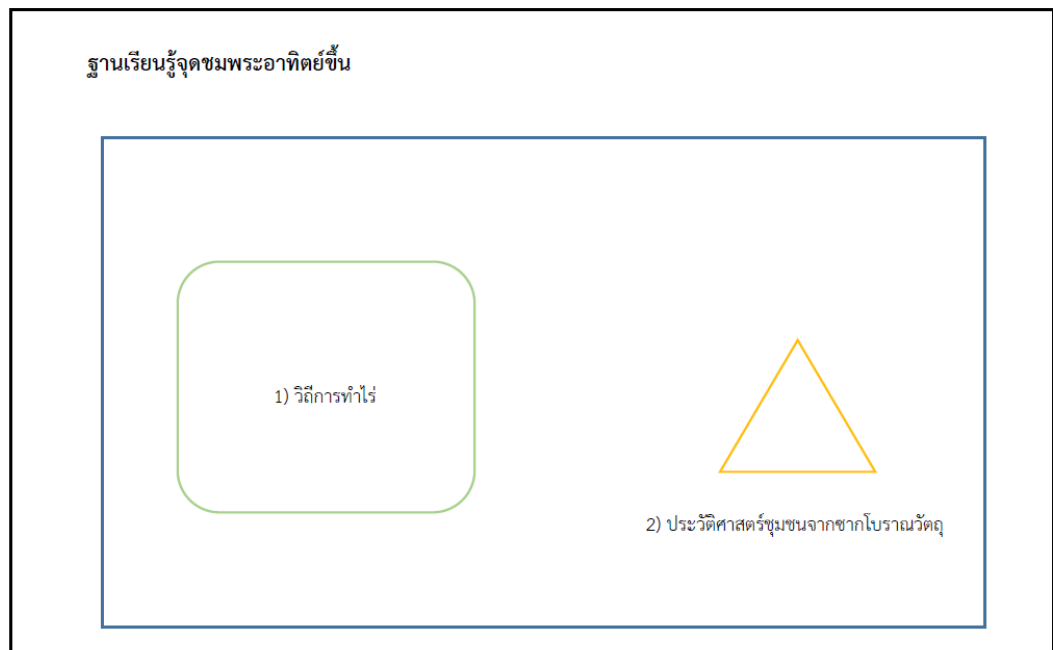
1.4.2 ฐานเรียนรู้ดอยอิตะมะ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) ศาลเจ้าอิตะมะ(จำลอง1)
- 2) ศาลเจ้าอิตะมะ
- 3) ศาลเจ้าอิตะมะ(จำลอง2)
- 4) ศาลเจ้าอาปาหมุ่

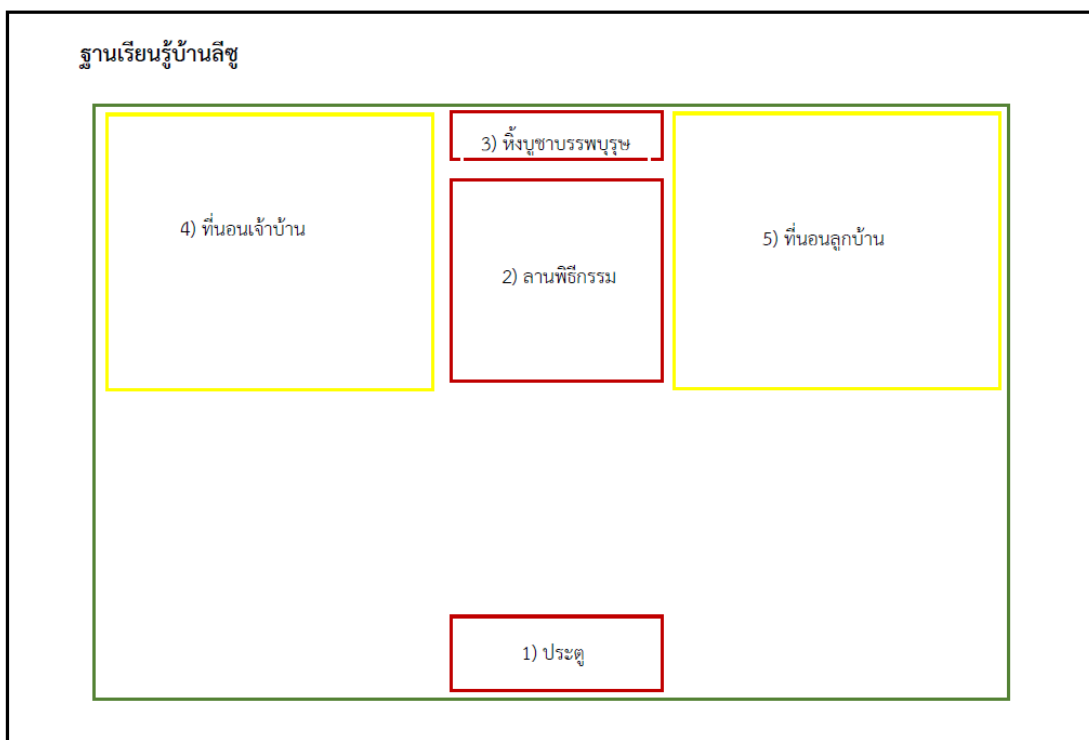
1.4.3 ฐานเรียนรู้จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้
ดังต่อไปนี้

- 1) วิธีการทำไร่
- 2) ประวัติศาสตร์ชุมชนจากซากโบราณวัตถุ

1.4.4 ฐานเรียนรู้บ้านลิซู่ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) ประตูทางเข้า
- 2) ลานพิธีกรรม
- 3) หิ้งบูชาบรรพบุรุษ
- 4) ที่นอนเจ้าบ้าน
- 5) ที่นอนลูกบ้าน

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนากล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1. ประเมินความรู้ทักษะและทัศนคติการนำชมของกล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

เครื่องมือ

-แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของกล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

เทคนิคและกระบวนการ

-จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม

-ประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของกล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของกล้องความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

ผลการดำเนินการ

จากตารางที่ 1 แสดงสภาพความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้าน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนการพัฒนา ของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจาก ชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป 2) ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่นต่อแหล่ง ท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน 3) ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชนแก่ผู้มาเยือน 4) ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน 5) ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของ ชุมชนให้คงอยู่ 6) ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็งในการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนโดยการ ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 7) ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มีอรรถาธิบายไม่ตื้นที่ตื้น มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการ ตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ และมีการตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้ งาน และ 8) ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์/ความ แตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมต่อไป

ในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) ได้แก่ กลุ่ม เหลือขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

**ตารางที่ 1 ความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิ
ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนการพัฒนา**

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ คะแนน	วัดจันทร์ คะแนน	ดงสาม หมื่น			ภาพรวม คะแนน
			คะแนน	เสาแดง คะแนน	คะแนน	
1) ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
2) ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่น ต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
3) ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้าน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนแก่ ผู้มาเยือน	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
4) ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและ องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมของชุมชน	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
5) ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบ สานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของ ชุมชนให้คงอยู่	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
6) ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็งในการ รักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของ ชุมชนโดยการประสานความร่วมมือ กับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอก ชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
7) ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อ ความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มี อธยาศัยไมตรีที่ดี มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการ	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง

เกณฑ์พิจารณา	ดงสาม				
	เหลือขอ	วัดจันทร์	หมื่น	เสาแดง	ภาพรวม
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
ตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การทองเที่ยวมี จำนวนเพียงพอ และมีการตรวจสอบ สภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน					
8) ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็น ส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็น เอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป	1	1	1	1	1
ค่าเฉลี่ย	1	1	1	1	1
	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง

2. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

เครื่องมือ

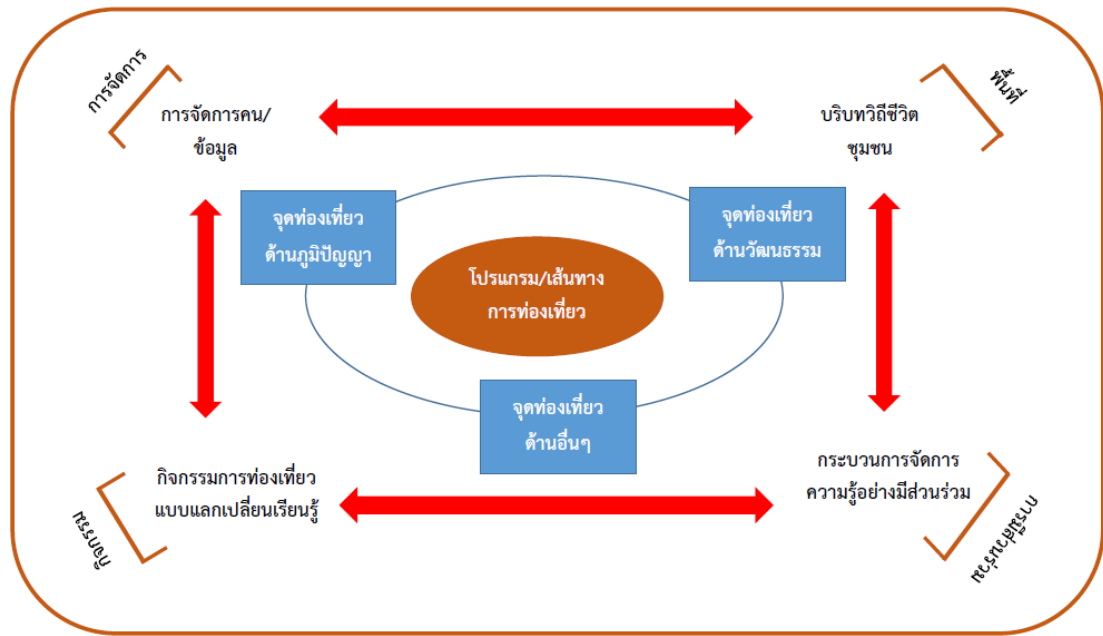
- การประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายในอำเภอกัลยาณิวัฒนา
- แบบบันทึกการสังเกต
- การถอดบทเรียน

เทคนิคและกระบวนการ

- จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - การสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มคณะกรรมการการท่องเที่ยว ผู้รู้/ปราชญ์ เยาวชน และนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
 - บันทึกการสังเกตจากเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการและการสนทนากลุ่มย่อย
 - ถอดบทเรียนการจัดการความรู้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลการดำเนินการ

กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

การพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ดังปรากฏในฐานเรียนรู้ของแต่ละชุมชน ดังนี้

1.1 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอได้กำหนดจุดท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม คือ ฐานเรียนรู้บ้านเดื่อหว้าและฐานเรียนรู้การเดินป่า

1.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ได้กำหนดจุดท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม คือ ฐานเรียนรู้วัดจันทร์ ฐานเรียนรู้โปงลาง และฐานเรียนรู้อ่างปลา

1.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านดงสามหมื่นได้กำหนดจุดท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม คือ ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตบ้านมั่งและฐานเรียนรู้วิถีการทอผ้าไหมกัญชง

1.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดังได้กำหนดจุดท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม คือ ฐานเรียนรู้วัดเสาดัง ฐานเรียนรู้ดอยอีตะมะ และฐานเรียนรู้จุดชมวิว

2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มีองค์ความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตามโปรแกรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้

3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน ดังนี้

3.1 เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ

3.1.1 ฐานเรียนรู้บ้านเตอะหว้า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้รู้ดังต่อไปนี้

บันไดบ้าน ประตูป้าน เตาไฟ ที่นอน และอุปกรณ์ที่ใช้ในวิถีชีวิต

3.1.2 ฐานเรียนรู้ดินป่า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ วิถีการทำนา วิธีการทำไร่ วิธีการใช้ชีวิตในป่า

3.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

3.2.1 ฐานเรียนรู้วัดจันทร์ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ วิหารวัดจันทร์ พระธาตุวัดจันทร์ อุโบสถวัดจันทร์ และต้นไทร

3.2.2 ฐานเรียนรู้โขงพู่หู่ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ อาศรมและ โขงพู่หู่

3.2.3 ฐานเรียนรู้อ่างปลา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ อาศรม อ่างปลา และป่าต้นน้ำ

3.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

3.3.1 ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมบ้านมั่ง ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ ประตูทางเข้า เตาไฟเล็ก ที่รับแขก เสาหลักบ้าน ฝับ้าน ห้องนอน เตาไฟใหญ่ และประตูทางออก

3.3.2 ฐานเรียนรู้ทอผ้าใยกล้วย ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ การลอกเส้นใยกล้วย การตีเส้นใยกล้วย การบิดเส้นใยกล้วย การต้มเส้นใยกล้วย การตากเส้นใยกล้วย การทอเส้นใยกล้วย การย้อมสีบนผ้าทอ และการปักลายบนผ้าทอ

3.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

3.4.1 ฐานเรียนรู้วัดเสาดัง ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ วัดเสาดัง ฐานหลักเสาดัง และต้นมะม่วงโบราณ

3.4.2 ฐานเรียนรู้ดอยอิตะมะ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ ศาลเจ้าอิตะมะ(จำลอง1) ศาลเจ้าอิตะมะ ศาลเจ้าอิตะมะ(จำลอง2) และศาลเจ้าอาปาหมุ่

3.4.3 ฐานเรียนรู้จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ วิธีการทำไร่ และประวัติศาสตร์ชุมชนจากซากโบราณวัตถุ

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นพัฒนานักสื่อความหมายโดยให้ผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวให้แก่ักสื่อความหมายเพื่อให้นักสื่อความหมายได้เข้าใจและจดจำเพื่อจะนำไปใช้ในการสื่อสารแก่ผู้มาเยือน

4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นการยกระดับนักสื่อความหมายเดิมที่มีประสบการณ์ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถถ่ายทอดและพัฒนานักสื่อความหมายรุ่นใหม่เพื่อถ่ายทอดการเป็นนักสื่อความหมายชุมชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักสื่อความหมายเพื่อให้มีองค์ความรู้ที่กว้างขวางและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่คนในชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว และฐานเรียนรู้ของจุดท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบทอดสืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้หมายถึงความรวมถึงการสื่อสารระหว่างนักสื่อความหมายกับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวด้วยกัน แต่หากจะให้เป็นการพัฒนาถึงเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้คือ ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าในอำเภอภักดีพัฒนา เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างแท้จริง

3. ประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

เครื่องมือ

- การประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายในอำเภอกัลยาณิวัฒนา
- แบบประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
- การถอดบทเรียน

เทคนิคและกระบวนการ

- จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน
- ประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้แบบประเมินที่ร่วมกันพัฒนาตัวชี้วัดในข้างต้น
- บันทึกการสังเกตจากเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ
- ถอดบทเรียนการประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม

ผลการดำเนินการ

1. สภาพการจัดการความรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

จากตารางที่ 2 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ 5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก 7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ และ 8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ

ในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง” (ค่าเฉลี่ย 0.87) ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 0.87, 0.87, 0.87 และ 0.87 ตามลำดับ)

ตารางที่ 2 สภาพการจัดการความรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ	วัดจันทร์	ดงสามหมื่น		เสาแดง	ภาพรวม
			หมื่น	เสาแดง		
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1	1	1	1	1	1
	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1	1	1	1	1	1
	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
	0	0	0	0	0	0

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ	วัดจันทร์	ดงสาม		
			หมื่น	เสาแดง	ภาพรวม
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ควรปรับปรุง
4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	0.87	0.87	0.87	0.87	0.87
	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง

2. ผลการจัดการความรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนและหลังการพัฒนา

จากตารางที่ 3 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ 5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก 7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ และ 8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ

หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.87) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.87, 1.87, 1.87 และ 1.87 ตามลำดับ) ซึ่งสามารถอธิบายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 8 ประเด็นได้ดังนี้

1. ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

2. ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

3. ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

4. ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

5. ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

6. ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

7. ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50ตามลำดับ)

8. ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จพบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50ตามลำดับ)

ตารางที่ 3 สภาพการจัดการความรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนและหลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง
4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิต	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
ในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว										
6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
ค่าเฉลี่ย	1	1.87	1	1.87	1	1.87	1	1.87	1	1.87
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี

4. ประเมินความรู้ทักษะและทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนหลังเสร็จสิ้นกระบวนการ

เครื่องมือ

-แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

เทคนิคและกระบวนการ

-จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม

-ประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

ผลการดำเนินการ

จากตารางที่ 4 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป 2) ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน 3) ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนแก่ผู้มาเยือน 4) ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน 5) ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ 6) ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็งในการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนโดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 7) ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มีอรรถาธิบายที่ดียิ่ง มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ และมีการตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน และ 8) ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้าน

ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ) ซึ่งสามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 8 ประเด็นได้ดังนี้

1.1 ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.2 ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.3 ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนแก่ผู้มาเยือน พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.4 ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.5 ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.6 ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็งในการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนโดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.7 ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มีอธยาศัยไมตรีที่ดี มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ และมีการตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

1.8 ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิปัญญา

และวัฒนธรรมต่อไป พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.26) โดยทั้ง 4 กลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหลื่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)

ตารางที่ 4 ความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชนหลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	เหลื่อซอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
1) ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
2) ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
3) ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนแก่ผู้มาเยือน	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
4) ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
5) ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
6) ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็งในการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนโดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
7) ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อความหมายนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มีอรรถาธิบายไม่ตื้นที่ตื้น มีไหวพริบปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ และมีการ	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
ตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน										
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
8) ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้อบรมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป										
ค่าเฉลี่ย	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี

วัตถุประสงค์ที่ 3 พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1. เวทีชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครื่องมือ

- การประชุมเชิงปฏิบัติการ
- การสนทนากลุ่ม
- แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

เทคนิคและกระบวนการ

-จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

-สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

-บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย

ผลการดำเนินการ

จากการรวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนทำให้สามารถมองเห็นแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้ คือ วิธีการทำนา วิธีการทำไร่ วิธีการใช้ชีวิตในป่า ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้เดินป่า

2. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วัฒนธรรมประเพณีประจำปีของวัดจันทร์ เช่น พิธีชะเซ่ เป็นต้น ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วัดจันทร์และโข่พู่หลู่

3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ ประเพณีกินเจและวิธีการทอผ้าใยกล้วย ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วิถีชีวิตบ้านม้งและฐานเรียนรู้วิธีการทอผ้าใยกล้วย

4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือวิธีการทำไร่และแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้จุดชมอาทิตย์ขึ้น

2. เวทีนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย

เครื่องมือ

- การประชุมเชิงปฏิบัติการ
- การสนทนากลุ่ม
- แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

เทคนิคและกระบวนการ

- จัดเวทีการประชุมชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่เป้าหมายเพื่อนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
- สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
- บันทึกข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุมชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย

ผลการดำเนินการ

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ

กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีช้าว

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านห้วยฮ่อม
- 11.00 น. ถึงบ้านห้วยฮ่อม รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 14.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน ชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 16.00 น. เข้าที่พักและพักผ่อนอริยาบถ
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีช้าว ดูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จาริต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาวิถีชีวิตการทำนาและการทำไร่ชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จาริต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดบ้านจันทร์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมากว่า 200 ปี ขึ้นไปกราบนมัสการโขโพธิ์โหล่นเนินสูงเพื่อชมทิวทัศน์ยามเช้าของบ้านวัดจันทร์
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกากะญอบ้านวัดจันทร์
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านวัดจันทร์สู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวตัวอย่างรายการท่องเที่ยวกลุ่มบ้านวัดจันทร์
กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีชะโง

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านวัดจันทร์
- 11.00 น. ถึงบ้านวัดจันทร์ รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว
และทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.30 น. เข้าที่พักเพื่อเก็บสัมภาระและพักผ่อนรียาบท
- 15.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้า การจักสาน และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จับน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีชะโงในช่วงเช้า ณ วัดบ้านจันทร์ ดูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวปกา
เกอะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จารีต ที่พึงพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาป่าต้นน้ำบ้านวัดจันทร์ ชมความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำ น้ำออก
แหล่งต้นกำเนิดน้ำปิงที่หล่อเลี้ยงคนไทยทั่วประเทศ
- 15.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 17.00 น. เข้าร่วมพิธีชะโงในช่วงเย็น
- 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว
ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดบ้านจันทร์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมากว่า 200 ปี
ขึ้นไปกราบนมัสการโขโพนโหล่นเนินสูงเพื่อชมทิวทัศน์ยามเช้าของบ้านวัด
จันทร์
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกาเกอะญอบ้านวัดจันทร์
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านวัดจันทร์สู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านดงสามหมื่น
กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีเลี้ยงป่าดงแข่ง

วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทรมุ่งสู่บ้านดงสามหมื่น โดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านดงสามหมื่น รับประทานอาหารน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสัมภาระเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้าไหมกัญชง การปักผ้า การตีมีด และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีเลี้ยงป่าดงแข่ง ดูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวม้งที่มีความผูกพันกับ ธรรมชาติและให้ความสำคัญกับธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาวิถีชีวิตเกษตรธรรมชาติของชาวม้งบนดอยดงสามหมื่นที่มีพืชพันธุ์ หลากหลาย
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวม้งบ้านดงสามหมื่น
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีไหว้เทพเจ้า
วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทรมุ่งสู่บ้านเสาดัง
โดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านเสาดัง รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และ
ทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสัณหาเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินเที่ยวชมวัดเสาดัง โครงการในพระราชดำริ และทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีไหว้เทพเจ้า คู่วิถีชีวิตลึซุที่เคารพธรรมชาติผ่านพิธีกรรมการ
ไหว้เทพเจ้า
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาธรรมชาติบนดอยศาลเจ้า(ดอยอีต๊ะ) เป็นดอยที่มีเทพเจ้าและสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองชาวลึซุบ้านเสาดัง อันเป็นที่มาของพิธีกรรมนี้
- 16.00 น. กลับมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว
ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ตื่นขึ้นมามากบาตรพร้อมชมพระอาทิตย์ขึ้นบนวัดเสาดัง
- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวลึซุ
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

ผลการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น (ตามมาตรฐานการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 3)

1. สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

จากตารางที่ 5-8 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนาของกลุ่ม
การท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า

ผลการประเมินชุมชนท่องเที่ยวตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 3 เกี่ยวกับการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย 4 ประเด็นหลัก
ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทาง
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎ
กติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรม
ของแขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม อยู่ระดับ
“ควรปรับปรุง” (ค่าเฉลี่ย 0.50) ไม่ว่าจะเป็นบ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น บ้านเสาดแดง หรือกลุ่ม
เหล่ขอ (ค่าเฉลี่ย 0.60, 0.55, 0.55 และ 0.56 ตามลำดับ) และหากพิจารณารายประเด็นสามารถ
อภิปรายได้ดังนี้

กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น

1) การรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ
วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหล่ขอ ยังไม่ได้ดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ยังไม่ได้ดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ยังไม่ได้ดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดแดง ยังไม่ได้ดำเนินการ

2) การรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของ
ชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหล่ขอ มีการดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ มีการดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น มีการดำเนินการแต่ยังไม่เป็นระบบ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดแดง ยังไม่ได้ดำเนินการ

กลุ่มการท่องเที่ยวที่มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง

- 1) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น
 - เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
- 2) กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง
 - เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
- 3) เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ
 - เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพิ่ม
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง กำลังอยู่ในระหว่างพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
- 4) มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการค้นหาและพัฒนานักสื่อความหมาย
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการค้นหาและพัฒนานักสื่อความหมาย
 - กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการค้นหาและพัฒนานักสื่อความหมาย

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการค้นหา และพัฒนานักสื่อความหมาย

5) มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ยังไม่มีการดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ยังไม่มีการดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ยังไม่มีการดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง ยังไม่มีการดำเนินการ

กลุ่มการท่องเที่ยวมีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

1) มีการระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง ดำเนินการแล้ว

3) มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ดำเนินการแล้ว

5) มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ดำเนินการแล้ว
- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ดำเนินการแล้ว

กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

1) มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ดำเนินการแล้วและกำลังอยู่ในระหว่างการยกระดับขึ้นเป็นปราชญ์ชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ดำเนินการแล้วและกำลังอยู่ในระหว่างการยกระดับขึ้นเป็นปราชญ์ชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ดำเนินการแล้วและกำลังอยู่ในระหว่างการยกระดับขึ้นเป็นปราชญ์ชุมชน

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ดำเนินการแล้วและกำลังอยู่ในระหว่างการยกระดับขึ้นเป็นปราชญ์ชุมชน

2) กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน

- เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ดำเนินการแล้วและกำลังดำเนินการอยู่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปด้วยกระบวนการจัดการความรู้

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ดำเนินการแล้วและกำลังดำเนินการอยู่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปด้วยกระบวนการจัดการความรู้

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ดำเนินการแล้วและกำลังดำเนินอยู่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปด้วยกระบวนการจัดการความรู้

- กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ดำเนินการแล้วและกำลังดำเนินอยู่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปด้วยกระบวนการจัดการความรู้

ตารางที่ 5 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา : กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเผยแพร่ข้อมูล

เกณฑ์พิจารณา	แหล่งขอ	วัดจันทร์	ดงสามหมื่น	เสาแดง	ภาพรวม
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
1. กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น และการเผยแพร่ข้อมูล					
1) มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ	0	0	0	0	0.00
	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ควรปรับปรุง
2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้	1	1	1	1	1
	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	0.50	0.50	0.50	0.50	0.50
	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง	ควรปรับปรุง

ตารางที่ 6 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา : มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ	วัดจันทร์	ดงสามหมื่น	เสาแดง	ภาพรวม
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
2. กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น และการเผยแพร่ข้อมูล					
1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น	1 ปานกลาง	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0.25 ควรปรับปรุง
5 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0.00 ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ย	0.80 ปานกลาง	0.60 ควรปรับปรุง	0.60 ควรปรับปรุง	0.60 ควรปรับปรุง	0.65 ควรปรับปรุง

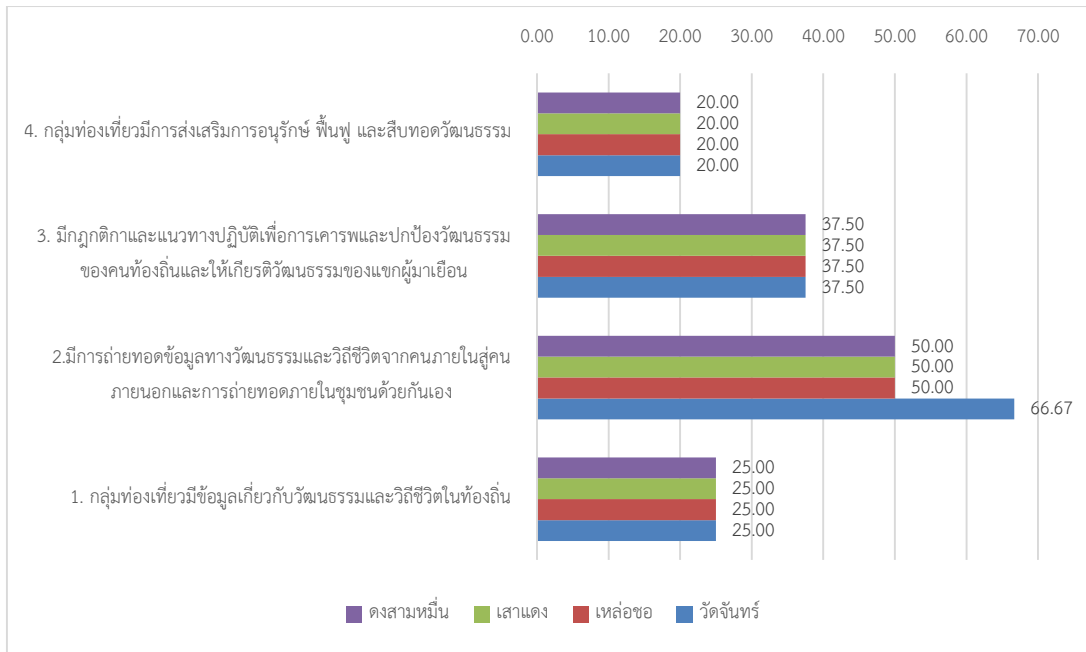
ตารางที่ 7 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา : มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ	วัดจันทร์	ดงสามหมื่น	เสาแดง	ภาพรวม
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
3. มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน					
1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมี การให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว รับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ ชุมชนกำหนด	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0.00 ควร ปรับปรุง
2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตน ตามระเบียบของชุมชนและเป็น แบบอย่างที่ดี	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้าน วัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับ ทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกัน กับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0 ไม่มี	0.00 ควร ปรับปรุง
4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวน และส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่ม ท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจ วัฒนธรรมที่แตกต่างของแขกผู้มาเยือน	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง	1 ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	0.60	0.60	0.60	0.60	0.60
	ควร ปรับปรุง	ควร ปรับปรุง	ควร ปรับปรุง	ควร ปรับปรุง	ควร ปรับปรุง

ตารางที่ 8 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา : กลุ่ม
ท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ	วัดจันทร์	ดงสาม		ภาพรวม
			หมื่น	เสาแดง	
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
4. กลุ่มท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม					
1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา	1	1	1	1	1
บุคคลตัวอย่างของชุมชน	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมใน	0	0	0	0	0.00
กิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอด	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ควร
วัฒนธรรมในชุมชน					ปรับปรุง
ค่าเฉลี่ย	0.50	0.50	0.50	0.50	0.50
	ควร	ควร	ควร	ควร	ควร
	ปรับปรุง	ปรับปรุง	ปรับปรุง	ปรับปรุง	ปรับปรุง

ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

ภาพที่ 1 ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

2. หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา

ตารางที่ 9 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา
กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอก่อนการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนก่อนพัฒนา	หลักฐาน
3. การจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น		
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น	1	รายงานผลการดำเนินงานโครงการหลวง/มจร./มทร.ล้านนา
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา	0	-ไม่มี-
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว

ตารางที่ 10 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนา
กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ก่อนการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนก่อนพัฒนา	หลักฐาน
3. การจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น		
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น	1	รายงานผลการดำเนินงานโครงการหลวง/มจร./มทร.ล้านนา
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา	0	-ไม่มี-
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว

ตารางที่ 11 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนากลุ่ม
ท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ก่อนการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนก่อน พัฒนา	หลักฐาน
3. การจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น		
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น	1	รายงานผลการดำเนินงานโครงการหลวง/ มจร./มทร.ล้านนา
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทาง วัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายใน สู่คนภายนอก และการถ่ายทอด ภายในชุมชนด้วยกันเอง	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการ เรียนรู้ในเส้นทางาท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐาน การเรียนรู้ในเส้นทางาท่องเที่ยว
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติ เพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรม ของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติ วัฒนธรรมของแขกผู้มา	0	-ไม่มี-
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการ อนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการ เรียนรู้ในเส้นทางาท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐาน การเรียนรู้ในเส้นทางาท่องเที่ยว

ตารางที่ 12 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ก่อนการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนก่อนพัฒนา	หลักฐาน
3. การจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น		
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น	1	รายงานผลการดำเนินงานโครงการหลวง/มจร./มทร.ล้านนา
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา	0	-ไม่มี-
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม	1	-โปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว -พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว

3. แนวทางการศึกษาและพัฒนาศักยภาพในการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น (ตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 3)

3.1 กระบวนการร่วมที่ใช้ในการศึกษาและพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น

3.1.1 การศึกษาดูงานเพื่อศักยภาพของนักท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
ชุมชน (แผนงานวิจัยรับผิดชอบ)

3.1.2 การจัดอบรมเพื่อพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
(แผนงานวิจัยรับผิดชอบ)

3.1.3 การจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและ
วัฒนธรรมชุมชน (แผนงานวิจัยรับผิดชอบ)

3.1.4 การจัดทัวร์นำร่องเพื่อทดสอบศักยภาพของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและ
วัฒนธรรมชุมชน (แผนงานวิจัยรับผิดชอบ)

3.2 กระบวนการที่ใช้ในการศึกษาและพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน การจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นทั้ง 4 กลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ เทคนิคและกระบวนการ ดังนี้

3.2.1 กระบวนการศึกษาและพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการ
จัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นด้านการจัดการความรู้ของกลุ่ม

3.2.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ มีดังนี้ การประชุมเชิงปฏิบัติการ
แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และแผนที่ชุมชน ซึ่งประกอบด้วย
แผนที่ทางกายภาพ แผนที่สังคม และแผนที่วัฒนธรรม

3.2.1.2 เทคนิคและกระบวนการ มีดังต่อไปนี้

- ประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเพื่อให้เห็นความสำคัญการรวบรวมข้อมูล
พื้นฐานของชุมชน
- สัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามประเด็นการสัมภาษณ์ที่ได้สร้างความเข้าใจร่วมกัน
ระหว่างคณะผู้วิจัยและชุมชน
- สนทนากลุ่มย่อยกับผู้รู้ ปราชญ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้
ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ได้วางไว้ร่วมกัน

3.2.2 กระบวนการศึกษาและพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นด้านการจัดการความรู้ของชุมชน

3.2.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ มีดังนี้ การประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ แบบบันทึกการสังเกต และการจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็น

3.2.2.2 เทคนิคและกระบวนการ มีดังต่อไปนี้

- ประชุมเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเพื่อให้เห็นความสำคัญการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นด้านการจัดการความรู้ของชุมชน

- สนทนากลุ่มย่อยกับผู้รู้ ปรชาญ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสีย

- จัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. สภาพการจัดการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนา (ตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านที่ 3)

4.1 สภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา

จากตารางที่ 13-16 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวที่มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบต่อวัฒนธรรม หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.26) โดยทั้ง 4 กลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.20, 1.33, 1.38 และ 1.15 ตามลำดับ) ซึ่งสามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 4 ประเด็นได้ดังนี้

1. กลุ่มท่องเที่ยวที่มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.25) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี”

ได้แก่ กลุ่มหล่อขอและบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50) และกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น (ค่าเฉลี่ย 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

1.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆในภาพรวมของ 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยทั้ง 4 กลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

1.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้ ในภาพรวมของ 4 กลุ่มมีการปฏิบัติ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มหล่อขอและบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50) และกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น (ค่าเฉลี่ย 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

2. มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเองในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.20) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มดงสามหมื่น (ค่าเฉลี่ย 1.40) และกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.20, 1.20 และ 1.00 ตามลำดับ)

2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น ในภาพรวมของ 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 2.00) โดยทั้ง 4 กลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 2.00, 2.00, 2.00 และ 2.00 ตามลำดับ)

2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัส วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง ในภาพรวมของ 4 กลุ่มมีการปฏิบัติ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มหล่อขอและดงสามหมื่น (ค่าเฉลี่ย 2.00, 2.00) และกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ บ้านวัดจันทร์ บ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมาย เรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจในภาพรวมของ 4 กลุ่มมีการปฏิบัติ

“ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มบ้านวัดจันทร์และดงสามหมื่น (ค่าเฉลี่ย 2.00, 2.00) และกลุ่มการท่องเที่ยวการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอและบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

2.5 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง” (ค่าเฉลี่ย 0.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 0.00, 0.00, 0.00 และ 0.00 ตามลำดับ)

3. มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือนในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.60) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.60, 1.60, 1.60 และ 1.60 ตามลำดับ)

3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนดในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.60) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.60, 1.60, 1.60 และ 1.60 ตามลำดับ)

3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.60) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.60, 1.60, 1.60 และ 1.60 ตามลำดับ)

3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือนในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.60) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.60, 1.60, 1.60 และ 1.60 ตามลำดับ)

4. กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ พันธุ์ และสืบทอดวัฒนธรรมในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

4.1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชนในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ พันธุ์ และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) โดยกลุ่มการท่องเที่ยวมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ กลุ่มเหลือขอ บ้านวัดจันทร์ ดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

ตารางที่ 13 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา : กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น และการเผยแพร่ข้อมูล

เกณฑ์พิจารณา	แหล่งขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
1. กลุ่มท่องเที่ยวมีฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น และการเผยแพร่ข้อมูล										
1) มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1.5
ค่าเฉลี่ย	0.50	1.00	0.50	1.50	0.50	1.50	0.50	1.00	0.5	1.25
	ควรปรับปรุง	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ดี	ควรปรับปรุง	ดี	ควรปรับปรุง	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ปานกลาง

ตารางที่ 14 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา : กลุ่มท่องเที่ยวมีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง

เกณฑ์พิจารณา	แหล่งขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
2. การถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง										
1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี
2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1.5
	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1.5
	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็น	1	1	0	1	0	1	0	1	0.25	1
	ปานกลาง	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
นักสื่อความหมายท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น 5 มีการผลักดันให้องค์ ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการ รวบรวมโดยกลุ่ม ท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็น หลักสูตรท้องถิ่น ค่าเฉลี่ย	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
	0.80	1.20	0.60	1.20	0.60	1.40	0.60	1.00	0.65	1.2
	ปานกลาง	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ดี	ควรปรับปรุง	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ปานกลาง

ตารางที่ 15 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา : กลุ่มท่องเที่ยวมีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
3. มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน										
1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
รับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง	ไม่มี	ปานกลาง
2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2

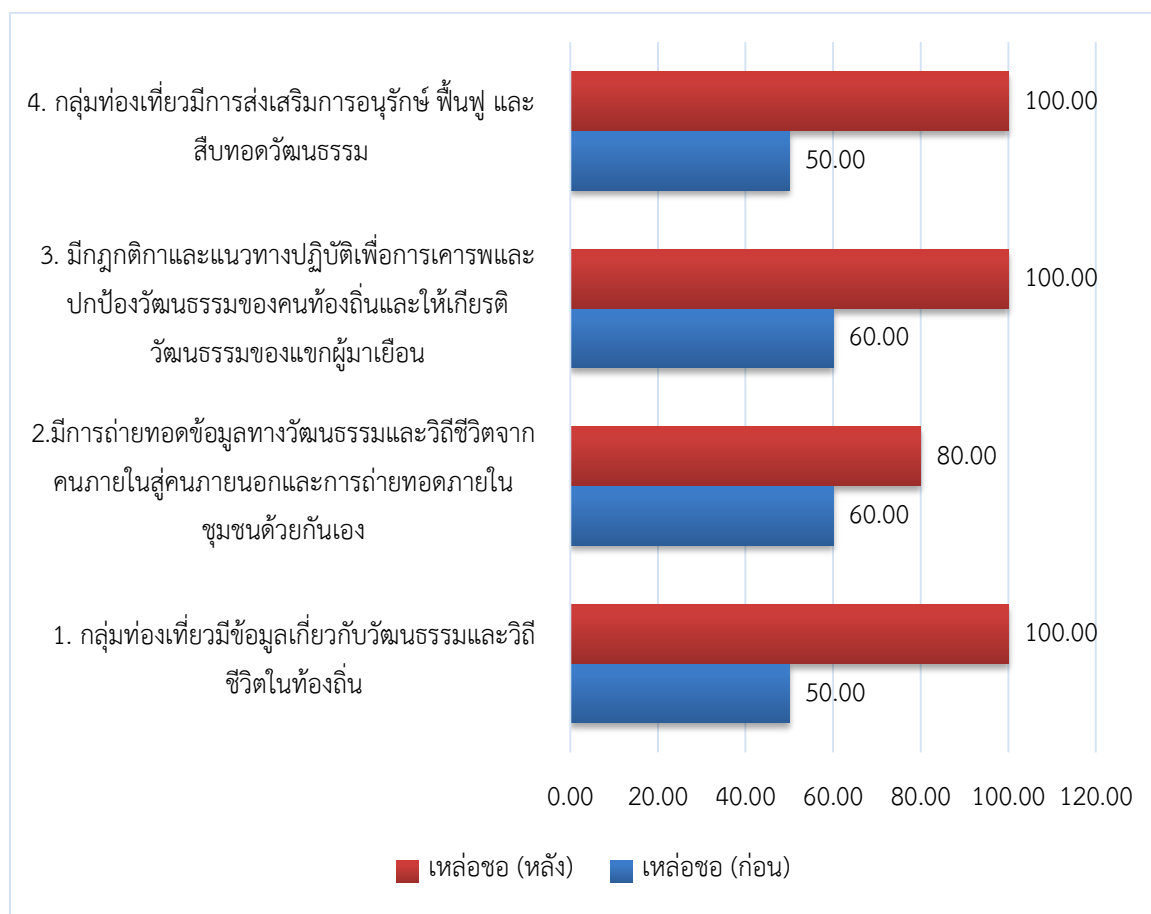
เกณฑ์พิจารณา	เหลือขอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน										
ค่าเฉลี่ย	0.60	1.60	0.60	1.60	0.60	1.60	0.60	1.60	0.6	1.6
	ควร		ควร		ควร		ควร		ควร	
	ปรับ	ดี	ปรับ	ดี	ปรับ	ดี	ปรับ	ดี	ปรับ	ดี
	ปรุง		ปรุง		ปรุง		ปรุง		ปรุง	

ตารางที่ 16 สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา : กลุ่มท่องเที่ยวมีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

เกณฑ์พิจารณา	เหล่อซอ		วัดจันทร์		ดงสามหมื่น		เสาแดง		ภาพรวม	
	คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน		คะแนน	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
4. กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม										
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1 มีการยกย่องให้เกียรติ										ปา
ครูภูมิปัญญา บุคคล	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	ปาน	น
ตัวอย่างของชุมชน	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง	กลาง
										ง
2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
ฟื้นฟู และสืบทอด	ไม่มี	ปาน	ไม่มี	ปาน	ไม่มี	ปาน	ไม่มี	ปาน	ไม่มี	น
วัฒนธรรมในชุมชน		กลาง		กลาง		กลาง		กลาง		กลาง
										ง
ค่าเฉลี่ย	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.50	1.00	0.5	1
										ปา
	ควร	ปาน	ควร	ปาน	ควร	ปาน	ควร	ปาน	ควร	น
	ปรับ	กลาง	ปรับ	กลาง	ปรับ	กลาง	ปรับ	กลาง	ปรับ	กลาง
	ปรุง		ปรุง		ปรุง		ปรุง		ปรุง	ง

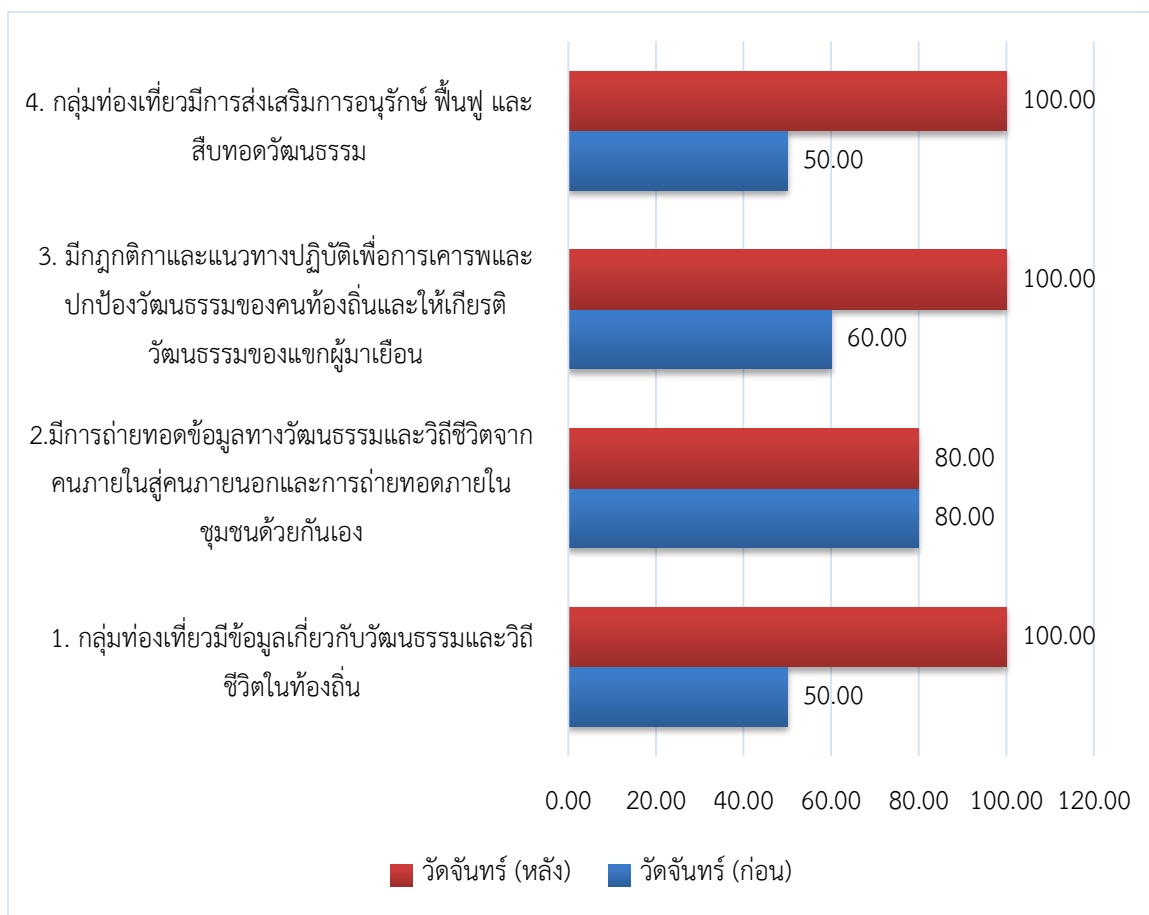
ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา

1.1.1. กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ

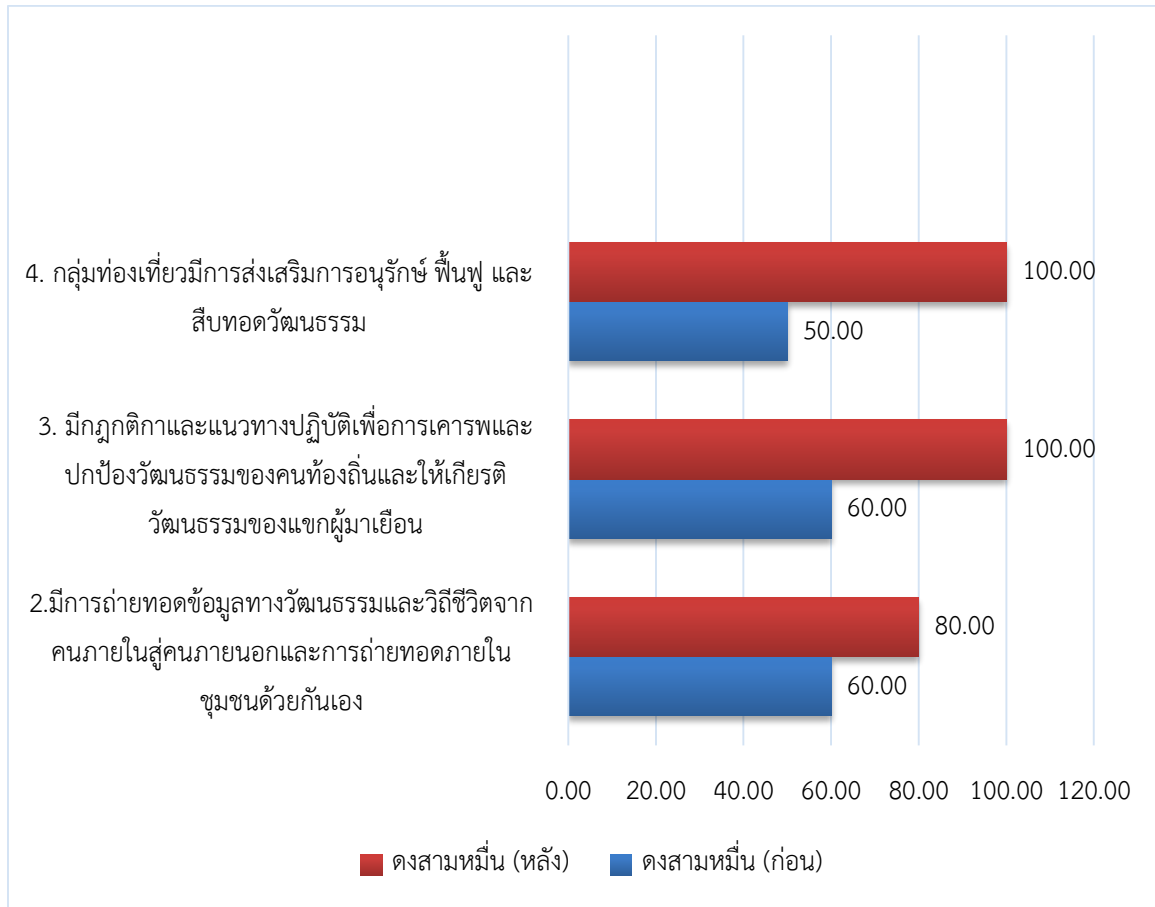
ภาพที่ 2 ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและ หลังการพัฒนาของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหลือขอ

1.1.2. กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

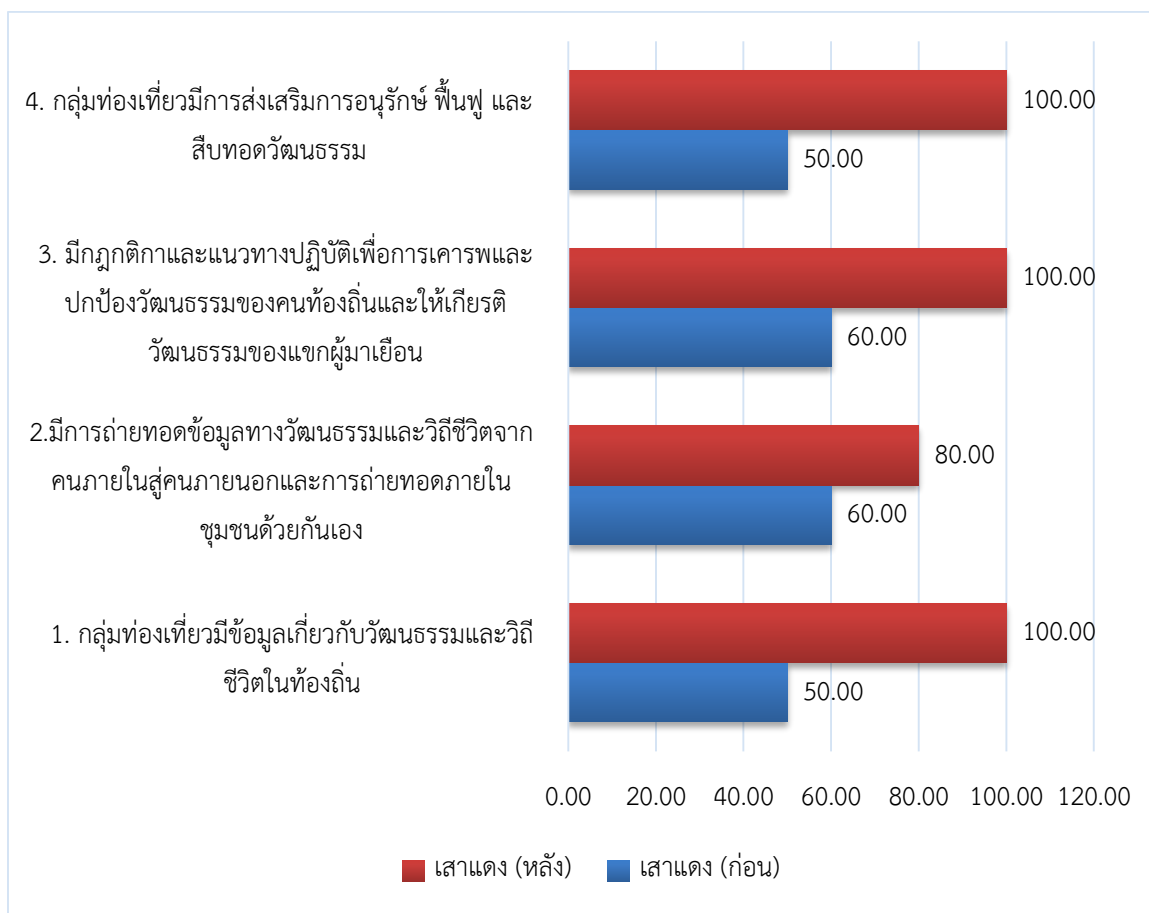
ภาพที่ 3 ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและ หลังการพัฒนาของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

1.1.3. กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

ภาพที่ 4 ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและ หลังการพัฒนาของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

1.1.4. กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

ภาพที่ 5 ภาพรวมสัดส่วนการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นเปรียบเทียบก่อนและ
หลังการพัฒนาของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

2.2 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนา

2.2.1 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ จากตารางที่ 17 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม สามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 4 ประเด็นได้ดังนี้

2.2.1.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยวมีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากเดิมที่ได้คะแนน 1 คะแนน มาจากที่ชุมชนมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีฐานข้อมูลชุมชนจากรายงานผลการดำเนินงานโครงการหลวง/มจร./มทร.ล้านนาในปี 2553 ซึ่งหลังจากการดำเนินงานแล้วทำให้เกิดหนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการต่อยอดนำฐานข้อมูลในภาพรวมของชุมชนมาใช้ในการทำเป็นฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็นตัวยึดโยงองค์ความรู้และฐานข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือให้แก่ผู้นำเที่ยวเพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลและส่งต่อข้อมูลนำเที่ยวของชุมชนไปยังรุ่นต่อไป ทำให้ผลของคะแนนหลังการพัฒนาจึงมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น +1 คะแนน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากคะแนนเดิมอยู่ในระดับ 1 คะแนน หลังจากมีการพัฒนาศักยภาพแล้วสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้ดีขึ้น คิดเป็นคะแนนได้ +2

2.2.1.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มเหลือขอได้ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นเพิ่มเติมจากโปรแกรมการท่องเที่ยวเดิม คือ การแสดงประกอบเพลงกล่อมลูกและการโศกนาฏกรรมเพิ่มเติมจากโปรแกรมการท่องเที่ยวเดิม จึงได้คะแนนเพิ่มเป็น +1

2) กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มเหลือขอได้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ คือ การให้ผู้มาเยือนได้ร่วมจักสานตะกร้าใส่พืชผล การประกอบอาหารในวิถีชีวิตประจำวัน และการใช้ชีวิตในป่า จึงได้คะแนนเพิ่มเป็น +1

3) เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการพัฒนาศักยภาพและการจัดการความรู้เจ้าบ้านและผู้นำเที่ยวด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

4) มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการได้มีโครงการอบรมยุวชนนำเที่ยวอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้แผนงานวิจัยและการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากโครงการหลวงบ้านจันทร์ทำให้มีจำนวนยุวชนผู้นำเที่ยวเพิ่มขึ้นในการเป็นนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

5) มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไม่มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงเนื่องจากเป็นเพียงการประสานงานเป็นการเบื้องต้นเพื่อให้เห็นเป็นแนวทางปฏิบัติงานร่วมกันต่อไป

2.2.1.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น และให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนดมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการ

ท่องเที่ยวได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีตามวิถี ความเชื่อ และประเพณีของชุมชนอย่างเคร่งครัด

3) มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้นำเอกสารกลุ่มการท่องเที่ยวที่ได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชนไปนำเสนอต่อเวทีประชุมในหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้คะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด

5) มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ไม่มีความเปลี่ยนแปลง

2.2.1.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้ดำเนินการทำหนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน และแผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนขึ้นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นจาก 1 คะแนน เป็น +1 คะแนน

2) กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนตามวิถีชีวิตและประเพณีสืบทอดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน อีกทั้งยังกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนโดยผ่านฐานเรียนรู้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงทำให้คะแนนจาก 1 คะแนน เป็น+1

2.2.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์จากตารางที่ 18 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวที่มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม สามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 4 ประเด็นได้ดังนี้

2.2.2.1 กลุ่มท่องเที่ยวที่มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยวมีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากเดิมที่ได้คะแนน 1 คะแนน มาจากที่ชุมชนมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีฐานข้อมูลชุมชนจากรายงานผลการดำเนินงานวิจัยการจัดการข้อมูลชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้แผนงานวิจัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ปีงบประมาณ 2555 ซึ่งหลังจากการดำเนินงานแล้วทำให้เกิดหนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการต่อยอดนำฐานข้อมูลในภาพรวมของชุมชนมาใช้ในการทำเป็นฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็นตัวยึดโยงองค์ความรู้และฐานข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือให้แก่ผู้นำเที่ยวเพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลและส่งต่อข้อมูลนำเที่ยวของชุมชนไปยังรุ่นต่อไป ทำให้ผลของคะแนนหลังการพัฒนาจึงมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น +1 คะแนน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากคะแนนเดิมอยู่ในระดับ 1 คะแนน หลังจากมีการพัฒนาศักยภาพแล้วสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้ดีขึ้น คิดเป็นคะแนนได้ +2

2.2.1.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

2) กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

3) เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการพัฒนาศักยภาพและการจัดการความรู้เจ้าบ้านและผู้นำเที่ยวด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

4) มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการได้มีโครงการอบรมยุวชนนำเที่ยวอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้แผนงานวิจัยและการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากโครงการหลวงบ้านจันทร์ทำให้มีจำนวนยุวชนผู้นำเที่ยวเพิ่มขึ้นในการเป็นนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

5) มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไม่มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงเนื่องจากเป็นเพียงการประสานงานเป็นการเบื้องต้นเพื่อให้เห็นเป็นแนวทางปฏิบัติงานร่วมกันต่อไป

2.2.2.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น และให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนดมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีตามวิถี ความเชื่อ และประเพณีของชุมชนอย่างเคร่งครัด

3) มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปใน

แนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้
ดังนี้ ชุมชนได้นำเอกสารกลุ่มการท่องเที่ยวที่ได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติ
เป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชนไปนำเสนอต่อเวทีประชุมใน
หมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ คะแนนการ
เปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนอย่าง
เคร่งครัด

5) มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่
แตกต่างของผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ไม่มีความ
เปลี่ยนแปลง

2.2.2.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมมีหลักฐานและ
คะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการ
เปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้ดำเนินการทำหนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน และแผนที่
ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนขึ้นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นจาก 1 คะแนน เป็น +1 คะแนน

2) กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนมี
หลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรม
อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนตามวิถีชีวิตและประเพณีสืบทอดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งใน
ชุมชน อีกทั้งยังกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนโดยผ่านฐานเรียนรู้ในกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวจึงทำให้คะแนนจาก 1 คะแนน เป็น+1

2.2.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่นจากตารางที่ 19 แสดงสภาพการจัดการ
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 4 ประเด็น
ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทาง
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎ
กติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของ
แขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม หลัง

กระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม สามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 4 ประเด็นได้ดังนี้

2.2.3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยวมีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆ มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากเดิมที่ได้คะแนน 1 คะแนน มาจากที่ชุมชนมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีฐานข้อมูลชุมชนจากรายงานผลการดำเนินงานวิจัยการจัดการข้อมูลชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้แผนงานวิจัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ปีงบประมาณ 2555 ซึ่งหลังจากการดำเนินงานแล้วทำให้เกิดหนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการต่อยอดนำฐานข้อมูลในภาพรวมของชุมชนมาใช้ในการทำเป็นฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็นตัวยึดโยงองค์ความรู้และฐานข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือให้แก่ผู้นำเที่ยวเพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลและส่งต่อข้อมูลนำเที่ยวของชุมชนไปยังรุ่นต่อไป ทำให้ผลของคะแนนหลังการพัฒนาจึงมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น +1 คะแนน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากคะแนนเดิมอยู่ในระดับ 1 คะแนน หลังจากมีการพัฒนาศักยภาพแล้วสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้ดีขึ้น คิดเป็นคะแนนได้ +2

2.2.3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

2) กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

3) เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการพัฒนาศักยภาพและการจัดการความรู้เจ้าบ้านและผู้นำเที่ยวด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

4) มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการได้มีโครงการอบรมยุวชนนำเที่ยวอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้แผนงานวิจัยและการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากโครงการหลวงบ้านจันทร์ทำให้มีจำนวนยุวชนผู้นำเที่ยวเพิ่มขึ้นในการเป็นนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

5) มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไม่มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงเนื่องจากเป็นเพียงการประสานงานเป็นการเบื้องต้นเพื่อให้เห็นเป็นแนวทางปฏิบัติงานร่วมกันต่อไป

2.2.3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนดมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีตามวิถี ความเชื่อ และประเพณีของชุมชนอย่างเคร่งครัด

3) มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้นำเอกสารกลุ่มการท่องเที่ยวที่ได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชนไปนำเสนอต่อเวทีประชุมในหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้คะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด

5) มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ไม่มีความเปลี่ยนแปลง

2.2.3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้ดำเนินการทำหนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน และแผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนขึ้นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นจาก 1 คะแนน เป็น +1 คะแนน

2) กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนตามวิถีชีวิตและประเพณีสืบทอดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน อีกทั้งยังกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนโดยผ่านฐานเรียนรู้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงทำให้คะแนนจาก 1 คะแนน เป็น+1

2.2.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดงจากตารางที่ 20 แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น 2) มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง 3) มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน 4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม สามารถอภิปรายแยกตามประเด็นต่างๆ ทั้ง 4 ประเด็นได้ดังนี้

2.2.4.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยวมีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่างๆมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้จากเดิมที่ได้คะแนน 1 คะแนน มาจากที่ชุมชนมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีฐานข้อมูลชุมชนจากรายงานผลการดำเนินงานวิจัยการจัดการข้อมูลชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้แผนงานวิจัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับอำเภอกลายาพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ปีงบประมาณ 2555 ซึ่งหลังจากการดำเนินงานแล้วทำให้เกิดหนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการต่อยอดนำฐานข้อมูลในภาพรวมของชุมชนมาใช้ในการทำเป็นฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้เส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็นตัวยึดโยงองค์ความรู้และฐานข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือให้แก่ผู้นำเที่ยวเพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลและส่งต่อข้อมูลนำเที่ยวของชุมชนไปยังรุ่นต่อไป ทำให้ผลของคะแนนหลังการพัฒนาจึงมีคะแนนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น +1 คะแนน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากคะแนนเดิมอยู่ในระดับ 1 คะแนน หลังจากมีการพัฒนาศักยภาพแล้วสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแก่ผู้มาเยือนได้ดีขึ้น คิดเป็นคะแนนได้ +2

2.2.4.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอกและการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

2) กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเองมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

3) เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการพัฒนาศักยภาพและการจัดการความรู้เจ้าบ้านและผู้นำเที่ยวด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

4) มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ จากการได้มีโครงการอบรมยุวชนนำเที่ยวอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้แผนงานวิจัยและการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากโครงการหลวงบ้านจันทร์ทำให้มีจำนวนยุวชนผู้นำเที่ยวเพิ่มขึ้นในการเป็นนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็น +1 คะแนน

5) มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไม่มีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงเนื่องจากเป็นเพียงการประสานงานเป็นการเบื้องต้นเพื่อให้เห็นเป็นแนวทางปฏิบัติงานร่วมกันต่อไป

2.2.4.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น และให้เกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนดมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชน

2) สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีตามวิถี ความเชื่อ และประเพณีของชุมชนอย่างเคร่งครัด

3) มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้นำเอกสารกลุ่มการท่องเที่ยวที่ได้จัดทำข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อเป็นข้อควรปฏิบัติเป็นเอกสารเพื่อให้ผู้มาเยือนเป็นแนวทางการปฏิบัติตัวเมื่อมาเยือนในชุมชนไปนำเสนอต่อเวทีประชุมในหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ คะแนนการเปลี่ยนแปลงจาก 1 เป็น + 2 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด

5) มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ไม่มีความเปลี่ยนแปลง

2.2.4.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ ชุมชนได้ดำเนินการทำหนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน และแผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนขึ้นทำให้มีคะแนนเพิ่มขึ้นจาก 1 คะแนน เป็น +1 คะแนน

2) กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนมีหลักฐานและคะแนนการเปลี่ยนแปลงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนตามวิถีชีวิตและประเพณีสืบทอดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน อีกทั้งยังกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชนโดยผ่านฐานเรียนรู้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงทำให้คะแนนจาก 1 คะแนน เป็น+1

ตารางที่ 17 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยว
โดยชุมชนหล่อซอหลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น			
3.1.1 มีการรวบรวมและ บันทึกข้อมูลทางด้าน ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิ ปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่าง ๆ	1	หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของ ชุมชน	+1
3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษา และอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อน ถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของ ชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ ศึกษาเรียนรู้	1	หนังสือประกอบฐานการเรียนรู้ใน เส้นทางท่องเที่ยว	+2
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และ การถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง			
3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรม ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ท้องถิ่น	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในฐานการเรียนรู้ : - ผู้รู้/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/นักสื่อ ความหมาย - นักสื่อความหมาย/คนในชุมชน - นักสื่อความหมาย/คนนอกชุมชน	+1
3.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิด โอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัส	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในฐานการเรียนรู้	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ ชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง			
3.2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อ ความหมายท้องถิ่นมี ความสามารถในการสื่อ ความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างน่าสนใจ	1	-การถ่ายทอด/การสร้างนักสื่อ ความหมายรุ่นต่อไป	+1
3.2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนใน ชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการเป็นนักสื่อ ความหมายท้องถิ่นด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสัน ม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยม อำเภอกัลยาณิวัฒนา	+1
3.2.5 มีการผลักดันให้องค์ ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มี การรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยว ให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสัน ม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยม อำเภอกัลยาณิวัฒนา	1
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคน ท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา			
3.3.1 มีกฎระเบียบด้าน วัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูล กับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อ ปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชน กำหนด	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน	1	-จัดศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม -จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน	1
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม			
3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน	1	หนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนและแผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน : -ชุมชน -ตำบล -อำเภอ	+1
3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน	1	โครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน : -กลุ่มการท่องเที่ยว	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
		-ชุมชน -อบต. -อำเภอ	

1.1.5. กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

ตารางที่ 18 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์หลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น			
3.1.1 มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่าง ๆ	1	หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชน	+1
3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้	1	หนังสือประกอบฐานการเรียนรู้ในเส้นทางท่องเที่ยว	+2
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง			
3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในฐานการเรียนรู้ :	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ท้องถิ่น		- ผู้รู้/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/นักสื่อ ความหมาย - นักสื่อความหมาย/คนในชุมชน - นักสื่อความหมาย/คนนอกชุมชน	
3.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิด โอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัส วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ ชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการเรียนรู้	+1
3.2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อ ความหมายท้องถิ่นมี ความสามารถในการสื่อ ความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างน่าสนใจ	1	- การถ่ายทอด/การสร้างนักสื่อ ความหมายรุ่นต่อไป	+1
3.2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนใน ชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการเป็นนักสื่อ ความหมายท้องถิ่นด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสัน ม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยม อำเภอกัลยาณิวัฒนา	+1
3.2.5 มีการผลักดันให้องค์ ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มี	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสัน ม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยม อำเภอกัลยาณิวัฒนา	1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
การรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยว ให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น			
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา			
3.3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน	1	-จัดศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม -จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน	1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม			
3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติ ครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่าง ของชุมชน	1	หนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนและ แผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน : -ชุมชน -ตำบล -อำเภอ	+1
3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและ สืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน	1	โครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอด วัฒนธรรมในชุมชน : -กลุ่มการท่องเที่ยว -ชุมชน -อบต. -อำเภอ	+1

1.1.6. กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

ตารางที่ 19 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่นหลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น			
3.1.1 มีการรวบรวมและ บันทึกข้อมูลทางด้าน ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิ ปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม	1	หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของ ชุมชน	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่าง ๆ			
3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษา และอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้	1	หนังสือประกอบฐานการเรียนรู้ในเส้นทางการท่องเที่ยว	+2
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง			
3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้ : - ผู้รู้/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/คนในชุมชน - นักสื่อความหมาย/คนนอกชุมชน	+1
3.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริง หรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้	+1
3.2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม	1	-การถ่ายทอด/การสร้างนักสื่อความหมายรุ่นต่อไป	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างน่าสนใจ			
3.2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อสารความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสันม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยมอำเภอกัลยาณิวัฒนา	+1
3.2.5 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสันม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยมอำเภอกัลยาณิวัฒนา	1
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา			
3.3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อ โบราณสถานและสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.5 มีการให้ความรู้กับ สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและ ครอบครัวเพื่อให้เข้าใจ วัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มา เยือน	1	-จัดศึกษาความแตกต่างระหว่าง วัฒนธรรม -จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน	1
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม			
3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติ ครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่าง ของชุมชน	1	หนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนและ แผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน : -ชุมชน -ตำบล -อำเภอ	+1
3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและ สืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน	1	โครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอด วัฒนธรรมในชุมชน : -กลุ่มการท่องเที่ยว -ชุมชน -อบต. -อำเภอ	+1

1.1.7 กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

ตารางที่ 20 หลักฐานการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดังหลังการพัฒนา

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น			
3.1.1 มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่าง ๆ	1	หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวของชุมชน	+1
3.1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้	1	หนังสือประกอบฐานการเรียนรู้ในเส้นทางการท่องเที่ยว	+2
3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยกันเอง			
3.2.1 มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในฐานการเรียนรู้ : - ผู้รู้/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/นักสื่อความหมาย - นักสื่อความหมาย/คนในชุมชน - นักสื่อความหมาย/คนนอกชุมชน	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
3.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริงหรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆด้วยตัวเอง	1	ขั้นตอนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการเรียนรู้	+1
3.2.3 เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ	1	-การถ่ายทอด/การสร้างนักสื่อความหมายรุ่นต่อไป	+1
3.2.4 มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสันม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยมอำเภอกัลยาณิวัฒนา	+1
3.2.5 มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น	1	ประสานโรงเรียนบ้านสามัคคีสันม่วง/โรงเรียนสหมิตร/โรงเรียนมัธยมอำเภอกัลยาณิวัฒนา	1
3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มา			
3.3.1 มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูล	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ ชุมชน/หมู่บ้าน	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลังพัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการเปลี่ยนแปลง
กับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด		-นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
3.3.2 สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.3 มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน	1	-ข้อปฏิบัติกลุ่มการท่องเที่ยว/ชุมชน/หมู่บ้าน -นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	+1
3.3.5 มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน	1	-จัดศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม -จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน	1
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม			
3.4.1 มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน	1	หนังสือผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชนและแผนที่ผู้รู้ชุมชน/ปราชญ์ชุมชน : -ชุมชน -ตำบล -อำเภอ	+1

เกณฑ์พิจารณา	คะแนนหลัง พัฒนา	หลักฐาน/แนวทางพัฒนา	คะแนนการ เปลี่ยนแปลง
3.4.2 กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ในกิจกรรมอนุรักษ์ ป่าและ สืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน	1	โครงการอนุรักษ์ ป่าและสืบทอด วัฒนธรรมในชุมชน : -กลุ่มการท่องเที่ยว -ชุมชน -อบต. -อำเภอ	+1

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้ชุมชนในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษา ประกอบไปด้วยระเบียบวิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

สรุป

วัตถุประสงค์ที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การรวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การจัดทำเวทีชุมชนเพื่อทำประชาพิจารณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ชุมชน ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อกำหนดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.1 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านเตื่อหว่าและวิถีชีวิตการเดินป่า ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดจันทร์ โช่พู่หลู่ และอ่างปลา ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านม้งและการทอผ้าใยกล้วย ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

1.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดเสาแดง ดอยอีตะมะ และจุดชมวิวยุทธศาสตร์ ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว

2. กำหนดฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของคนในชุมชน จากนั้นจึงได้มีการรวบรวมองค์ความรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของคนในชุมชนเพื่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในฐานเรียนรู้

3. ทบทวนและประชาสัมพันธ์ฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ดังปรากฏในฐานเรียนรู้ของแต่ละชุมชน

2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มีองค์ความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตามโปรแกรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้

3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นพัฒนานักสื่อความหมายโดยให้ผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวให้แก่ักสื่อความหมายเพื่อให้นักสื่อความหมายได้เข้าใจและจดจำเพื่อจะนำไปใช้ในการสื่อสารแก่ผู้มาเยือน

4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นการยกระดับนักสื่อความหมายเดิมที่มีประสบการณ์ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถถ่ายทอดและพัฒนานักสื่อความหมายรุ่นใหม่เพื่อถ่ายทอดการเป็นนักสื่อความหมายชุมชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักสื่อความหมายเพื่อให้มีองค์ความรู้ที่กว้างขวางและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่คนในชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว และฐานเรียนรู้ของจุดท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้หมายถึงความรวมถึงการสื่อสารระหว่างนักสื่อความหมายกับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวด้วยกัน แต่หากจะให้เป็นการพัฒนาถึงเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้คือ ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าในอำเภอกัลยาณิวัฒนา เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างแท้จริง

ผลการดำเนินการ

1. สภาพความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนการพัฒนา ของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้นำเที่ยวเห็นความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป 2) ผู้นำเที่ยวมีความผูกพันของท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน 3) ผู้นำเที่ยวสร้างความประทับใจด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนแก่ผู้มาเยือน 4) ผู้นำเที่ยวสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน 5) ผู้นำเที่ยวได้ร่วมจัดกิจกรรมที่สืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ 6) ผู้นำเที่ยวมีความเข้มแข็ง

ในการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนโดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น⁷⁾ ผู้นำเที่ยวมีทักษะในการสื่อความหมาย นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน มีอรรถาธิบายไม่ตื้นเขิน มีไหวพริบ ปฏิภาณ รู้จักการควบคุมอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี อุปกรณ์การท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ และมีการตรวจสอบสภาพความพร้อมก่อนการใช้งาน และ8) ผู้นำเที่ยวมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์/ความแตกต่างด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น และได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

ในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) ได้แก่ กลุ่มเหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)

2. แสดงสภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นก่อนการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ 5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก 7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ และ8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ

ในภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง” (ค่าเฉลี่ย 0.87) ได้แก่ กลุ่มเหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 0.87, 0.87, 0.87 และ 0.87 ตามลำดับ)

3. สภาพการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นหลังการพัฒนาของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว

เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ 5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว 6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก 7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ และ 8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ

หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.87) ได้แก่ กลุ่มเหล่ขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.87, 1.87, 1.87 และ 1.87 ตามลำดับ)

วัตถุประสงค์ที่ 3 พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

จากการรวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนทำให้สามารถมองเห็นแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเหล่ขอ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วิถีการทำนา วิถีการทำไร่ วิถีการใช้ชีวิตในป่า ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้เดินป่า
2. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วัฒนธรรมประเพณีประจำปีของวัดจันทร์ เช่น พิธีชะชะ เป็นต้น ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วัดจันทร์และโขงพูลู
3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ ประเพณีกินเจและวิถีการทอผ้าใยกล้วย ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วิถีชีวิตบ้านม้งและฐานเรียนรู้วิถีการทอผ้าใยกล้วย

4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วิธีการทำไร้และแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้จุดชมอาทิตย์ขึ้น

ผลการดำเนินการ

1. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนแหล่งชอกกิจกรรมกรรมกรการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีช้าว

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านห้วยฮ่อม
- 11.00 น. ถึงบ้านห้วยฮ่อม รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 14.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน ชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 16.00 น. เข้าที่พักและพักผ่อนรียาบท
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีช้าว คูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จาริต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาวิถีชีวิตการทำนาและการทำไร่ชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จาริต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่อาศรมบ้านห้วยฮ่อม
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกากะญอบ้านห้วยฮ่อม
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านห้วยฮ่อมสู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

2. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวตัวอย่างรายการท่องเที่ยวกลุ่มบ้านวัดจันทร์กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีชะโซ

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านวัดจันทร์
- 11.00 น. ถึงบ้านวัดจันทร์ รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.30 น. เข้าที่พักเพื่อเก็บสัมภาระและพักผ่อนอริยาบถ
- 15.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้า การจักสาน และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีชะโซในช่วงเช้า ณ วัดบ้านจันทร์ ดูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จารีต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาป่าต้นน้ำบ้านวัดจันทร์ ชมความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำ น้ำออกสู่แหล่งต้นกำเนิดน้ำปิงที่หล่อเลี้ยงคนไทยทั่วประเทศ
- 15.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 17.00 น. เข้าร่วมพิธีชะโซในช่วงเย็น
- 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น

- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว
ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดบ้านจันทร์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมากว่า 200 ปี
ขึ้นไปกราบนมัสการโขพโหล่นเนินสูงเพื่อชมทิวทัศน์ยามเช้าของบ้านวัด
จันทร์
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกากะญอบ้านวัดจันทร์
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านวัดจันทร์สู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

3. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านดงสามหมื่นกิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีเลี้ยงป่าดงแข่ง

วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทร์มุ่งสู่บ้านดงสามหมื่น
โดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านดงสามหมื่น รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว
และทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสัมภาระเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้าใยกล้วย การปักผ้า การตีมีด
และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า

- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีเลี้ยงป่าดงแซ้ง ดูวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวม้งที่มีความผูกพันกับ
ธรรมชาติและให้ความสำคัญกับธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินทางศึกษาวิถีชีวิตเกษตรธรรมชาติของชาวม้งบนดอยดงสามหมื่นที่มีพืชพันธุ์
หลากหลาย
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักเหนื่อย
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว
ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวม้งบ้านดงสามหมื่น
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

4. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดังกิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีไหว้เทพเจ้า

วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทรมุ่งสู่บ้านเสาดัง
โดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านเสาดัง รับประทานอาหาร น้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และ
ทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสัมภาระเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินทางชมวัดเสาดัง โครงการในพระราชดำริ และทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีไหว้เทพเจ้า ดูวิถีชีวิตลี้ซู่ที่เคารพธรรมชาติผ่านพิธีกรรมการ
ไหว้เทพเจ้า
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาธรรมชาติบนดอยศาลเจ้า(ดอยอีตัมมะ) เป็นดอยที่มีเทพเจ้าและสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองชาวลี้ซู่บ้านเสาดง อันเป็นที่มาของพิธีกรรมนี้
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. ร่วมการเล่นโยนลูกสะบ้า และร่วมเต้นกวาคีเยะรอบกองไฟ ตามเอกลักษณ์ของพื้นที่
ลี้ซู่

วันที่ 3

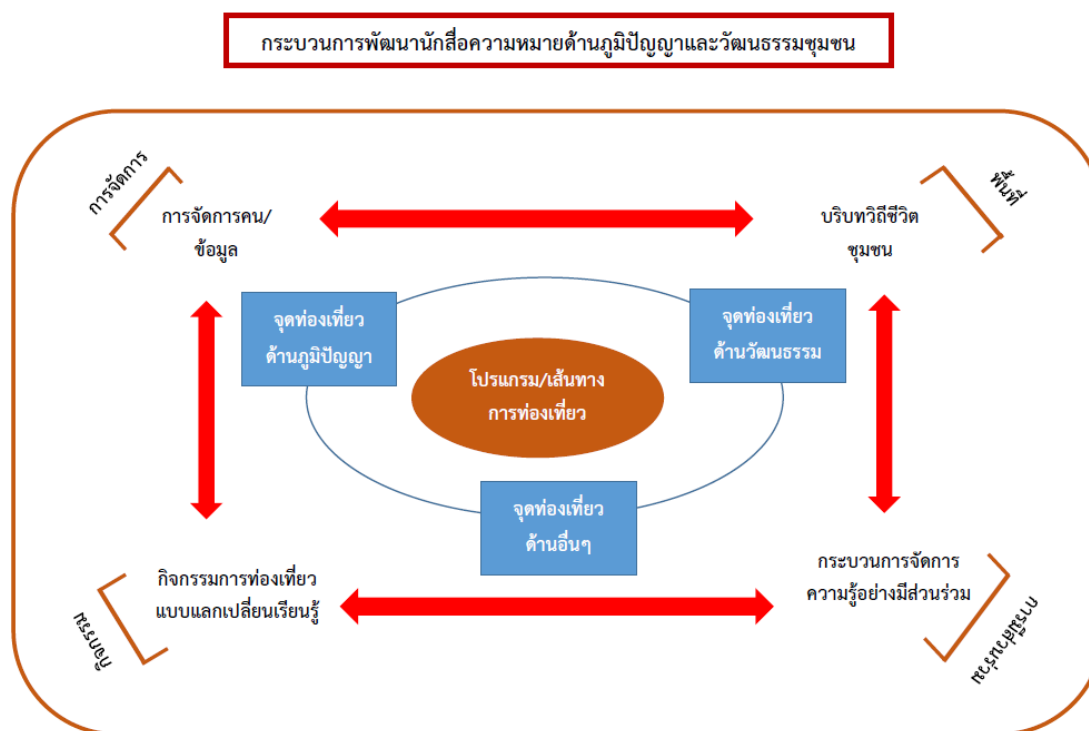
- 6.00 น. ตื่นขึ้นมามากบาตรพร้อมชมพระอาทิตย์ขึ้นบนวัดเสาดง
- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวลี้ซู่
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

อภิปรายผล

การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้อาศัย กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการในการดำเนินการ มีขั้นตอนสำคัญมีส่วนกัน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การสืบค้นองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ
2. การทบทวนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยการกำหนดจุดเรียนรู้ในแต่ละฐานเรียนรู้โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยวเป็น
3. การวิเคราะห์และการประมวลผลองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
4. การนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน ไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว
5. การติดตามผลและการประเมินผลการนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนหลังการนำไปใช้

ซึ่งสามารถนำเสนอกระบวนการดังกล่าวได้ ดังแผนภาพ

ภายใต้กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มียอดความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตามโปรแกรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้

3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นพัฒนานักสื่อความหมายโดยให้ผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวให้นักสื่อความหมายเพื่อให้นักสื่อความหมายได้เข้าใจและจดจำเพื่อนำไปใช้ในการสื่อสารแก่ผู้มาเยือน

4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นการยกระดับนักสื่อความหมายเดิมที่มีประสบการณ์ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถถ่ายทอดและพัฒนานักสื่อความหมายรุ่นใหม่เพื่อถ่ายทอดการเป็นนักสื่อความหมายชุมชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักสื่อความหมายเพื่อให้มีองค์ความรู้ที่กว้างขวางและชัดเจนยิ่งขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่คนในชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว และฐานเรียนรู้ของจุดท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้หมายความว่ารวมถึงการสื่อสารระหว่างนักสื่อความหมายกับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวด้วยกัน แต่หากจะให้เป็นการพัฒนาถึงเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้คือ ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าในอำเภอภักดีพัฒนา เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบในการการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างแท้จริง

กระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีกระบวนการสำคัญ คือ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ที่จะส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อนำมาร่วมกันกำหนดกระบวนการวิเคราะห์ ที่ยังผลไปสู่การคิดวิเคราะห์บนฐานความรู้และทุนเดิมของชุมชน ในการร่วมกำหนดวิธีการและวางแผนการปฏิบัติการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ และยกระดับไปสู่การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านการจัดการข้อมูล และวางแผนในการประเมินผลและสรุปบทเรียนเพื่อรองรับกระบวนการออกแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากกระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลให้

1. ชุมชนได้เรียนรู้และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
2. ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลและจัดการข้อมูลชุมชน
3. ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสรรหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน
4. ชุมชนเกิดจิตสำนึก เกิดความตระหนัก และเห็นความสำคัญของข้อมูลชุมชนในด้านต่าง ๆ
5. ชุมชนสามารถนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
6. ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ
7. ชุมชนเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา

จากผลดังกล่าว เมื่อ เทียบกับ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสอดคล้องกันดังที่ พจนา สวนศรี (2546: 178-179) กล่าวไว้ ก็พบว่า การจัดการข้อมูลดังกล่าว ทำให้ชุมชนเข้าใจว่า การท่องเที่ยวจำเป็นต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการ

ดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกันทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เกิดขึ้นคือ **ศักยภาพของคน** ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้ **ศักยภาพของพื้นที่** หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหน เห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย และ **การจัดการ** เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ รวมทั้ง **การมีส่วนร่วม** การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

จากบทเรียนการดำเนินการวิจัยทั้ง 4 ชุมชน เป็น การจัดการความรู้ที่ต้องอาศัยกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการปรับตัว เปลี่ยนแปลง ผสมผสาน และมีการจัดการภายใต้พื้นฐานของชุมชน เช่น ทรัพยากร ความรู้ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถจัดการข้อมูลของชุมชนได้ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสามารถตอบสนองต่อความเป็นจริงของชุมชน ดังนั้นหัวใจสำคัญของการจัดการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เหมาะสมของชุมชนทั้ง 4 ชุมชน จึงเกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ และประสบการณ์

ดังนั้นสิ่งที่สำคัญก่อนการนำไปใช้ คือ การรู้จัก และเข้าใจชุมชนอย่างถ่องแท้ ด้วยการวิเคราะห์ชุมชน หรือการทำความรู้จักชุมชน ให้ลึกซึ้ง รอบด้าน ในประเด็นต่างๆ ทั้งที่เป็นบริบทของชุมชน และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีประสิทธิภาพ ก่อนไม่ว่าจะเป็นการจัดการด้วยชุมชนเอง หรือจากหน่วยงานร่วมกับชุมชน รวมถึงในด้านผู้กำหนดนโยบายจะสามารถดำเนินการได้อย่างตรงเป้าหมาย มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง ได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในส่วนของปัญหาอุปสรรค ที่ผ่านมา พบว่า การออกแบบการเรียนรู้ในกระบวนการศึกษาข้อมูลแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้อย่างครอบคลุม จำเป็นต้องใช้เวลา

ค่อนข้างมาก แต่เนื่องจากเวลาที่ทำการศึกษาจำกัดทำให้ผู้วิจัย ชุมชน ไม่สามารถวิเคราะห์ประเด็น การศึกษาได้ลึก รวมทั้ง การเก็บข้อมูลในช่วงเทศกาลหรือฤดูกาลเพาะปลูกจะทำให้ในเวลาจำกัดเฉพาะ ช่วงเย็นและเก็บข้อมูลได้น้อยเนื่องจากทั้ง แกนนำชุมชน ชาวบ้าน อ่อนล้าจากการทำงานจึงทำให้บาง พื้นที่เก็บข้อมูลได้ล่าช้า และส่งผลต่อกระบวนการจัดการข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

5.3.1.1 ชุมชนควรมีการจัดระบบฐานข้อมูลของชุมชนเอง ในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ชุมชนจำเป็นต้องมีกลไกของชุมชนเองโดยดึงเยาวชนมามีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล

5.3.1.2 การพัฒนารายการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนต้องคำนึงถึงความเข้าใจของคนในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละรายการ เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบทางลบต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่

5.3.1.3 การพัฒนาบุคลากรคณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนของผู้รู้ภายในชุมชน เพื่อเสริมศักยภาพด้านการสื่อสารกับผู้มาท่องเที่ยว

5.3.1.4 ชุมชนต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์นักท่องเที่ยว กลุ่มการท่องเที่ยว เพื่อจำแนกประเภทของผู้มาท่องเที่ยวในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

5.3.1.5 ชุมชนควรมีการจัดการฐานข้อมูลของชุมชนให้เป็นระบบเพื่อการถ่ายทอดต่อนักสื่อความหมายรุ่นต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.3.2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านวัดจันทร์ ส่วนงานพัฒนาชุมชน ส่วนงานส่งเสริมเกษตร เป็นต้น ควรนำฐานข้อมูลของชุมชน ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มาจากฐานข้อมูลของชุมชนที่ชุมชนได้มีจัดการแล้วให้แก่ชุมชน ทั้งนี้จำเป็นต้องมีกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานกับชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

5.3.2.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่เป็นรายการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านจันทร์ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้(ออป.)บ้าน

วัด บ้านพักและรีสอร์ทเอกชน เป็นต้น ต้องคำนึงถึงฐานข้อมูลของชุมชนและควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งเพื่อให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในแต่ละรายการไม่ส่งผลต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่

5.3.2.3 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้/ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน วัด โบสถ์ การศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น ต้องคำนึงถึงฐานข้อมูลของชุมชนและควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งเพื่อให้แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ตลอดจนสามารถนำไปสู่การบูรณาการเป็นหลักสูตรของชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนต่อไป

5.3.3 ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.3.1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาการจัดการข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ฉะนั้นเพื่อเสริมศักยภาพให้ชุมชนจัดการตัวเองได้ โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ จำเป็นต้องมีการให้ชุมชนปรับบทบาทมาเป็นนักวิจัยด้วยตัวเอง โดยใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ และพัฒนารูปแบบการวิจัยในลักษณะของการจัดการวิจัยเชิงพื้นที่ ที่ผู้วิจัยภายนอกทำหน้าที่สนับสนุน และสังเคราะห์กระบวนการทำงานของชุมชน

5.3.3.2 ควรมีการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ในประเด็นการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับอำเภอ โดยมีการพัฒนากลไกนักวิจัยร่วมของชุมชน และ ในประเด็นการวิจัยเพื่อกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น และท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.3.3.3 พัฒนางานวิจัยเชิงวัฒนธรรมชุมชนในความเป็นชนเผ่าในพื้นที่ โดยกำหนดประเด็นร่วมกับชุมชนที่สอดคล้องและสอดคล้องกับนโยบายการจัดการท่องเที่ยวภายใต้การรองรับประชาคมอาเซียน และการตั้งหลักของชุมชนบนฐานวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- Andersen Arthur and American Productivity and Quality Center.1996. **The KnowledgeManagement Assessment Tool: External Benchmarking Version**.Retrieved August 11, 2011 from <http://sais.aisnet.org/2011/BartczakEtAl.pdf>
- Bukowitz, W. and Williams, R. 1999.**The Knowledge Management Field Book**.London: Prentice Hall.
- Ceballos-Lascurain, Hector. 1996.**Tourism, ecotourism, and protected areas: the stateof nature-based tourism around the world and guidelines for its development**. Gland; Cambridge: IUCN
- Crist, Costas.2002. **Ecotourism and sustainable Development**. The 6th International Conference 7-8 September 2002. Bangkok : Institute of Ecotourism,Srinakharinwirot University.
- Dalkir, K. 2005. **Knowledge Management in Theory and Practice**.Burlington, MA:Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Stark, Elizabeth.1993. **Ecotourism, Information Please Environment Almanac**. Boston : HougMifflin.
- Steward H. Julian. 1972. **Theory of culture change the methodology of multilinear evolution**. Illinois : University of Illinois press.
- Yamane, Taro.1973. **Statistics: An introductory analysis**.3rd edition. New York ; Harper and row.
- WTO (World Tourism Organization).1993. **Sustainable Tourism Development**. USA.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2552. **เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. จุลสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย e-TAT Tourism Journal ฉบับที่ 2 ปี 2552. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-etatjournal/408-dl-etatjournal-22552>. (วันที่ค้นข้อมูล: 25 เม.ย. 2557)
- โกวิทย์พวงงาม. 2553. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

- โกวิทย์พวงงามและคณะ. 2550. โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการ
กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ. รายงานการวิจัยกรุงเทพมหานคร:สถาบันวิจัย
และให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คมกริช ช้อนบุญ. 2548. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาและวิทยาการท้องถิ่นในจังหวัดระยอง
บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชลบุรี จาริรัตน์ ปรกแก้ว. 2545. ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน
ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน
- ชวนพิศปลูกสร้าง. 2550. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของกรม
อุตุนิยมวิทยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดร.ชนี เอ็มพันธุ์. 2550. การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ดวงพร อ่อนหวาน และคณะ. 2556. การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยใช้การท่องเที่ยว
โดยชุมชนเป็นเครื่องมือ กรณีศึกษา อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ. รายงานวิจัย
สนับสนุนโดย สกว. (ยังไม่ตีพิมพ์)
- ดวงพร อ่อนหวาน. 2552. ความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอภักดีชุมพล
จังหวัดชัยภูมิ. ศูนย์ความร่วมมือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีและมหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี เพื่อมูลนิธิโครงการหลวงและกิจกรรมวิชาการ ปี 2552.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. 2548. การจัดการความรู้. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ (2) : 45.
- เทพพร มั่งธานี. 2549. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน
ในภาคอีสาน. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. มปป.. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น
:โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- นันทิ พงษ์ดนตรี. 2544. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียน
คาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัย
บูรพา ชลบุรี.
- นิธิเอียวศรีวงศ์. 2536. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. ทิศทางไทย.5 (สิงหาคม): 3-4.

- บดินทร์ วิจารณ์. 2547. **การจัดการความรู้...สู่ปรัชญาปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประพันธ์ ผาสุขยัต. **การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ**. กรุงเทพฯ : ไผ่ไหม, 2547.
- ประเวศวະสี. 2530. **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- ประเวศวະสี. 2536. **การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พจนา สอนศรี. 2546. **เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระมหาวัช เหมธโช. 2538. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมชาติ บุษนารีย์. 2549. **ศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิรัช กวีขุนทด. 2552. **เทศน์มหาชาติ : แนวทางการใช้ภูมิปัญญาการเทศน์เพื่อส่งเสริมความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิศมัย ภูริสินสิทธิ์ เอี่ยมสกุลรัตน์. 2537. **"กากที่เป็นภัย : มลพิษสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรม"**, รายงานที่ดีอาร์ไอ ฉบับที่ 6, , 12 หน้า.
- พิศพิมพ์ จันทรพรหมและชูเกียรติ ชัยบุญศรี. 2556. **การจัดการข้อมูลชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (ฉบับร่าง)**. สำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- พิรศักดิ์ วรสุนทรโรสถ. 2545. **โลกพลังงาน. พลังงานและสิ่งแวดล้อม**. ปีที่ 5, ฉบับที่ 14 (ม.ค.-มี.ค. 2545), หน้า 66-74.
- วรรณลดา สุนันทพงศ์ศักดิ์. 2545. **เกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย**. วารสารพัฒนาที่ดิน ปีที่ 39, ฉบับที่ 384 (ม.ค.-มี.ค. 2545), หน้า 10-32 ...

วันชัย วัฒนศัพท์.2546. การบรรยายการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร บรรยายในการสัมมนา
**นายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานใน
 รัฐวิสาหกิจ .เอกสารประกอบการบรรยาย วันที่ 6-8 มีนาคม 2546 โรงแรมพญาเชนเตอร์ เมือง
 พญา ชลบุรี จัดโดย กองรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวง
 แรงงาน.**

วิจารณ์ พานิช.2555. **การจัดการความรู้คืออะไร (นิยามเพื่อปฏิบัติการ)** [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม
 2555. เข้าถึงได้จาก http://kmi.trf.or.th/Document/AboutKM/About_KM.pdf

วิจารณ์ พานิช. 2547. **การดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กร.** ตามหนังสือ Learning to Fly. เอกสาร
 คาบรรยาย 9 กันยายน 2547.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2535.**การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : บทบาทขององค์กรใน
 ท้องถิ่น.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.**

วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาง. 2547. **ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อ
 ประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : รายงาน
 ผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.**

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2556 (มิถุนายน 2556). CBT. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา:
<http://www.cbt-i.org>

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2556. **คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน.** กรุงเทพฯ: หจก.วนิดา
 การพิมพ์.

สินธุ์โรบล. มปป. **ประชาคมวิจัยฉบับที่ 5.** มปป. : สำนักงานภาคและเครือข่ายการเรียนรู้และ
 ประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน.

เสรีพงศ์พิศ. 2529. **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.**
 กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน.

เสรีพงศ์พิศ. 2546. **วิธีคิดวิธีทำแผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน.** กรุงเทพมหานคร:ภูมิปัญญาไทย.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. **ฐานคิดจากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์
 การพิมพ์.

เสรี พงศ์พิศและวิจิตนันท์สุวรรณ. 2545. **แผนแม่บทชุมชนประชาธิปไตยและพัฒนา.**
 กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญาไทย.

เสรีพงศ์พิศ, วิจิตนันท์สุวรรณและจำนงค์แรกพินิจ. 2544. **วิสาหกิจชุมชน: แผนแม่บท**

แนวคิดแนวทางตัวอย่างร่างพระราชบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร:ภูมิปัญญาไทย.

สินธุ์ สโรบล. 2546. การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.เชียงใหม่ : โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

สุชิน ศีลธรรม และคณะ. 2544.โครงการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเกาะปากจั่น ตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์. 2545. การจัดการศึกษาเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนปกาสัยออบ หมู่บ้านใหม่พัฒนา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)สำนักงานภาค.

เสรี พงศ์พิศ .2549. เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน สำนักงาน กปร.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลังปัญญา.

อนุชิต สิงห์สุวรรณ.2554.ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ.2475 ถึงสิ้นทศวรรษ 2520.อักษรศาสตร์ มหบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปกร.

อมรา พงศาพิชญ์. 2546. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อินตา กวีวงศ์. (2549). ลำมหาชาติ. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

อุดม บัวศรี. 2546. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

อุษาวดี พลพัฒน์. 2545. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. จุลสารการท่องเที่ยว 21, 4 (ตุลาคม- ธันวาคม): 38-48.

เอนก อาจวิชัย. 2551. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไทยจังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภาคผนวก ก.

บทเรียนโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดและวัตถุประสงค์

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่จะสามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว อันจะส่งผลให้ชุมชนในอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รวบรวมภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
2. พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นโครงการวิจัยหนึ่งที่จะสามารถต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน ใช้เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาตรฐานด้านที่ 3 เป็นเครื่องมือ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

- 3.1 กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น
 - มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพหรือสื่อต่าง ๆ
 - มีการรวบรวมเก็บรักษาและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้
- 3.2 มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง
 - มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น
 - กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านผ่านประสบการณ์จริงหรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง
 - เจ้าของบ้านหรือนักสื่อความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ
 - มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - มีการผลักดันให้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ที่มีการรวบรวมโดยกลุ่มท่องเที่ยวให้เข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

3.3 มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน

- มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด

- สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี

- มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ

- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

- มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้มาเยือน

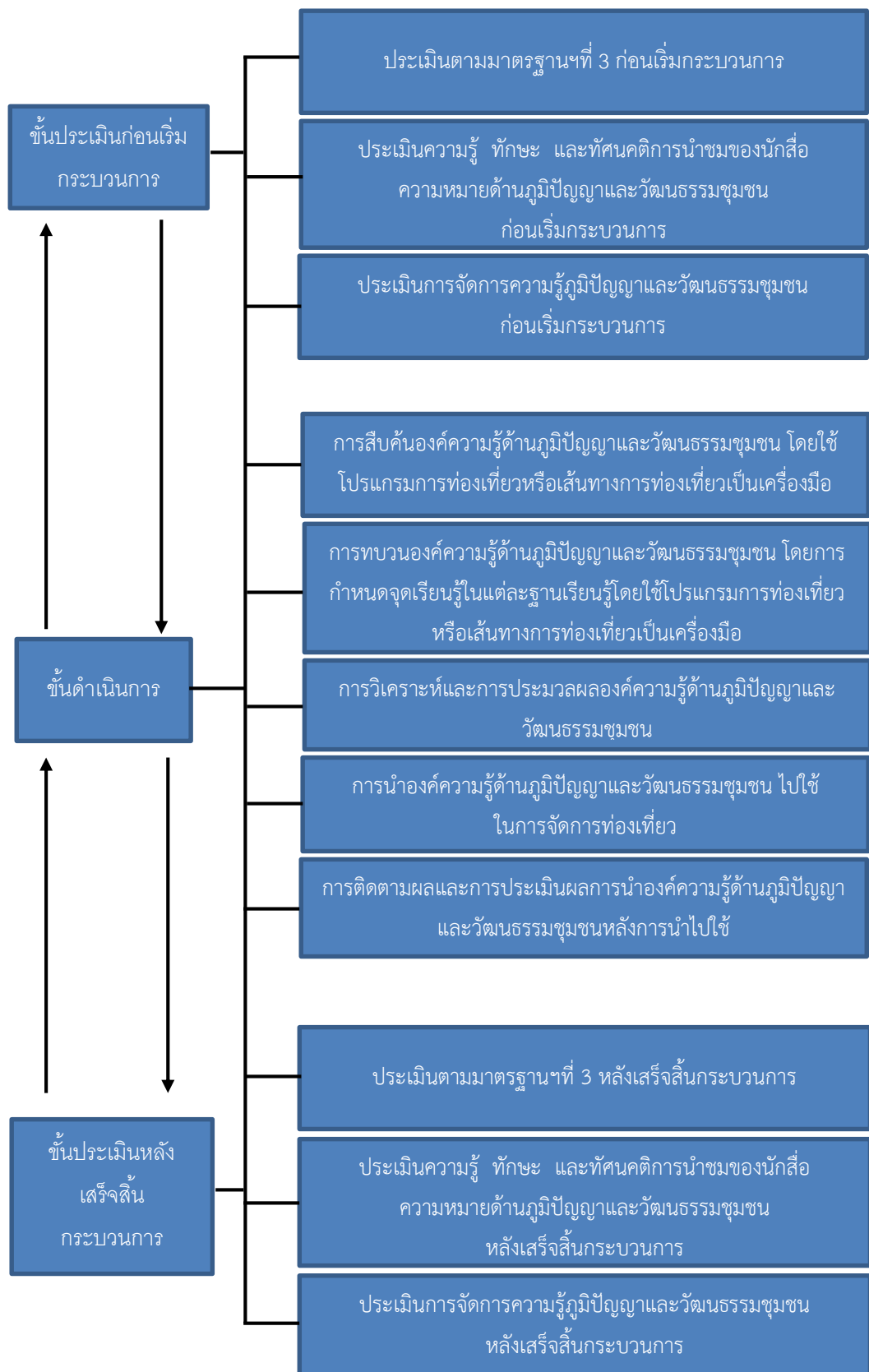
3.4 กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม

- มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน

- กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรมใน

ชุมชน

กระบวนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและระบบสื่อความหมายของชุมชน (Flow Chart)

เครื่องมือ

1. แบบประเมินชุมชนท่องเที่ยวตามมาตรฐานด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

เกณฑ์พิจารณา	ดี	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	หมายเหตุ
	2	1	0	

1.กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น

1.1 ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรม มีการรวบรวมและบันทึกข้อมูล ทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเอกสาร รูปภาพ หรือสื่อต่าง ๆ

1.2 มีการรวบรวมเก็บรักษา และอนุรักษ์ของเก่าซึ่งสะท้อนถึง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้

2. มีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากคนภายในสู่คนภายนอก และการถ่ายทอดภายในชุมชนด้วยตนเอง

-มีการออกแบบกิจกรรม
ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ
ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต
ท้องถิ่น

- กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาส
ให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยน
เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและ
วิถีชีวิตของชาวบ้านผ่าน

เกณฑ์พิจารณา	ดี	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	หมายเหตุ
	2	1	0	
ประสบการณ์จริงหรือได้ลงมือทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยตัวเอง - เจ้าของบ้านหรือนักสื่อ ความหมายท้องถิ่นมีความสามารถในการสื่อความหมายเรื่องราววัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ - มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น				
3. มีกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและเพื่อเกียรติวัฒนธรรมของแขกผู้มาเยือน				
- มีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรมและมีการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด - สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวปฏิบัติตนตามระเบียบของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดี - มีการเผยแพร่ข้อควรปฏิบัติด้านวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนได้รับทราบโดยเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่รบกวนและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและสถานที่				

เกณฑ์พิจารณา	ดี	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	หมายเหตุ
	2	1	0	
ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน - มีการให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่ม ท่องเที่ยวและครอบครัวเพื่อให้ เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้ มาเยือน 4.กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม - มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิ ปัญญา บุคคลตัวอย่างของชุมชน - กลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมใน กิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอด วัฒนธรรมในชุมชน				

2. แบบประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ

เกณฑ์พิจารณา	ดี	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	หมายเหตุ
	2	1	0	
1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ				
5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก				
7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ				

3. แบบประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

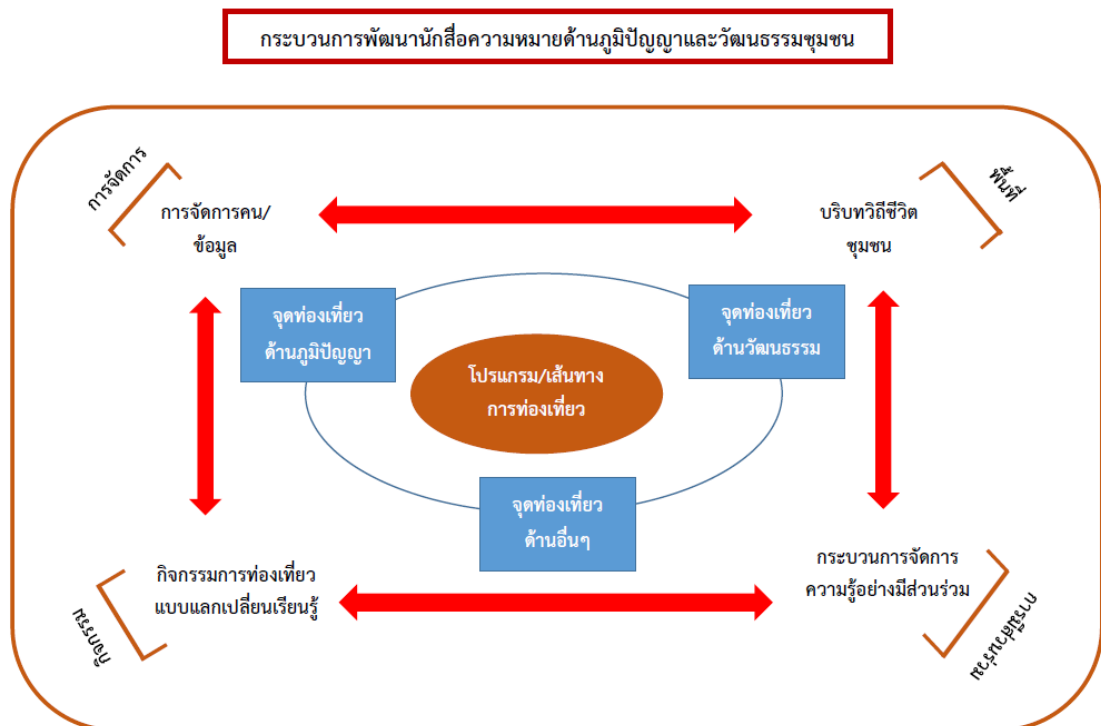
เกณฑ์พิจารณา	ดี 2	ปานกลาง 1	ควรปรับปรุง 0	หมายเหตุ
1) ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
2) ชุมชนนำความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
3) ชุมชนนำสื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
4) ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ				
5) ชุมชนประสบความสำเร็จในการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว				
6) ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวไปใช้ในการปฏิบัติงานได้สะดวก				
7) ชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้รับ				
8) ชุมชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ				

สรุปบทเรียน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้อาศัย กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เป็น กระบวนการในการดำเนินการ มีขั้นตอนสำคัญมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การสืบค้นองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว หรือเส้นทางการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ
2. การทบทวนองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน โดยการกำหนดจุดเรียนรู้ในแต่ละ ฐานเรียนรู้โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางการท่องเที่ยว
3. การวิเคราะห์และการประมวลผลองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
4. การนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน ไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยว
5. การติดตามผลและการประเมินผลการนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน หลังการนำไปใช้

ซึ่งสามารถนำเสนอกระบวนการดังกล่าวได้ ดังแผนภาพ

ภายใต้กระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักดีนิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มีองค์ความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตามโปรแกรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้

3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นพัฒนานักสื่อความหมายโดยให้ผู้รู้/ปราชญ์ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวให้แก่ นักสื่อความหมายเพื่อให้นักสื่อความหมายได้เข้าใจและจดจำเพื่อจะนำไปใช้ในการสื่อสารแก่ผู้มาเยือน

4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมในการพัฒนานักสื่อความหมายในระดับนี้ เป็นการยกระดับนักสื่อความหมายเดิมที่มีประสบการณ์ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถถ่ายทอดและพัฒนานักสื่อความหมายรุ่นใหม่เพื่อถ่ายทอดการเป็นนักสื่อความหมายชุมชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักสื่อความหมายเพื่อให้มีองค์ความรู้ที่กว้างขวางและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่คนในชุมชน โดยใช้โปรแกรมการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว และฐานเรียนรู้ของจุดท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบทอดสืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่อไป

4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้หมายถึงการรวมถึงการสื่อสารระหว่างนักสื่อความหมายกับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวด้วยกัน แต่หากจะให้เป็นการพัฒนาถึงเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้คือ ฐานเรียนรู้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนได้ใน

อำเภอกัลยาณิวัฒนา เพื่อให้เป็นชุมชนชนต้นแบบในการการสืบทอด สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟู ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่ชุมชนที่สนใจและเกี่ยวข้องโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ อย่างแท้จริง

กระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีกระบวนการสำคัญ คือ การร่วม ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ที่จะส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อนำมา ร่วมกันกำหนดกระบวนการวิเคราะห์ ที่ยังผลไปสู่การคิดวิเคราะห์บนฐานความรู้และทุนเดิมของ ชุมชน ในการร่วมกำหนดวิธีการและวางแผนการปฏิบัติการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และยกระดับไปสู่การร่างแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านการจัดการข้อมูล และวางแผนในการประเมินผลและสรุปบทเรียนเพื่อรองรับกระบวนการออกแบบการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน ซึ่งจากกระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลให้

1. ชุมชนได้เรียนรู้และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ชุมชน
2. ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลและจัดการข้อมูลชุมชน
3. ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสรรหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่เป็นอัต
ลักษณ์ของชุมชน
4. ชุมชนเกิดจิตสำนึก เกิดความตระหนัก และเห็นความสำคัญของข้อมูลชุมชนใน
ด้านต่าง ๆ
5. ชุมชนสามารถนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการ
ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
6. ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ
7. ชุมชนเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
และสถาบันการศึกษา

ภาคผนวก ข

หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

หนังสือฐานข้อมูลท่องเที่ยว ด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในชุมชน

อำเภอกัลยาณิวัฒนา

จังหวัดเชียงใหม่

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่

เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ
Thailand Research Organizations Network (TRON)

ผู้เรียบเรียง : พิศาลพิมพ์ จันทร์พรหม

ผู้ช่วยวิจัยและออกแบบ : กัลยา โมจรรณ

คณะทำงานในพื้นที่

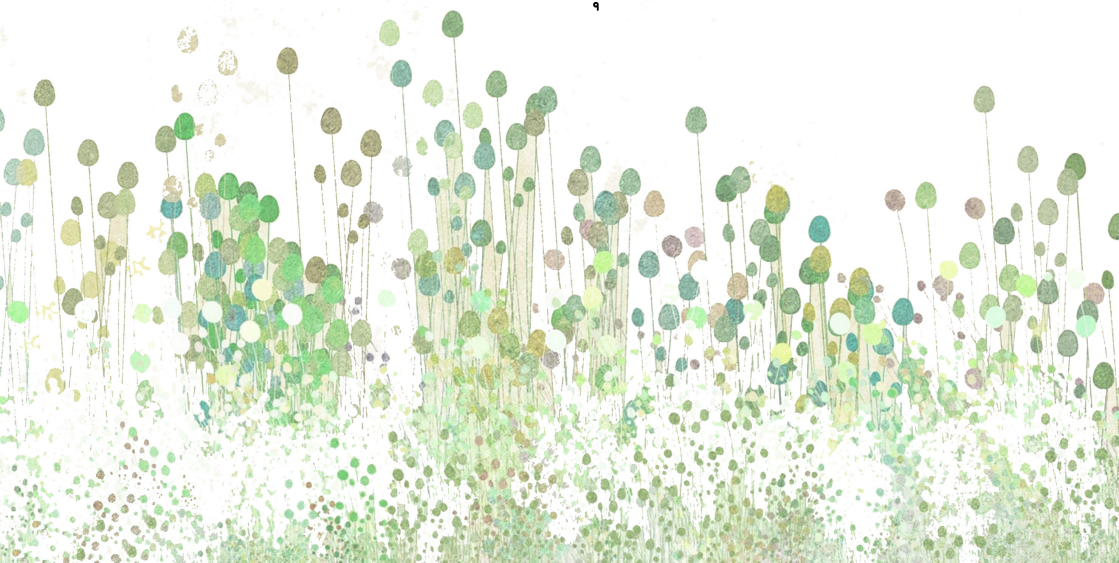
คณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ
คณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์
คณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น
คณะกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง

ปีที่พิมพ์ : กรกฎาคม 2558

สารบัญ

หน้า

แผนที่รวมการท่องเที่ยวโดยแต่ละชุมชน	1
เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ	2
แผนที่ชุมชนหล่อซอ	3
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนหล่อซอ	4
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนหล่อซอ (ต่อ)	5
ปฏิทินวงปีชุมชนหล่อซอ	6
ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนหล่อซอ	7
การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์	8
แผนที่ชุมชนบ้านวัดจันทร์	9
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนบ้านวัดจันทร์	10
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ (ต่อ)	11
ปฏิทินวงปีบ้านวัดจันทร์	12
ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านวัดจันทร์	13

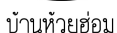
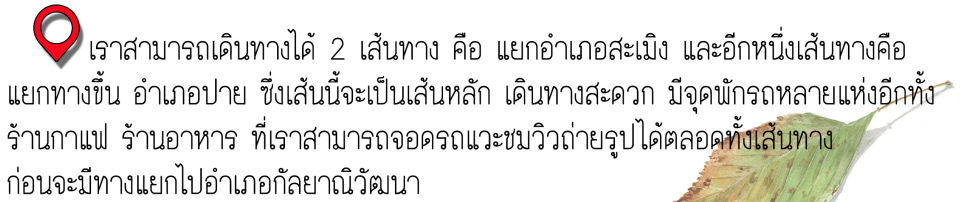

สารบัญ

หน้า

การท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น	14
แผนที่ชุมชนดงสามหมื่น	15
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนดงสามหมื่น	16
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนดงสามหมื่น (ต่อ)	17
ปฏิทินวงปีชุมชนดงสามหมื่น	18
ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนดงสามหมื่น	19
การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเส้าแดง	20
แผนที่ชุมชนบ้านเส้าแดง	21
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนบ้านเส้าแดง	22
ฐานเรียนรู้โดยชุมชนบ้านเส้าแดง (ต่อ)	23
ปฏิทินวงปีบ้านเส้าแดง	24
ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านเส้าแดง	25

เครือข่ายการท่องเที่ยว
โดยชุมชนเหลือขอ

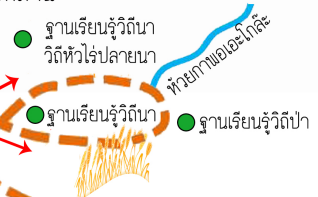
เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนแหล่งฮอ (บ้านห้วยฮ่อม)

บ้านพ่อหลวงบ้าน บ้านห้วยฮ่อม

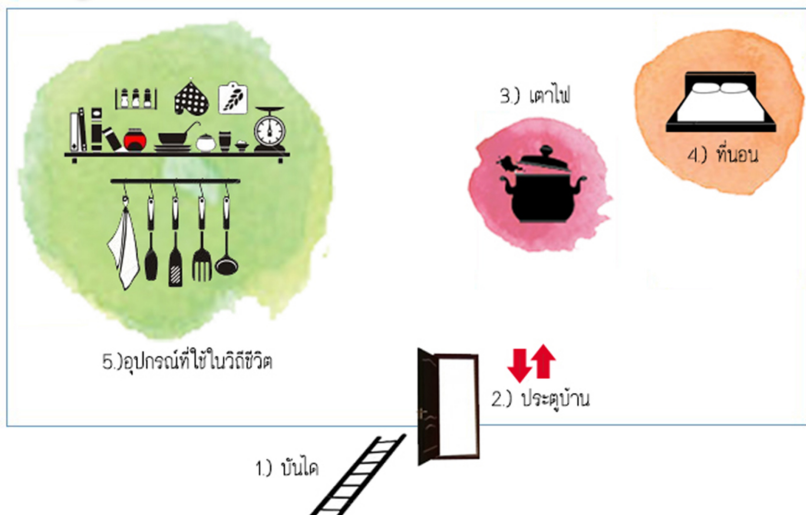

บ้านจ๊กसान

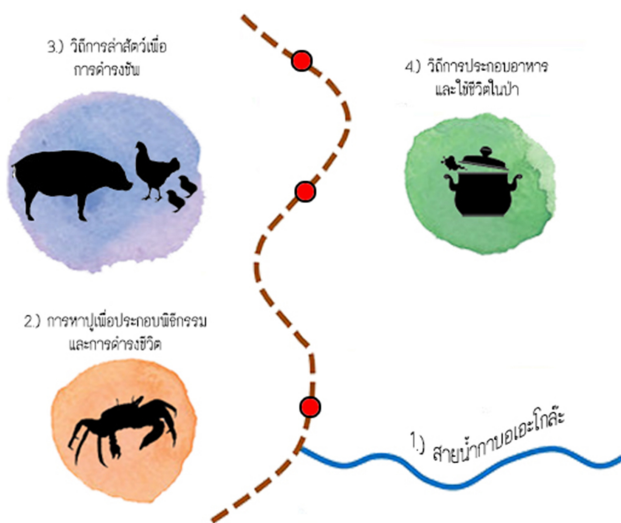

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนหล่อซอ

ฐานเรียนรู้บ้านเดี่ยวหว่า

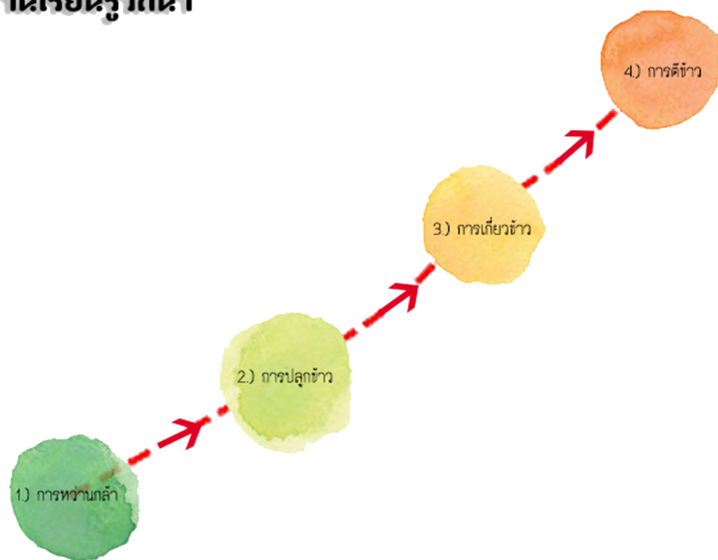

ฐานเรียนรู้เดินป่า

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนแหล่งชอ

ฐานเรียนรู้วิถีนา

ฐานเรียนรู้วิถีหว่าไร่ปลายนา

1) บ้านเดื่อหว่าไร่ปลายนา

2) พืชพรรณบริเวณหว่าไร่ปลายนา

ปฏิทินกิจกรรมรอบปีด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนหล่อซอ

กิจกรรม	เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
พิธีตานข้าวใหม่													
พิธีผูกข้อม													
การใส่กล้า (ข้าว)													
การดำนาปลูกข้าว													
การเกี่ยวข้าว													
การตีข้าว													
พิธีกินข้าวใหม่													

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวyakกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ

กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : มัธยิชา

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านห้วยฮ่อม
- 11.00 น. ถึงบ้านห้วยฮ่อม รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัวและทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 14.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน ชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 16.00 น. เข้าที่พักและพักผ่อนอิริยาบถ
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีช้าว คุวิธชีวัดและความเชื่อของชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จารีต ที่พึงพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เต้นศึกษาวิถีชีวิตการทำนาและการทำไร่ชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จารีต ที่พึงพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราวความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดบ้านจันทร์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาว่า 200 ปี ขึ้นไปกราบนมัสการโขงไฟโหลบนเนินสูงเพื่อชมทิวทัศน์ยามเช้าของบ้านวัดจันทร์
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกากะญอบ้านวัดจันทร์
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านวัดจันทร์สู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

กลุ่มการท่องเที่ยว
โดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

H1 : Home Stay บ้านพี่กัญญารัตน์

H2 : Home Stay บ้านพี่สมพร

H3 : Home Stay บ้านพี่ฉวีวรรณ

H4 : Home Stay บ้านพี่วัชริน

บ้านพ่อหลวงเฉลิมชัย

บ้านผู้ช่วยจรัส+ฐานเรียนรู้ผ้าขาวบ้านเคื่อหว้า

บ้านพี่สีเงิน

บ้านทองคำ พี่นัค กัญญาพัตร

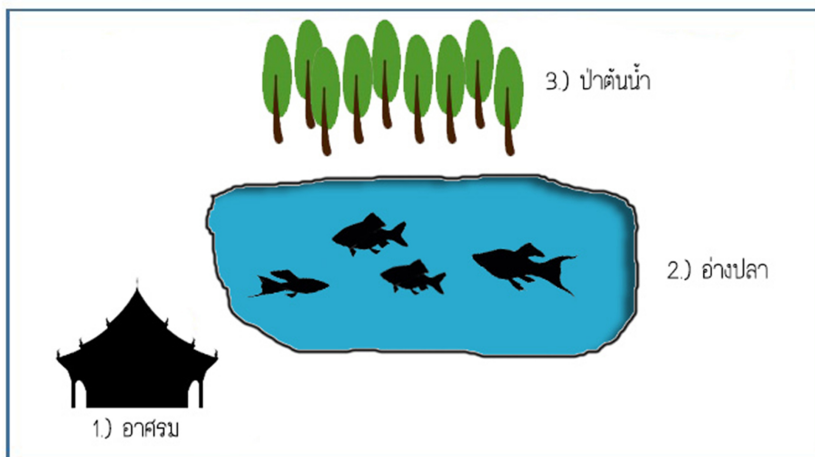
ท่องเที่ยว

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

ฐานเรียนรู้ไค้พหลู่

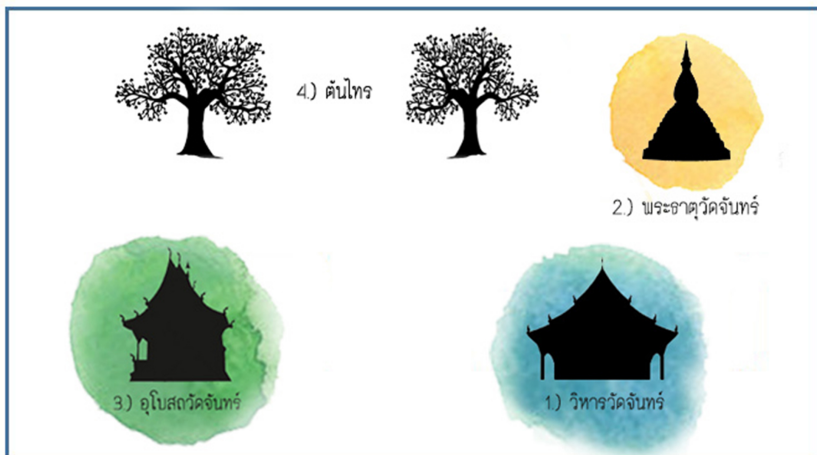

ฐานเรียนรู้อ่างปลา

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านวัดจันทร์

ฐานเรียนรู้วัดจันทร์

ปฏิทินกิจกรรมรอบปีด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนบ้านวัดจันทร์

กิจกรรม	เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
พิธีทานข้าวใหม่													
พิธีสงฆ์น้ำธาตุ													
พิธีผูกข้อมือ													
การใส่กล้า(ข้าว)													
การหมักเหล้า													
พิธีเลี้ยงผีฝ่าย													
พิธีผูกข้อมือใหญ่													
พิธีเซะโซ													
พิธีกินข้าวใหม่													
พิธีเลี้ยงผีต้นน้ำ													

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวตัวอย่างรายการท่องเที่ยวกลุ่มบ้านวัดจันทร์

กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : นิธิและไซ

วันแรก

- 7.00 น. ออกเดินทางจากเชียงใหม่มุ่งสู่บ้านวัดจันทร์
- 11.00 น. ถึงบ้านวัดจันทร์ รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.30 น. เข้าที่พักเพื่อเก็บสัมภาระและพักผ่อนริยาบท
- 15.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้า การจักสาน และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีแห่ไข่มุกในช่วงเช้า ณ วัดบ้านจันทร์ คุวิติชีวิตและความเชื่อของชาวปกากะญอที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ จารัต ที่พึ่งพิงธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาป่าต้นน้ำบ้านวัดจันทร์ ชมความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำน้ำออกสู่แหล่งต้นกำเนิดน้ำปิง ที่หล่อเลี้ยงคนไทยทั้งประเทศ
- 15.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 17.00 น. เข้าร่วมพิธีแห่ไข่มุกในช่วงเย็น
- 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราวความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

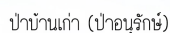
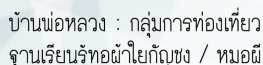
วันที่ 3

- 6.00 น. ร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดบ้านจันทร์ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาว่า 200 ปี ขึ้นไปกราบนมัสการโฆโฆโหล่นเนินสูงเพื่อชมทิวทัศน์ยามเช้าของบ้านวัดจันทร์
- 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวปกากะญอบ้านวัดจันทร์
- 10.00 น. ออกเดินทางจากบ้านวัดจันทร์สู่เชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

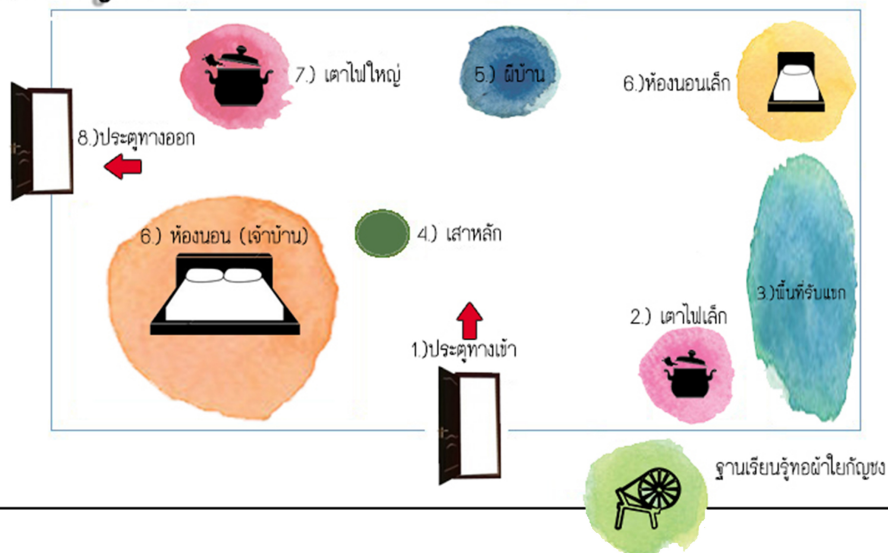
กลุ่มการท่องเที่ยว
โดยชุมชนคงสามหมื่น

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น

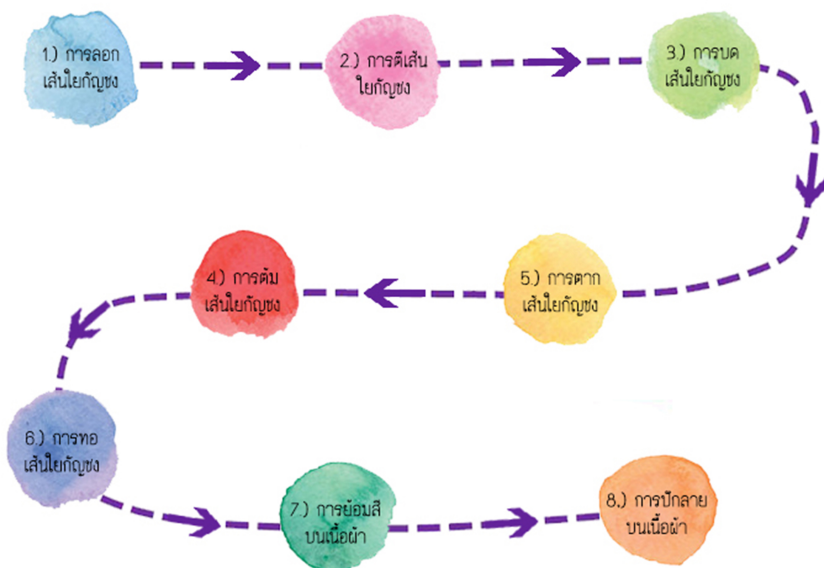

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนดงสามหมื่น

ฐานเรียนรู้บ้านม่วง

ฐานเรียนรู้ผ้าทอใยกล้วย

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนดงสามหมื่น

ฐานเรียนรู้ป่าดงเข่ง

1.) ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน

2.) ศาลดงเข่ง

3.) บริเวณที่ประกอบพิธีกรรม

ปฏิทินกิจกรรมรอบปีด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนดงสามหมื่น

กิจกรรม	เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
พิธีเลี้ยงปางงเซ่ง													
เทศกาลเซ่งเม้ง													
พิธีกินเจ													
พิธีกินข้าวใหม่													
เทศกาลขึ้นปีใหม่ (หน่อเปะจ่าว)													

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านดงสามหมื่น

กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : นิธิเลี้ยงป่าดงเข่ง

วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทรมุ่งสู่บ้านดงสามหมื่นโดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านดงสามหมื่น รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับแนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสัมภาระเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การทอผ้าไหมกัญชง การปักผ้า การตีมีด และชมทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีเลี้ยงป่าดงเข่ง คุ่วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวม้งที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและให้ความสำคัญกับธรรมชาติ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เดินศึกษาวิถีชีวิตเกษตรธรรมชาติของชาวม้งบนดอยดงสามหมื่นที่มีพืชพันธุ์หลากหลาย
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว ความเชื่อ วิถีชีวิตที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาพี่น้องม้งบ้านดงสามหมื่น
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

กลุ่มการท่องเที่ยว
โดยชุมชนบ้านเส้าแดง

แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

H1 : Home Stay พี่ตูน

H2 : Home Stay กอล์ฟ + โจ้เหล้า

H3 : Home Stay พี่ระพีพัฒน์ + นวพรรณโบราณ

บ้านพ่อหลวงสืบทอด ☎ 0833247775

บ้านพ่อหลวงระวี (ผู้ใหญ่บ้าน)

1 บ้านพี่สมศักดิ์ : เกษตรกร

2 บ้านพี่แว่น : สมาชิกคณะกรรมการ

3 บ้านพี่หลุย : เย็บปักถักร้อย/ของที่ระลึก

4 บ้านแปง : หมอผี (มาเฉพาะเวลาที่มีงาน)

5 บ้านปู่จ่าน : บ้านหมอผี

6 บ้าน อบต.หนุ่ม

7 บ้านพี่แบงค์ : ประธานการท่องเที่ยว/หมอสมุนไพร

ศาลเจ้าอีตะมะ

ศาลเจ้าอาปาหมุ่

เส้นทางชาวบ้าน

บ้านผู้ใหญ่บ้าน

บ้านพ่อหลวง

ร้านขายของ

ข้าวโพด / ถั่วแดง / ข้าวไร่

วัดเสาดัง

ลานกีฬา

ปลูกเสาวรส

ปลูกอะโวคาโด

จุดชมวิวยะลาที่ดอยตัน

ทางไปไร่

จุดรับนักท่องเที่ยว

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

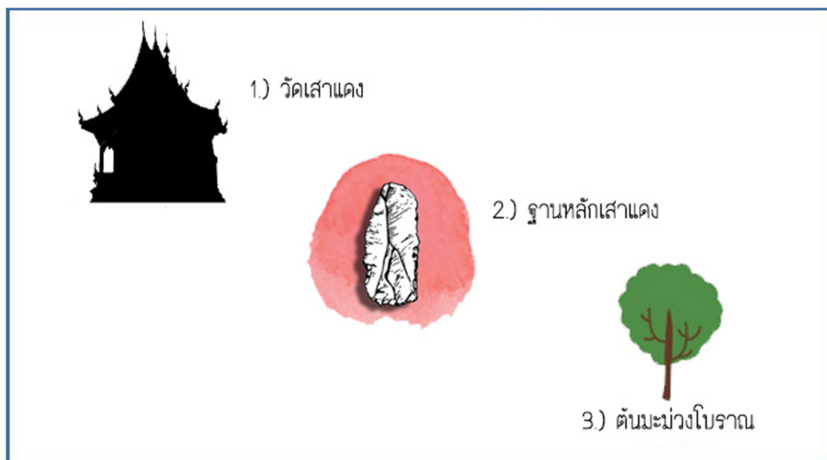
ศูนย์พัฒนาเกษตรที่สูง

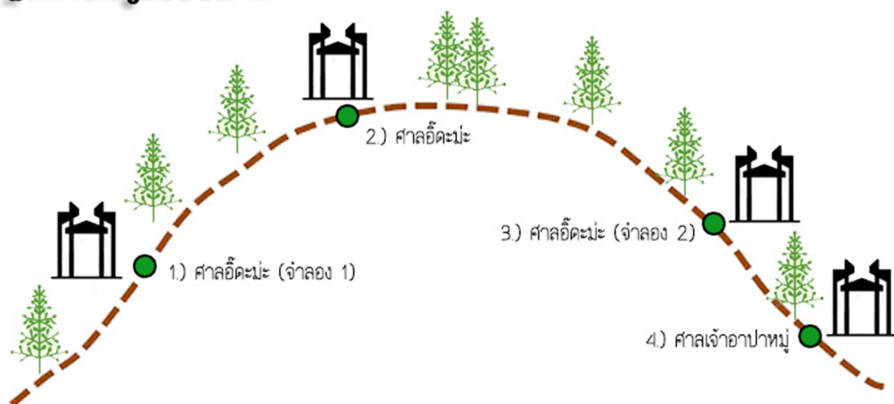
ท่องเที่ยว

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านเสาแดง

ฐานเรียนรู้วัดเสาแดง

ฐานเรียนรู้ดอยอีตะมะ

ฐานเรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านเสาแดง

ฐานเรียนรู้จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น

1.) วิถีการทำไร่

2.) ประวัติศาสตร์ชุมชน
จากซากโบราณวัตถุ

ฐานเรียนรู้บ้านลือ

4.) พื้นอนเจ้าบ้าน

3.) ห้องบูชาบรรพบุรุษ

2.) ลานพิธีกรรม

5.) พื้นอนลูกบ้าน

1.) ประตู

ปฏิทินกิจกรรมรอบปีด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนบ้านเสาแดง

กิจกรรม	เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เทศกาลปีใหม่(ทุ่งเขียะ)													
พิธีแต่งงาน													
พิธีสะเดาะเคราะห์													
เทศกาลเอ๋อयीปา													
เทศกาลเซ่งเม้ง													
การดองผัก													
เทศกาลสารทจีน													
พิธีไหว้เจ้าดิน													
พิธีกินข้าวใหม่													
พิธีหมักเหล้า													

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาดัง

กิจกรรมกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : นิธิไหว่แทนเจ้า

วันแรก

- 9.00 น. ออกเดินทางจากจุดรับนักท่องเที่ยวโครงการหลวงวัดจันทรมิ่งสู่บ้านเสาดังโดยรถ 4WD
- 10.30 น. ถึงบ้านเสาดัง รับประทานน้ำชา ตัวแทนชุมชนกล่าวต้อนรับ แนะนำตัว และทำความรู้จักกัน
- 11.00 น. นำสั้ภาระเข้าที่พักทำความรู้จักกับเจ้าของบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน
- 13.00 น. เดินเที่ยวชมวัดเสาดัง โครงการในพระราชดำริ และทิวทัศน์รอบชุมชน
- 17.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 18.00 น. จิบน้ำชาพูดคุยกันในเรื่องราวของวิถีชนเผ่าที่อยู่กับธรรมชาติ
- 21.00 น. เข้าที่พัก

วันที่ 2

- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30 น. เข้าร่วมพิธีไหว้เทพเจ้า คุ่วิตีชีวีตลึชู่ที่เคารพธรรมชาติผ่านพิธีกรรมการไหว้เทพเจ้า
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. เคารพศึกษาธรรมชาติบนคอยศาลเจ้า(คอยอี้ดามะ) เป็นคอยที่มีเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ให้ความคุ้มครองชาวลีซูบ้านเสาดัง อันเป็นที่มาของพิธีกรรมนี้
- 16.00 น. กลับลงมาบ้านพักเพื่อพักผ่อน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- นั่งรอบกองไฟเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างวัฒนธรรมกับเรื่องราว ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่อาศัยพึ่งพิงกับธรรมชาติ

วันที่ 3

- 6.00 น. ตื่นขึ้นมาดื่มน้ำพร้อมชมพระอาทิตย์ขึ้นบนวัดเสาดัง
- 7.00 น. รับประทานอาหารเช้า พร้อมเก็บสั้ภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 9.00 น. ซื้อของที่ระลึกและอำลาชาวลีซู
- 10.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

ความสุข...ความสวยงาม
ในความ...ไม่สมบูรณ์พร้อม
Open your mind
Open your eyes
Open your thought
... Open up ...

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม
ที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม
ที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
วัตถุประสงค์ที่ 1 รวบรวม ภูมิปัญญาที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนของกลุ่ม การท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอภักกลยาณีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่	■ การจัดทำเวทีชุมชนเพื่อ ทำประชาพิจารณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ของคณะกรรมการการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ชุมชน	1.1 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหล่อซอ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านเต๊ะหว่าและวิถีชีวิตการเดินป่า ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว 1.2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านวัดจันทร์ ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดจันทร์ ไข่พุดหู่ และอ่างปลา ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว 1.3 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ บ้านม้ง และการทอผ้าใยกล้วยง ให้อยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยว 1.4 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง ได้คัดเลือกภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ วัดเสาแดง ดอยอีตะมะ และจุดชมวิวพระ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		อาทิตย์ขึ้น ให้อยู่ในโปรแกรมการ ท่องเที่ยว
	■ รวบรวมองค์ความรู้ภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนและกำหนดฐาน เรียนรู้สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิ ปัญญา และวัฒนธรรมของ คนในชุมชน	1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเหลือขอ 1.1 ฐานเรียนรู้บ้านเคอะหว่า 1.2 ฐานเรียนรู้เดินป่า 2 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้าน วัดจันทร์ 2.1 ฐานเรียนรู้วัดจันทร์ 2.2 ฐานเรียนรู้โข่พู่หลู่ 2.3 ฐานเรียนรู้อ่างปลา 3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดง สามหมื่น 3.1 ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรม บ้านม้ง 3.2 ฐานเรียนรู้ทอผ้าใยกล้วย 4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้าน เสาแดง 4.1 ฐานเรียนรู้วัดเสาแดง 4.2 ฐานเรียนรู้ดอยอิดะมะ 4.3 ฐานเรียนรู้จุดชมพระ อาทิตย์ขึ้น
	■ ทบทวนและประชา พิจารณ์ฐานการเรียนรู้ภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน	1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเหลือขอ 1.1 ฐานเรียนรู้บ้านเคอะหว่า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) บันไต่บ้าน 2) ประตูป้าน 3) เตาไฟ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		4) ที่นอน 5) อุปกรณ์ที่ใช้ในวิถีชีวิต 1.2 ฐานเรียนรู้เดินป่า ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) สายน้ำกาบอะเอะโก๊ะ 2) การหาปูเพื่อประกอบ พิธีกรรมและการดำรงชีพ 3) การล่าสัตว์เพื่อการ ดำริพ 4) การประกอบอาหาร และการใช้ชีวิตในป่า 1.3 ฐานเรียนรู้วิถีนา ประกอบ ไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) การหว่านกล้า 2) การปลูกข้าว 3) การเกี่ยวข้าว 4) การตีข้าว 1.4 ฐานเรียนรู้วิถีหัวไร่ปลายนา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) บ้านเตื่อะหวาปลายนา 2) พืชพรรณบริเวณหัวไร่ ปลายนา 2. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านวัดจันทร์ 2.1 ฐานเรียนรู้วัดจันทร์ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) วิหารวัดจันทร์ 2) พระธาตุวัดจันทร์ 3) อุโบสถวัดจันทร์

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		2.2 ฐานเรียนรู้ไข่มุหู่ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) อาศรม 2) ไข่มุหู่ 2.3 ฐานเรียนรู้อ่างปลา ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) อาศรม 2) อ่างปลา 3) ป่าต้นน้ำ 3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนดงสามหมื่น 1.3.1 ฐานเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมบ้านม้ง ประกอบไปด้วย จุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) ประตูทางเข้า 2) เตาไฟเล็ก 3) ที่รับแขก 4) เสาหลักบ้าน 5) ฝับ้าน 6) ห้องนอน 7) เตาไฟใหญ่ 8) ประตูทางออก 1.3.2 ฐานเรียนรู้ทอผ้าไหมกัญชง 1) การลอกเส้นไหมกัญชง 2) การตีเส้นไหมกัญชง 3) การมัดเส้นไหมกัญชง 4) การต้มเส้นไหมกัญชง 5) การตากเส้นไหมกัญชง 6) การทอเส้นไหมกัญชง 7) การย้อมสีบนผ้าทอ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		8) การปกกลายบนผ้าทอ 3.3 ฐานเรียนรู้ป่าดงแซ่ง 1) ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน 2) ศาลดงแซ่ง 3) บริเวณประกอบพิธีกรรม 4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดง 4.1 ฐานเรียนรู้วัดเสาแดง ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) วัดเสาแดง 2) ฐานหลักเสาแดง 3) ต้นมะม่วงโบราณ 4.2 ฐานเรียนรู้ดอยอิดะมะ ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) ศาลเจ้าอิดะมะ(จำลอง1) 2) ศาลเจ้าอิดะมะ 3) ศาลเจ้าอิดะมะ(จำลอง2) 4) ศาลเจ้าอาปาหมู่ 4.3 ฐานเรียนรู้จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) วิธีการทำไร่ 2) ประวัติศาสตร์ชุมชนจากซากโบราณวัตถุ 4.4 ฐานเรียนรู้บ้านลีซู ประกอบไปด้วยจุดเรียนรู้ดังต่อไปนี้ 1) ประตูทางเข้า 2) ลานพิธีกรรม

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		3) ห้างบูชาบรรพบุรุษ 4) ที่นอนเจ้าบ้าน 5) ที่นอนลูกบ้าน
วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอกลายาณีพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่	ประเมินความรู้ทักษะและทัศนคติการนำชมของนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนก่อนเริ่มกระบวนการ	ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ย 1.00) ได้แก่ กลุ่มหล่อขอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และบ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.00, 1.00, 1.00 และ 1.00 ตามลำดับ)
	การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน	1. ชุมชนได้กำหนดเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวตามบริบทพื้นที่และแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนนั้นได้มีจุดท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ดังปรากฏในฐานเรียนรู้ของแต่ละชุมชน 2. ชุมชนได้กำหนดคนที่มีองค์ความรู้และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในแต่ละฐานเรียนรู้เพื่อมอบหมายให้เป็นนักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละจุดท่องเที่ยวตาม

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		โปรแกรมหรือเส้นทางการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนได้กำหนดไว้ 3. ชุมชนได้กำหนดกิจกรรมย่อยในแต่ละจุดท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับผู้มาเยือน 4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนานักสื่อความหมายด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับ ดังนี้ 4.1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้รู้/ปราชญ์กับนักสื่อความหมาย 4.2 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับนักสื่อความหมาย 4.3 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนในชุมชน 4.4 การมีส่วนร่วมระหว่างนักสื่อความหมายกับคนนอกชุมชน
	■ ประเมินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและ	ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง”

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
	วัฒนธรรมเพื่อการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	(ค่าเฉลี่ย 0.87) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และ บ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 0.87, 0.87, 0.87และ 0.87ตามลำดับ)
	■ ประเมินความรู้ทักษะ และทัศนคติการนำชมของ นักสื่อความหมายด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน หลังเสร็จสิ้นกระบวนการ	หลังกระบวนการพัฒนาศักยภาพ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเดิมทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ภาพรวมของทั้ง 4 กลุ่มมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” (ค่าเฉลี่ย 1.50) ได้แก่ กลุ่มเหล่อซอ บ้านวัดจันทร์ บ้านดงสามหมื่น และ บ้านเสาแดง (ค่าเฉลี่ย 1.50, 1.50, 1.50 และ 1.50 ตามลำดับ)
วัตถุประสงค์ที่ 3 พัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้าน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชน ของ กลุ่ม การ ท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกลายาณิ วัฒนา จังหวัดเชียงใหม่	■ เวทีชุมชนเพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้าน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมชน	1. เครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยว โดยชุมชนเหล่อซอ สามารถพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็น โปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วิถีการทำนา วิถีการทำไร่ วิถีการ ใช้ชีวิตในป่า ซึ่งได้พัฒนามาจาก ฐานเรียนรู้เดินป่า 2. กลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านวัดจันทร์ สามารถพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็น โปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
		ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วัฒนธรรมประเพณีประจำปีของวัด จันทร เช่น พิธีชะโง่ เป็นต้น ซึ่ง ได้พัฒนามาจากฐานเรียนรู้วัดจันทร และโป่งพูน 3. กลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนดงสามหมื่น สามารถพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็น โปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ ประเพณีกินเจและวิธีการทอดผ้าใบ กัญชง ซึ่งได้พัฒนามาจากฐาน เรียนรู้วิถีชีวิตบ้านมั่งและฐานเรียนรู้ วิธีการทอดผ้าใบกัญชง 4. กลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านเสาแดง สามารถพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็น โปรแกรมการท่องเที่ยวด้านภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนได้คือ วิธีการทำไร่และแหล่งเรียนรู้ประวั ศาสตร์ชุมชน ซึ่งได้พัฒนามาจาก ฐานเรียนรู้จุดชมอาทิตย์ขึ้น

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
	■ เวทีนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสีย	1. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนแหล่งชอกิจกรรมกรรมกรรการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีตีข้าว 2. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวตัวอย่างรายการท่องเที่ยวกลุ่มบ้านวัดจันทร์กิจกรรมกรรมกรรการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีแซะโซ 3. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านดงสามหมื่นกิจกรรมกรรมกรรการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีเลี้ยงป่าดงแซ่ง 4. ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเสาแดงกิจกรรมกรรมกรรการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน : พิธีไหว้เทพเจ้า

ภาคผนวก ง

ภาพนำเสนอสรุปโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

ภาคผนวก จ.
ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นางสาวพิศพิมพ์ จันทร์พรหม
 ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss PhisaphimJunphrom
 ๒. เลขที่บัตรประชาชน ๓๕๑๐๔๐๐๐๓๖๗๗๑
 ๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
 ๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

แผนกวิชาภาษาตะวันออก คณะวิชาบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัย
 เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาฯ เชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 ๕๐๓๐๐

โทร ๐-๕๓๙๒-๑๔๔๔ แฟกซ์ ๐-๕๓๒๑-๓๑๘๓

E-mail www.phisaphim@gmail.com และ phisa_m@yahoo.com

๕. ประวัติการศึกษา

ศศ.บ.ภาษาไทย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
 ศษ.ม.(การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ปัจจุบัน กำลังศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาทรัพยากรชนบท มหาวิทยาลัยแม่
 โจ้

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ:

- ภูมิปัญญา/วัฒนธรรมชุมชน
- การจัดการข้อมูล/การจัดการความรู้
- การท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ เป็นต้น

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๗.๑ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

๗.๑.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย:

- ๑) ชื่องานวิจัย : รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการท่องเที่ยว
 โดยชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งทุน : งบประมาณผลประโยชน์คณะกรรมการธุรกิจและศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ปี ๒๕๕๖

การเผยแพร่ : -

๒) ชื่องานวิจัย : การจัดการข้อมูลชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการ
จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอกลายาพัฒนา
จังหวัดเชียงใหม่

ภายใต้ชุดโครงการ : การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยให้การ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ กรณีศึกษา อำเภอ
กลายาพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งทุน : สกว. และ วช. งบเร่งด่วน ปี ๒๕๕๕

๓) ชื่องานวิจัย : แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ไทซิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วม อำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งทุน : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประจำปี ๒๕๕๔

การเผยแพร่ : -

๗.๑.๒ ผู้ร่วมวิจัย :

๑) ชื่องานวิจัย : ตัวแบบการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยหลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคเหนือ

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทุนนวัตกรรม ปี
๒๕๕๕

สถานภาพในการทำวิจัย : ดำเนินการแล้ว ๙๕%

๒) ชื่องานวิจัย : การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนา
โครงการหลวงวัดจันทร์ อำเภอกลายาพัฒนา จังหวัด
เชียงใหม่ โดยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทุนนวัตกรรม ปี
๒๕๕๓

สถานภาพในการทำวิจัย : -

๗.๒ งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ :

๗.๒.๑ หัวหน้าโครงการ :

๑) ชื่องานวิจัย: -

ภายใต้ชุดโครงการ :

แหล่งทุน :

สถานภาพในการทำวิจัย :

๗.๒.๒ ผู้ร่วมวิจัย :

๑) ชื่องานวิจัย :

ภายใต้ชุดโครงการ :

แหล่งทุน :

สถานภาพในการทำวิจัย :

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๑**๑. ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)**

นายโฆสิต ไชยประสิทธิ์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Mr. KHOSIT CHAIPRASIT

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน

๓๕๔๐๑๐๐๐๒๐๒๑๖

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชนภาควิชาสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เบอร์โทรศัพท์ที่ทำงาน ๐๕๓-๘๘-๕๗๖๓ โทรสาร(คณะมนุษยศาสตร์

ฯ) ๐๕๓-๘๘๕๗๐๙

เบอร์โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๔๓๓๕๑๑๗

E-Mail: got_khosit@windowslive.com

๕. ประวัติการศึกษาศศ.บ.พัฒนาสังคม) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี

ศศ.ม.(ชนบทศึกษาและการพัฒนา)สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปัจจุบัน กำลังศึกษา ปร.ด.พัฒนาทรัพยากรชนบท มหาวิทยาลัยแม่โจ้

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

สาขาสังคมวิทยา,การพัฒนาชุมชน, วัฒนธรรมชุมชน, กลุ่มและองค์กรชุมชน

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ**๗.๑ หัวหน้าโครงการ/ผู้บริหารโครงการวิจัย:****๗.๑.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย:**๑) นักวิจัยในโครงการวิจัย “อัตลักษณ์ไทลื้อ ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง
จังหวัดเชียงใหม่” สถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่๒) นักวิจัย ในโครงการชุดวิจัย “โครงการหลวง : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
บนพื้นที่สูง” หัวข้อการวิจัย การท่องเที่ยวในมิติการพัฒนาจากภายใน
กรณีศึกษาโครงการหลวงหนองหอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓๓) นักวิจัยในโครงการวิจัยเรื่อง “การปรับตัวด้านเกษตรกรรมของชาวม้งใน
ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” โครงการ ABC-PUS/MAG
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้รับรางวัลผลงานวิจัยระดับดีเพื่อ

การพัฒนาเชิงพื้นที่ จากการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ครั้งที่ ๒

๔) นักวิจัย ในโครงการชุดวิจัย “โครงการหลวง : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
บนพื้นที่สูง” หัวข้อการวิจัย การท่องเที่ยวในมิติการพัฒนาจากภายใน
กรณีศึกษาโครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔

๗.๑.๒ ผู้ร่วมวิจัย:

๑. โครงการ “ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนบน” และสังเคราะห์
ประเด็นเนื้อหาเรื่อง “ประวัติศาสตร์สมบัติสาธารณะท้องถิ่นภาคเหนือ
ตอนบน” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
๒. โครงการความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัด
ลำพูน กับสถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่ เรื่อง “ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยองในตำบลแม่แรง”

๗.๒ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว:

๗.๓ งานวิจัยที่กำลังทำ: -

๗.๔ แผนงานวิจัยที่กำลัง -

ทำ: